

DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

ORTAOKULLARDA ELEŞTİREL OKUMA EĞİTİMİNİN
TÜRKÇE ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİNE GÖRE
İNCELENMESİ

Muhammet Fethullah TOSUN

Yüksek Lisans Tezi

Kütahya, 2014

DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

ORTAOKULLARDA ELEŞTİREL OKUMA EĞİTİMİNİN
TÜRKÇE ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİNE GÖRE
İNCELENMESİ

Muhammet Fethullah TOSUN
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç. Dr. Ali Fuat ARICI

Kütahya, 2014

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Ortaokullarda Eleştirel Okuma Eğitiminin Türkçe Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre İncelenmesi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2014

Muhammet Fethullah TOSUN

Kabul ve Onay

Muhammet Fethullah TOSUN'un hazırladığı “Ortaokullarda Eleştirel Okuma Eğitiminin Türkçe Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği ile kabul edilmiştir.

...../...../2014

Doç. Dr. Ali Fuat ARICI (Danışman)

Doç. Dr. Turan TEMUR

Yrd. Doç. Dr. Murat TURNA

Doç. Dr. Turan TEMUR
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Önsöz

Bireylerin okuduklarını sorgulamasını ve değerlendirmesini sağlayan eleştirel okuma bir yöntem ve teknik olarak 2005 yılında yayınlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında yerini almıştır. Eleştirel okumayla öğrencilerin anlama becerileri geliştirilerek anladıklarını sorgulayarak değerlendirmeleri ve yorumlamaları amaçlanmaktadır.

Eleştirel okumanın ortaokul Türkçe derslerinde uygulayıcısı konumundaki öğretmenlerin eleştirel okuma ile ilgili görüşleri önemlidir. Eleştirel okumanın Türkçe öğretim programındaki yeri, ders kitaplarındaki yeterliliği ve uygulamada karşılaşılan sorunlar ile geliştirilmesi için neler yapılması gerektiği konusunda alan yazındaki bilgilerin yetersiz olduğu görülmektedir. Bu çalışmayla Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine başvurularak Türkçe eğitimi alanına eleştirel okuma ile ilgili katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu araştırmanın her aşamasında yardımlarını benden esirgemeyen, bana yol göstererek bu tezin bitmesinde büyük katkı sağlayan ve her zaman yanımda olan değerli danışmanım Sayın Doç. Dr. Ali Fuat ARICI'ya yönlendirmeler yaparak bilgilerini paylaşan Sayın Doç. Dr. Turan TEMUR'a ayrıca çalışmamın temelini oluşturan yüksek lisans öğrenimim döneminde bilgilerini paylaşan değerli hocalarım Doç. Dr. Kürşad YILMAZ'a, Yrd. Doç. Dr. Mustafa BAŞARAN'a, Yrd. Doç. Dr. Fulya ÜNAL TOPÇUOĞLU'na ve Yrd. Doç. Dr. Mustafa ULU'ya ayrıca teşekkür ederim.

Muhammet Fethullah TOSUN

İçindekiler

Sayfa

Yemin Metni	i
Kabul ve Onay.....	ii
Önsöz.....	iii
İçindekiler.....	iv
Tablolar Listesi.....	vi
Özet	vii
Abstract	viii
Birinci Bölüm	1
Giriş	1
<i>Kuramsal Çerçeve</i>	4
Dil, ana dili ve ana dili eğitimi	4
Dil Becerileri.....	6
Dinleme	6
Konuşma	7
Yazma.....	8
Okuma.....	9
Okuma Türleri	14
Sesli okuma	15
Söz korusu	15
Okuma tiyatrosu.....	16
Sessiz okuma	16
Tartışarak okuma.....	17
Soru sorarak okuma	17
Göz atarak okuma	18
Özetleyerek okuma	18
Not alarak okuma	18
İşaretleyerek okuma.....	19
Tahmin ederek okuma	19
Ezberleme	20
Metinlerle ilişkilendirme	20
Eleştirel Okuma ve Eleştirel Düşünme	20
Eleştirel Düşünme	21
Eleştirel düşünmenin önemi	23
Eleştirel düşünme öğretimi	24
Eğitimde eleştirel düşünme	26
Eleştirel okuma	28
Eleştirel okumanın önemi	30
Eleştirel okuma - eleştirel düşünme ilişkisi	32
Eleştirel okuma ve hermenötik (hermeneutik - yorumsamacılık).....	33
Eleştirel okumada amaç	35
Eleştirel okumada yöntem	36
Eleştirel okumada metin	44
Eleştirel okumada öğretmenin rolü	45
Türkçe öğretim programında eleştirel okuma	46
Eleştirel okuma ve PISA.....	48
Problem Durumu	51
Araştırmanın Amacı ve Önemi	52

Araştırmanın amacı	52
Araştırmanın önemi	52
Problem Cümlesi	53
Alt problemler	53
Sayıtlılar	53
Sınırlılıklar	54
İkinci Bölüm	55
Yöntem	55
<i>Araştırma Modeli</i>	55
<i>Çalışma Grubu</i>	56
<i>Verilerin Toplanması</i>	58
Veri toplama araçları	59
<i>Verilerin Analizi</i>	60
Üçüncü Bölüm	61
Bulgular	61
Dördüncü Bölüm	95
Sonuç-Tartışma ve Öneriler	95
<i>Sonuç ve Tartışma</i>	95
Eleştirel okumanın tanımı	95
Eleştirel okurun özellikleri	96
Eleştirel okumanın önemi	96
Eleştirel okumanın öğrenciler için önemi	97
Türkçe Öğretim Programının değerlendirilmesi	98
Ders kitabındaki okuma metinlerinin eleştirel okuma açısından değerlendirilmesi	98
Çalışma kitabındaki etkinliklerin eleştirel okuma açısından değerlendirilmesi	98
Kılavuz kitabın öğretmenleri eleştirel okuma yaptırmaya yönlendirmesi açısından değerlendirilmesi	99
Türkçe öğretmenlerinin derslerde eleştirel okumaya yönelik kendilerinin yaptıkları etkinlikler	99
Eleştirel okumayı öğrencilerin edinebilmesi	100
Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okumada karşılaştıkları sorunlar	100
Eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi	101
Eleştirel bir okuyucunun eğitiminde nelerin (hangi faktörlerin) önemli olduğu	101
Öneriler	103
Kaynaklar	104
Ekler Listesi	116
Özgeçmiş	118

Tablolar Listesi

	Sayfa
Tablo 1 Bloom Taksonomisine İlişkin Anahtar Sözcükler ve Sorular	27
Tablo 2 Eleştirel Okumada Üç Aşama.....	42
Tablo 3 PISA Değerlendirme Düzeyleri	50
Tablo 4 Eleştirel Okumanın Tanımına İlişkin Bulgular.....	61
Tablo 5 Eleştirel Okurun Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	63
Tablo 6 Eleştirel Okumanın Önemine İlişkin Bulgular	65
Tablo 7 Eleştirel Okumanın Öğrenciler İçin Önemine İlişkin Bulgular	67
Tablo 8 Mevcut Türkçe Dersi Öğretim Programının Eleştirel Okuma Açısından Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular	71
Tablo 9 Ders Kitabındaki Okuma Metinlerinin Eleştirel Okuma Açısından Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular	72
Tablo 10 Çalışma Kitabındaki Etkinliklerin Eleştirel Okuma Açısından Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular	74
Tablo 11 Kılavuz Kitabın Öğretmenleri Eleştirel Okuma Yaptırmaya Yönlendirmesi Açısından Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular	76
Tablo 12 Türkçe Öğretmenlerinin Derslerde Eleştirel Okumaya Yönelik Kendilerinin Yaptıkları Etkinliklere İlişkin Bulgular	77
Tablo 13 Türkçe Öğretmenlerinin Eleştirel Okumayı Öğrencilerin Edinebilmesi İle İlgili Görüşlerine Ait Bulgular.....	82
Tablo 14 Türkçe Öğretmenlerinin Eleştirel Okumada Karşılaştıkları Sorunlarla İlgili Görüşlerine Ait Bulgular	85
Tablo 15 Eleştirel Okumanın Öğretimi ve Geliştirilmesi İçin Neler Yapılması Gerektiği ile İlgili Türkçe Öğretmenlerinin Görüşlerine Ait Bulgular	88
Tablo 16 Eleştirel Bir Okuyucunun Eğitiminde Nelerin (Hangi Faktörlerin) Önemli Olduğu ile İlgili Türkçe Öğretmenlerinin Görüşlerine Ait Bulgular	92

Özet

Ortaokullarda Eleştirel Okuma Eğitiminin Türkçe Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre İncelenmesi

Bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı bir çağda yaşamaktayız. Bireyler okuma yazma becerisi kazandıktan sonra hızlı bir şekilde bilgi edinme yollarına başvurmaktadır. Kitaplardan sonra internet ve televizyon da ihtiyaç duyduğumuz her türlü bilgiyi içinde barındıran önemli kaynaklar haline gelmiştir. Ancak bu kaynaklardaki bilgilerin gerçekliği ve doğruluğu söz konusu olmayabilmektedir. Bu durumda bilginin doğru olup olmadığı değerlendirmenin yolu eleştirel düşünme becerisine sahip olmaktan geçiyor. Türkçe öğretiminde eleştirel düşünmeyi okuma alanı içinde geliştirmek için eleştirel okuma yöntemine yer verilmiştir. Eleştirel okuma okunanların sorgulanmasını ve değerlendirilmesini gerektiren bir okuma şeklidir. Okunanların daha önce edinilmiş bilgilerle veya başka kaynaklarla karşılaştırılıp sorgulanması ve değerlendirmeye tabi tutulması yanlış bilgi edinilmesine engel olmaktadır. Eleştirel okuma 2005 yılında yenilenen İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programında yöntem ve teknik olarak yer almıştır.

Bu çalışma ortaokullarda eleştirel okuma eğitimi ile ilgili Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine başvurmak amacıyla yapılmıştır. Nitel bir çalışmadır. Araştırmada veriler 11 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu ile toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2013-2014 eğitim öğretim yılında Manisa'nın Demirci ilçesinde görev yapan Türkçe öğretmenleri (n=12) oluşturmaktadır.

Araştırmada Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okumanın tanımına ilişkin temel kavramlardan haberdar olduğu ancak eleştirel okumayı tüm yönleriyle tanımlayamadığı, Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okumanın önemli olduğunu düşündüğü, Türkçe ders, çalışma ve kılavuz kitaplarının eleştirel okuma için yetersiz olduğu, ortaokul öğrencilerinin eleştirel okumayı edinmelerinin düşük düzeyde olduğu, Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okuma öğretiminde sorunlar yaşadığı, eleştirel okumada öğretmenin önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonuçtan hareketle ders, çalışma ve kılavuz kitaplarının eleştirel okumaya uygun olarak düzenlenmesi, Türkçe öğretmenlerine eleştirel okuma konusunda eğitim verilmesi, eleştirel okuma için ayrı bir ders ayrılması, ortaokul kütüphanelerinin farklı bakış açılarına sahip kitaplarla zenginleştirilmesi ve ailelerin eleştirel okuma konusunda bilinçlendirilmesi önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Eleştirel düşünme, eleştirel okuma, okuma becerisi, okuma yöntemleri.

Abstract

Examining the Instruction of Critical Reading in Secondary Schools According to the Views of the Turkish Teachers

We live in an age in which there are much easier ways to acquire information. Individuals apply to the ways of acquiring information immediately after mastering reading and writing skills. After books, the Internet and television have also become resources that include all kinds of information we need. However, the accuracy and authenticity of this kind of information may not be certain. In this case, the only way to assess whether or not the information is accurate and authentic is to have the ability of critical thinking. In order to improve critical thinking about reading in the field of teaching Turkish, the procedure of critical reading has been included. Critical reading is a reading form that requires questioning and assessing the information read. Questioning and assessing the information read, and comparing it with the previously acquired information or other resources hinder acquiring inaccurate information. Critical reading was included as a method and technique into the Curriculum of Turkish in Elementary Schools—Revised in 2005.

This study was conducted to address the views of teachers of Turkish, pertaining to the instruction of critical reading in secondary schools, and it was a qualitative study. The data in this study were collected through a semi-structured interview form, which consisted of 11 questions. The study group was composed of the teachers of Turkish (n=12), who were serving in the province of Demirci, Manisa during the education year of 2013-2014.

In the study, it was concluded that the teachers of Turkish were aware of the main concepts regarding the definition of critical reading but they could not define the critical reading with its all aspects; that the teachers of Turkish considered that critical reading was important; that textbooks, workbooks and guidebooks were all insufficient for critical reading; that the level of acquiring critical reading skills of secondary school students was quite low; that the teachers of Turkish had difficulty in teaching critical reading; and that teacher was an important factor in the field of critical reading.

In accordance with this information, it was suggested that textbooks, workbooks and guidebooks must be rearranged according to the concept of critical reading; that in-service training must be provided for teachers of Turkish, regarding critical reading; a separate class must be allocated for critical reading; libraries of secondary schools must be enriched with the books that have different perspectives; and the awareness of parents must be raised about critical reading.

Keywords: Critical thinking, critical reading, reading skill, reading methods

Birinci Bölüm

Giriş

Dil, içinde duygu, düşünce ve kültür barındıran bir iletişim becerisidir. Dilin milletler için kültür aktarımını sağlaması ve toplum için de kişiler arası iletişimi sağlaması açısından önemli bir görevi vardır. Bu yüzden dilin edinimi ve öğretimi önem verilmesi gereken bir süreçtir. Bu süreç anne karnında başlayarak aile içinde ana dilin öğrenilmesi ve örgün eğitim kurumlarında program dâhilinde dil becerilerinin öğretilmesi ve geliştirilmesi ile devam eder.

Dil becerileri okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerisinden oluşur. Bireylerin gelişiminde ve toplum içinde yaşamalarında önemli bir yere sahip olan bu beceriler birbiriyle bağlantılı olarak gelişir. Dil becerilerinin hepsi ayrı ayrı öneme sahipken yazılı metinlerdeki bilgiye ulaşmayı sağlaması nedeniyle okuma becerisi diğerlerinden ayrılan bir özelliğe sahiptir.

Okuma bireylerin öğrenmek için bilgiye ulaşabilecekleri en hızlı yoldur. “Bireyler yeni bilgilere ulaşmak için okumalarını, çeşitli okuma kaynaklarından (kitap, gazete, dergi, dijital ortamlar vb.) yapmaktadırlar” (Özbay, 2007, s. 4). Bilgi kaynaklarının bu kadar çeşitlenip çoğalması öğrenmek ve bilgilenmek için yaptığımız okumaları etkileyerek metinlerin sorgulanarak okunmasını gerektirmiştir.

Günümüzde kitapların yanında önemli bilgi kaynaklarından biri de dijital ortamdır. Bugün bireylerin birçoğu bilgisayarın başında günlük haberleri ve yorumları haber sitelerinden okuyarak vakit geçirmekte ya da yapacakları araştırmalar için kaynak siteleri kullanmaktadırlar. Ancak günümüzde internetin hızla büyümesinden dolayı doğru bilginin yanında doğru olmayan bilgiyi de içermesi söz konusu olmaktadır. Karşı karşıya kalınan bu bilgi akışı içerisinde hangi bilgilerin doğru veya gerçek, hangilerinin güvenilir olduğunu anlamak da giderek güçleşmektedir (Akar, 2007). Dolayısıyla bilgilerin doğruluğunun anlaşılması için okumanın nitelikli olması gerekmektedir.

Bilgi kaynaklarının çoğalması neticesinde okunanların başka kaynaklarla karşılaştırılmaması ve edinilen bilgilerin doğruluğunun sorgulanmaması yanlış bilgi edinilmesi sonucunu doğurmaktadır. “Küreselleşen dünyanın artan seçenek ve çeşitliliği arasında bilgi birimlerinin sorgulanmadan ezberlenmesi yerine sorgulayan, merak eden ve araştıran, girişimci, karar verme becerisine sahip, bilgi teknolojilerini kullanan, problem çözen, iletişim becerilerine sahip, bilimsel, yaratıcı, eleştirel ve çok yönlü düşünen bireyler yetiştirme gereksinimi doğmuştur” (Bodur, 2010, s. 8). Bu nedenle insanların dışarıdan aldıkları bilgiyi olduğu gibi kabul etmek yerine derinlemesine incelemesi, sorgulaması ve eleştirmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi için de bireylerin eleştirel düşünme becerisine sahip olması gerekir.

Eleştirel düşünme olaylara sınırlı bir çerçeveden bakmayı engeller, bireyin kendini ve çevresini sorgulamasını ve daha iyi anlamasını sağlar (Başaoğlu ve Mutlu, 2012). Eleştirel düşünme bir taraftan öğrenilenlerin sorgulanmasını sağlarken diğer taraftan bireyin düşüncesine yeni bir bakış açısı da katar.

Okuma çalışmalarında eleştirel düşünme becerisinin kullanılması gerekir. Türkçe eğitiminde eleştirel düşünme becerisiyle okuma yapılmasını sağlayan yöntem eleştirel okuma yöntemidir. Eleştirel okuma metinde yer alan duygu, düşünce olay veya durumun daha önce sahip olunan bilginin ve düşüncenin kullanılarak veya başka kaynaklarla karşılaştırmalar yapılarak sorgulanması, sorgulandıktan sonra elde edilen verinin doğru olup olmadığı ya da olgu mu görüş mü olduğu konusunda değerlendirmelerde bulunulması ve son olarak da yorum yapılarak çıkarımda bulunulmasıdır.

Türkçe öğretim programında eleştirel okuma, okuma türleri içinde bir yöntem ve teknik olarak yer almaktadır. Programda eleştirel okumaya yönelik kazanımlar yer aldığı hâlde Türkçe ders, çalışma ve kılavuz kitaplarında eleştirel okumaya gereken önemin verilmediği görülmektedir. Oysa eleştirel okumanın öğretiminin başladığı dönem ortaokul düzeyidir. Temel okumanın öğretildiği ilköğretim çağında öğrencilere yorumlayabilme, değerlendirmeler yapabilme becerisi kazandırılmalıdır (Aşılıoğlu, 2008).

Öğretim kademelerindeki öğrencilere eleştirel düşünmenin aileleri ya da akranları tarafından güvenilir biçimde öğretilmesi çok zordur. Bu becerinin

kazandırılması için yetişmiş, bilgili ve deneyimli öğretmenlere gereksinim vardır (URL-12). Eleştirel okuma becerisinin öğrencilere kazandırılmasında en başta Türkçe öğretmenleri sorumludur. Üniversitelerin Türkçe eğitimi bölümlerinde eleştirel okuma yönteminin öğretilmesine özellikle önem verilmesi gerektiği gibi Milli Eğitim Bakanlığı da Türkçe öğretmenlerine seminerler vererek eleştirel okumanın öğretimi konusunda bilgilendirme çalışması yapmalıdır.

Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okuma becerisine önem vermeleri ve bu beceriye yönelik derslerinde etkinlikler yapmaları hâlinde ortaokul öğrencileri eleştirel okuma becerisine sahip olarak mezun olacaklardır. Dolayısıyla Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okuma hakkındaki düşünceleri ve eleştirel okumayı ortaokul Türkçe derslerinde uygulamaya yönelik görüşleri eleştirel okuma eğitimi için ayrı bir önem kazanmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Dil, ana dili ve ana dili eğitimi

Dilin iletişim, düşünce ve kültür gibi farklı yönlerinin olması tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Dili tanımlayanlar dile bazen iletişim bazen de kültür ve düşünce aktarımı açısından bakmışlardır. Dilin tanımında iletişimi öne çıkaranların “konuşma, işaret ve kelime” gibi kavramlara vurgu yaptığı görülmektedir. Porzig (2003) dili “belirlenmiş bir insan topluluğunun aralarında konuşmalarını sağlayan araçların tümü” şeklinde ifade ederken Ediskun (1999) “duygu, düşünce ve isteklerimizi iletmeye yarayan imlerin -özellikle, ses imlerinin- tümü” şeklinde tanımlamıştır. Ergin’e göre (2002, s. 3) ise “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan, tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.” Bu tanımlara bakıldığında dilin iletişim için bir araç olduğu görülmektedir.

Dil konuşmada çıkan seslerle sınırlandırılmamalıdır çünkü iletişim sadece seslerle sağlanmaz. Vygotsky’ye göre (1998) dilin sese bağımlılığı bir mecburiyet olamaz. Çünkü sağır ve dilsizler işaret diliyle konuşup dudak hareketlerini yorumlayarak söylenenleri anlayabilmektedir. İlkel toplumlarda anlama dayalı hareketlerin sesle birlikte kullanılması dilde önemli bir rol oynar. Yani dilde karşılıklı konuşmalar olmadan da anlaşma sağlanabilmektedir. Örneğin bir renk ya da bir resim çok şey anlatabilmektedir.

Dilin önemli bir görevi de kültür aktarımı yapmasıdır. Kültüre ait her unsur dilde ifadesini bulmuş ve gelecek nesle dile aktarılmıştır. Bu sayede kültür varlığını koruyabilmiştir. Korkmaz, Ercilasun, Zülfikar - Parlatır, Akalın, Gülensoy ve Birinci’ye göre (2001) kültürün hem varoluşunda hem de aktarımında rol alan dil kültürün temelini oluşturur. Dil, toplumdaki insanların duygu ve düşüncelerinin o toplumda ses ve anlam bakımından geçerli olan ortak öğelerden ve kaidelerden faydalanılarak başkalarına iletilmesini sağlayan çok yönlü ve gelişmiş bir sistemdir.

Dil ve düşünce arasında sıkı bir bağ vardır. Şöyle ki dil düşünceyle zenginleşir, düşünce de dille gelişir. Düşüncenin güçlü olduğu yerde dil de güçlüdür. Çotuksöken'e göre (2000) düşünce zihin dünyasından gerçek dünyaya ancak dil sayesinde ulaşabilmektedir. Dış dünyada ve düşüncede var olanların dilde var olanlarla bağlantı kurabildiği ölçüde dil zenginleşebilmektedir. Yani (çoğunlukla) sözcükler yardımıyla düşünürüz. Düşüncelerden sözcüklere geçiş anlam yoluyla olur. Söylemek istediğimiz fikir önce anlama, sonra da sözlü veya yazılı olarak sözcüklere bürünür (Alan, 1994).

Dil ile ilgili tanımlara baktığımızda dilin hem anlaşmayı sağlaması yönüyle iletişimde önemli bir rol oynadığını hem de kültür aktarımını sağlaması nedeniyle düşüncenin gelişimini etkilediğini görürüz. Bu durum ana dilin önemini ortaya koymaktadır. Çünkü ana dil çok iyi öğrenildiği takdirde düşünce gelişimi sağlanmış ve iletişim de güçlendirilmiş olur.

Çevreyle iletişim kurma çabası ana dilin öğrenilmesini sağlar. Dolayısıyla ana dil en yakında bulunan aileden öğrenilmeye başlanır. Aksan (1975) önce anadan sonra aileden daha sonra da çevreden öğrenilen, bireyin bilinçaltına inen ve toplumla güçlü bağlar oluşturan dil ana dildir, diyerek ana dilin aileden öğrenildiğine ve toplumsal bağ kurulmasını sağladığına vurgu yapar.

Ana dil için asıl olan iletişim kurabilmektir. Çocuk hangi dille iletişim kurmaya başladıysa ana dili odur. (URL- 4) göre ana dili kişinin annesinin konuştuğu veya etnik kökeninin dili değildir. Ana dili, kişinin kendini en iyi ifade ettiği, evinde ve çevresinde kullandığı ve büyük ölçüde ilk öğrendiği dildir. Bir örnekle şöyle açıklanabilir: Ortak dilleri Türkçe olan bir Rus ile bir Alman'ın evliliklerinden doğan çocuğun ana dili Rusça ya da Almanca değil, Türkçe olacaktır. Çünkü evde Türkçe konuşulmakta ve çocuk da bundan dolayı hayata Türkçe ile başlamakta ve hayatını Türkçe ile sürdürmektedir.

Ana dili çocuğun gelişiminde önemli bir rol oynar. Çocuk ana dili sayesinde toplumla iletişime girerek yaşadığı toplumu tanıyarak kültür ve düşünce birikimini oluşturur. Çocuğun ana dilindeki problem hem bilgi öğrenmeyi zorlaştırır hem de eğitim öğretim hayatını olumsuz etkileyerek iletişim eksikliğine neden olur. Yıldız'a göre (2003) ana dilin güçlü olması insanları başkalarıyla sağlıklı ilişki ve iletişim kurabilmelerini, eğitimleri esnasında her türlü öğrenmeyi

gerçekleştirebilmelerini sağlar. Dolayısıyla çocuğun ana dilinin sağlıklı olarak gelişebilmesi için ana dili eğitimine önem verilmesi gerekir.

Ana dili eğitimi çocuğun ailesinin yanında öğrendiği dilin okullarda bir programa göre öğretilmesidir. Ana dili eğitimi almış bireyler dil gelişimini sağladıkları için öğrenme koşullarını büyük oranda sağlamış olacaktırlar. Enginer (1998) insanın bilgilenmesinde ve tecrübe kazanmasında eğitimin önemli bir rol oynadığını bundan dolayı bireyin ana dil becerisini iyi derecede geliştirmiş olması gerektiğini söyleyerek ana dilin öğretimi ile öğrenme arasında güçlü bir bağ olduğunu vurgulamıştır.

Ana dili dersi eğitim öğretimde ana ders niteliği taşımaktadır. Bu dersi tam olarak alamamış olan öğrencilerin diğer derslerde de başarılı olması beklenemez. Demirel'e göre (2003) Türkçe dersi tüm derslerin odak noktasıdır ve ortak dilidir. Bu ders dört temel beceri olarak ifade edilen dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin işlevsel bütünlüğünden oluşur.

Dil Becerileri

Temel dil becerileri olan okuma, konuşma, yazma ve dinleme becerilerinin öğretimi Türkçe dersinin temel amacıdır. Türkçe dersi öğretimi programında bu becerilerin birbiriyle bağlantılı öğretilmesi esastır. Anlamanın gerçekleşmesi için okuma ve dinleme becerilerinin; anlatımın gerçekleşmesi için konuşma ve yazma becerilerinin öğrenilmiş olması gerekir. Bu dil becerilerinin öğrenilmesi bireyin iletişim kurulabilmesi için gereklidir.

Dinleme

Dinleme becerisi anne karnında edinilmeye başlanır. Melanlıoğlu'na göre (2012) dinleme becerisi seslerin anlamlandırılmasına dayanır. Bu beceri hem okulda hem de günlük hayatta en çok kullanılan dil becerisidir.

Dinleme becerisini geliştirmenin amacı her an dinleme hâlinde olan bireyi iyi bir dinleyici yapmaktır. Türkçe öğretim programında dinleme eğitiminin amacı şöyle ifade edilmiştir:

Dinleme/izleme, iletişim kurmanın ve öğrenmenin temel yollarından biri olup verilen iletiyi doğru bir şekilde anlama, yorumlama ve değerlendirme

becerisidir. Bu becerinin geliştirilmesiyle, öğrencilerden dinlediklerini / izlediklerini sıralama, sınıflama, sorgulama, ilişkilendirme, eleştirme ve bunlarla ilgili çıkarımlarda bulunma gibi üst becerileri gerçekleştirmesi beklenmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2006).

Dinleme becerisi dil becerileri içinde en çok kullanılanıdır. Özbay'a göre (2009) dil becerilerinin temelinde dinleme becerisi vardır çünkü insanlarda doğuştan gelen bir dil yeteneği ve donanımı vardır. Ancak dil becerilerinin bir programa bağlı olarak okutulduğu okul dönemine kadar anlama becerisi olarak yalnızca dinleme becerisi vardır.

Dinlemenin öğrenim hayatında ve günlük hayatta büyük önemi vardır. Temur'a göre (2010) dinleme insan hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü insan dil ile ilgili ilk bilgileri dinleme yoluyla edinir. Bu dinleme aslında hayatı anlamlı kılma, çevrede olup bitenleri anlama adına gelişigüzel bir şekilde başlasa da zamanla, bir öğrenim yolu haline gelmektedir. Bu yüzden bütün derslerde özellikle de Türkçe derslerinde dinleme becerisinin insan yaşamındaki önemi vurgulanmalı, bu becerinin kazandırılması ve bilinçli bir şekilde kullanılması için özel çalışmalar yapılmalıdır.

Konuşma

Konuşma zihinde oluşan duygu ve düşüncelerin sözle aktarılmasıdır. Bireyler iletişime geçmek için konuşmaya ihtiyaç duyarlar. Bu da toplumsal yaşamda konuşma becerisinin önemini artırmaktadır. “Çağımızdaki toplumsal hayat, demokratik yapı, başkalarını anlamak kadar kendimizi anlatmamızı da mecbur kılmaktadır. Bundan dolayı ana dili derslerinde öğrencilere her şeyden önce doğru ve düzgün konuşma beceri ve alışkanlığı kazandırmak zorunluluğu vardır.” (Özbay, 2007, s. 98-99).

Çocuklar konuşmaya erken yaşlarda başlarlar. Okul çağına geldiklerinde konuşma becerisine sahiptirler ancak okullarda bir program dâhilinde konuşma becerisinin geliştirilmesi gerekir. Konuşma becerisini okulda almış bir çocuğun doğru seslendirmeyi, nazik konuşma kurallarını ve nasıl daha iyi iletişim kurulabileceğini öğrenmiş olması gerekir.

Konuşma çocukların kendilerini ifade etmeleri, tartışmaları, işbirliği yapmaları, ortak karar almaları, problem çözebilmeleri açısından önemli bir alandır (Güneş, 2007). Okulda çocukların konuşma becerileri geliştirilerek duygu ve düşüncelerini nasıl ifade edecekleri öğretilmelidir. Kendini ifade edebilme başarısını gösteren çocuklar sahip olacakları özgüvenle sürekli daha iyi konuşmak için çaba harcayacaklardır.

Yazma

Yazma duygu ve düşüncelerin alfabedeki harflerle imladaki işaret ve sembollerin kullanılarak kelime veya cümle hâlinde başkalarına aktarılmasıdır. Gündüz ve Şimşek (2011) yazma etkinliğini, hem bir düşünme aracı hem de düşünceleri, duyguları, hayalleri ve izlenimleri en iyi şekilde ifade edebilmek için birtakım sembol ve işaretleri belli bir disiplin çerçevesinde oluşturma becerisi olarak tanımlamıştır.

Yazmak, kalıcı ve etkili bir biçimde duygu ve düşünceleri ifade etmemizi sağlar. Yazmak aynı zamanda insanın kendini anlatmasını sağlayan bir beceridir. Göçer, (2011, s. 195) yazma becerisini “Bireylerin bir konudaki duygu, düşünce, hayal, izlenim veya yaşadıklarını dilin temel kurallarına uyararak ve belli bir planlama çerçevesinde anlatma becerisidir, diyerek açıklamıştır.”

Konuşmayla anlatılmak istenenlerin tam olarak aktarılamayabilir. Bu durumda yazma becerisi devreye girerek duygu ve düşüncelerin aktarımında rol almaktadır. Dolayısıyla okullarda yazma becerisine ayrı bir önemin verilmesi gerekir. “Yazma, konuşma gibi bir anlatım şeklidir. Fakat ondan farklı beceriler de gerektirir; her konuşan söylediğini yazma becerisine sahip olamaz. Bu yüzden ilkokula konuşmayı öğrenerek gelmiş çocukları yazılı anlatıma alıştırmak için önce sınıfça birlikte, sonra adım adım bireysel yazma çalışmaları yaptırılır” (Göğüş, 1978, s. 235). Yazma çalışmalarında başarılı olan çocuklar kendilerini daha iyi ifade etme olanağı bulacaklardır. Calp’a göre (2005) yazma eğitimi öğrencilere Türkçeyi doğru, düzgün ve etkili yazma alışkanlığı kazandırır. Bu sayede öğrenciler girdikleri sosyal çevrelerde kendilerini rahatça ifade edebilmektedirler.

Okuma

Okuma metinler yoluyla gerçekleşir. Metin ekran ya da sayfa şeklinde olabilir. Metinde görülenlerin anlamlandırılmasıyla okuma gerçekleşir. Okumayla ilgili tanımlarda özellikle kavramaya ve anlamlandırmaya vurgu vardır.

Arıcı (2012) okuma, gözün satırlar üzerinde sıçrayarak yazının bütün unsurlarını görmesi ve bunların kavranmasıdır, diyerek okumadaki iki unsuru yani fiziksel ve zihinsel unsuru ön plana çıkararak tanımlama yapmıştır. Özbay (2007) okumayı ses organları ve göz yoluyla algılanan işaret ve sembollerin beyin tarafından yorumlanarak değerlendirilmesi ve anlamlandırılması süreci olarak görmüş ve diğer tanımlardan farklı olarak algılama aracı olarak ses organlarına da yer vermiştir. Akyol (2006) okumayı yazar ve okuyucu arasında aktif ve etkili iletişimi gerekli kılan, dinamik bir anlam kurma süreci şeklinde tanımlayarak okumaya bir anlam kurma süreci olarak baktığını göstermiştir. Göğüş (1978) okuma bir yazının harflerini, sözcüklerini, imlerini tanımak ve bunların anlamlarını kavramaktır diyerek tanımlama yapmıştır. Türk Dil Kurumu (2009) sözlüğünde okumayı yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmektir şeklinde tanımlamış ve diğer tanımlardan farklı olarak seslere çevirmek kavramını kullanmıştır. Bu tanımlardan hareketle okuma en genel anlamıyla “görülenlerin anlamlandırılma çabası” olarak ifade edilebilir.

Okumanın yukarıdaki tanımlarına bakıldığında görme duyusunun öne çıktığı fiziksel unsur ile anlamının öne çıktığı zihinsel unsur olmak üzere iki unsurun okuma becerinde söz konusu olduğu görülmektedir.

Okumanın fiziksel unsuru olan göz hareketleri okumada esas olan unsurdur. Temizkan'a göre (2009) göz hareketleri ile okuma arasında doğrudan bir ilişki vardır. Araştırmalar gözün yazıyı okurken kayarak değil sıçrayarak hareket ettiğini göstermektedir. Calp'e göre (2005, s. 82) “Göz, yaptığı her sıçrayışta satırın belli bir bölümünü görür. Buna görüş genişliği denir. Bu genişlik, hızlı bir okuyucuda 15- 20 harflik bir alanı kapsar. Yavaş bir okuyucuda ise genişlik 6 harfe kadar düşer.” Yani sıçramalar hızlı olursa ve her sıçramada göz ne kadar fazla sözcük görürse okuma o kadar hızlı olur.

Okumanın bir başka fiziksel unsuru netlik alanı veya bir başka deyişle aktif görme alanıdır. Göz, netlik alanı içerisinde olan kısımları algılar. “Göz metin üzerinde bir noktaya 13 ila 19 derecelik bir açıyla bakar. Bu açı içerisinde kalan ve gözün net olarak görüp buradaki bütün şekilleri anlama merkezine gönderebildiği alana ‘netlik alanı’ denir” (Özby, 2007, s. 9).

Netlik açısı okumanın fiziksel unsurudur. Göz bir yazıya baktığında oluşan açıya netlik açısı denir. “Bir yazıya bakıldığında göz kasları, göz kaslarının uyarılmasıyla 13 ila 19 derecelik bir açı yapmaktadır. Bu açıya ‘netlik açısı’ denir. Bu açı gözün net olarak algılayabildiği alanı belirler (Yalçın; Akt: Özby, 2007, s. 9).

Fiziksel unsurlardan biri de okuma mesafesidir. Okuma materyali ile gözün arasındaki uzaklık okuma mesafesidir. Uygun aydınlıktaki bir ortamda kitapla göz arasında 30-40 cm olması uygundur. Bu mesafenin azlığı öğrencilerin görme bozukluklarına sebep olabilir. Öğrencilerin hem tahtayı okuma hem de kitap ve defterlerindeki yazıyı okumaları onların göz sağlıkları ile yakından ilgilidir (Arıcı, 2012).

Sesli okuma yapılacağı zaman göz ve göz kaslarından başka fiziksel unsur olan ses organları da devreye girer. Sesli okuma için ses organları görev alarak dinleyenlerin duymasını sağlayacak şekilde seslendirme yapar.

Okuma becerisinin öğretiminde fiziksel unsurlara önem verilmelidir çünkü okumanın ilk aşamasının sağlıklı olarak yerine gelmesi için fiziksel unsurlar etkili olmaktadır. Fiziksel unsurlar gerektiği gibi olmazsa sağlıklı bir okuma dolayısıyla da anlama gerçekleşmeyecektir.

Okunacak metinde fiziksel unsurlar oluştuktan sonra zihinsel unsurlar devreye girerek görülenlerin anlamlandırılması işlemi başlar. “Okuma esnasında aktif görme alanı içine giren noktalama, grafik, şekil kelime veya kelime grubu beyinde sırasıyla görüntüleme merkezi, görüntü tanıma merkezi, görüntü yorum merkezi ve okuma merkezinde algılanır ve yorumlanır” (Özby, 2007, s.10-11).

Beyin var olan bilgi ve tecrübeler aracılığıyla gözün gördüğü görüntüleri anlamlandırır. Arıcı’ya göre (2012) zihnin anlamı kavramadan okuma faaliyetinin gerçekleşmesi mümkün değildir. Okuma yapılırken göz ile beyin ne kadar

eşgüdüm içinde olursa kavrama da o kadar çabuk ve verimli olur. Göz sıçrama yaptığında gördüklerini beyne iletir ve cümle bittiğinde anlam gerçekleşir.

Okuma ve anlama birbirine neden sonuç ilişkisiyle bağlıdır. Okuma olmadan anlama olmayacağı gibi okurken anlam gerçekleşmiyorsa gereksiz bir çaba içine girilmiş olur. Koçyiğit'e göre (2003) okumada karmaşık zihinsel süreçler vardır. Yazılı sembollerin okunmasından sonra okunanlara anlam yüklenmeli, yorumlanmalı akıl yürütülmeli muhakeme edilmeli ve değerlendirilmelidir.

Okunan metinlerin anlamlandırılması önemli bir süreçtir. Anlamlandırma sürecinde ön bilgiler harekete geçmekte ve yeni karşılaşılanlar zihinde değerlendirilmektedir. Öz'e göre (2009) okumanın anlama ile sonuçlanması gerekir ki bir değer taşınsın. Bunun için bir okuma öğretiminden sonra anlama etkinliğinin gerçekleştirilmesi gerekir. Okuma sadece göz ve ses yolunun ortak hareketiyle gerçekleşmez. Okuma, zihnin anlama çabasından meydana gelen karmaşık bir etkinliktir. Bu durumda okumanın anlam ile birlikte yürütülmesi şarttır.

Konuşmaları dinleme becerisi ile yazıları ise okuma becerisi ile anlarız. Okuma becerisinde amaç okunanları anlamak, üzerinde düşünüp sorgulamak ve bunların neticesinde bir değerlendirme yapabilmektir. Tazebay'a göre (1995) okuma ile anlama arasında neden – sonuç ilişkisi vardır. Okumada temel hedef anlamadır. Okuduğunu anlama becerisi bakımından öğrencilerden, okunan parçaya uygun başlık bulmaları, okunan öykü ya da masaldaki kahramanların niteliklerini açıklamaları, olayın yer ve zamanlarını anlayıp belirlemeleri beklenir.

Okunanların anlaşılması için zihin aktif bir rol almakta ve aktarılan görüntüleri değerlendirip yorumlamaya çalışmaktadır. Okuma bu şekilde yapıldığında anlama gerçekleşmektedir. Dolayısıyla okuma ve anlama arasında iki taraflı bir ilişki vardır; şöyle ki: “Her insan okuduğunu anlamak, anlayabildiğini de okumak ister” (Arıcı, 2012, s. 18).

Bireyler okuduklarını anlayıp anlamadıklarını ölçmek istediklerinde bazı göstergelere ihtiyaç duyarlar. Kelimelerin anlamını bilmek, metnin bütününe veya cümledeki durumuna göre kelimenin uygun anlamını verebilmek, metnin türünü

bulabilmek ve bu türün özelliklerini bilmek, Yardımcı fikirleri ve ana fikirleri tespit etmek, metindeki sorulara (varsa) cevap verebilmek, anlatılanları kendi ifadeleriyle özetleyebilmek, metinden sonuçlar çıkarabilmek, metnin yazılış amacını tespit etmek, metinde kullanılan sanatlı ifadeleri ve değişik anlatım yollarını kavramak, metnin konusunu ve okuma amacını belirlemek anlamının gerçekleştiğinin göstergesidir (Güneş, 2007).

Okuma becerileri yeterince gelişmemiş bireylerde anlamının tam olarak gerçekleşmesi beklenemez. Göğüş'e göre (1978) anlamamanın ya da eksik/yanlış anlamının sebepleri metinde anlamı bilinmeyen kelimelerin çokluğu, söz sanatlarının çok kullanılması, konunun veya kavramların okuyucuya yabancı olması, bilgi ve beceri eksikliği, ilgi ve ihtiyaç dışı okunanlar, motivasyonun sağlanamaması, okuma ortamının uygun olmamasıdır.

Anlama gerçekleşiyse okuma da tam anlamıyla gerçekleşmiş demektir. Dolayısıyla okuma eğitimi anlama becerilerini de geliştirmeye yönelik olmalıdır. Türkçe öğretmenleri okuma çalışmalarında öğrencilerine asıl amaçlarının anlamak olduğunu bunun için de zihinsel bir çaba harcamaları gerektiğini anlatarak öğrencilere okuduklarını anlamaları için yöntem ve teknikler öğretmelidir.

Okuma yaparken uygulanabilecek bazı yöntemler vardır. Okumada anlamın gerçekleşmesi için yöntem öneren Demirel'e göre (2003) anlamının gerçekleşmesi için yazıda ele alınan konu belirlenerek metinde anlamı bilinmeyen sözcüklerle, anlaşılmayan cümle ve paragraflar saptanmalıdır. Daha sonra metnin ana fikri araştırılıp bulunmalı ve metnin yardımcı fikirleri incelenmelidir. Son olarak da yazının genel düşünce ve anlatım yapısını çıkarılmalıdır. Bunlar yapıldığında anlama gerçekleşmiş olacaktır.

Okunanları anlama becerisi öğrenilebilir ve geliştirilebilir bir beceridir. Weir (1998) "Anlamayı Öğrenme Modeli" geliştirmiştir. Bu modele göre okur okuduğunu anlamak için önce kendini hazırlamalı ve kontrol etmeli daha sonra okumalı ve okuduğunu kendi kendine anlatmalıdır. Sonra tekrar okumalı ve tekrar anlatmalı veya okuduklarını zihninde canlandırmalıdır. Okur hayalinde canlandırdığı kişi – olay ya da şeye karşı duygusal imaj geliştirilmelidir. Bu aşamadan sonra okur okuduklarının metnin içinde organize oluş şeklinin farkına

vararak karakterler arasında ilişki kurmalıdır. En sonunda da ve bireysel yaşantılarla bağlantı oluşturmaktadır.

Weir (1998) geliştirdiği anlama modelinde okuma öncesi hazırlıkla başlayıp okuma esnasında yapılması gerekenleri açıklamış ve okuduktan sonra da yaşantıyla ilişki kurulması gerektiğini belirtmiştir. Bu modelde üst biliş stratejinin öğretilmesiyle anlama becerisinin gelişebileceği görülmektedir.

Okuduğunu anlamaya metinlerin iletisini algılama da denilebilir. İletinin tam anlaşılması ve bir bilgi yitimi olmaması için metni okuyan bireyin düşünsel bir çaba göstermesi gerekir. Okuduğunu anlamak için bireyin göstereceği çabalardan ilki metnin yapısını çözümleridir. İster bütün bir kitap olsun, ister kısa bir yazı, her metnin yapısal bir bütünlüğü vardır. Bu bütünlüğü görme ve belirleme okuduğunu anlamının ana yönlerinden birini oluşturur. İkincisi metnin içeriğini anlama ve yorumlamadır. Her metin bir kimseye bir konu hakkında bir mesaj iletme amacıyla oluşturulmuş dilsel bir üründür. Metni okuyan kişinin, yazarın iletmiş mesajı eksiksiz alabilmesi için, onun iletisini taşıyan dilsel birimleri iyi tanıması, iyi anlaması gerekir. Sonuncu çaba ise metni eleştirmedir. Okuma eylemi metni oluşturan kişiyle okuyan arasında bir tür konuşmadır. Ancak bu konuşma yüz yüze değil de basılı ve yazılı simgeler yoluyla olmaktadır. Konuşma eyleminde nasıl karşımızdaki kişinin bazı fikirlerine katılır, bazı fikirlerine katılmazsak, okuduğumuz metinde de yazarın bazı fikirlerine katılır bazı fikirlerine katılmayabiliriz. İşte okurun, okuduğu metin üzerinde düşünmesi onu bir tartıdan geçirmesi eylemi, metni eleştirmesidir. (Calfée ve Drum, 1986; Akt: Tazebay,1995)

Okuma öğretiminin en önemli amacı, okuduklarını kavrayan, onlara tepkide bulunma yeteneğine sahip ve bu yeteneği her okuma eyleminde etkili bir şekilde kullanan okuyucular yetiştirmektir. Basılı ve yazılı bir materyali kavrama yeteneği sadece kelimeleri ayırt etme, uygun anlamlarını bilme, cümleleri okuma davranışlarıyla sınırlı olmayıp daha üst düzeyde düşünme becerilerini gerektiren karmaşık bir süreçtir (Koçyiğit, 2003).

Özçelik (1989) okuduğunu anlama becerisinin ölçülmesinde sözcüklerle ilgili olarak (kavrama düzeyi) sözcüklerin doğrudan veya dolaylı anlamlarını kavrayabilme ve sözcüklerin hangi anlamlarda kullanıldıklarını belirleyebilme,

cümlelerle ilgili olarak (yargı düzeyi) cümlelerin yapısal, anlamsal ve anlatımsal özelliklerini tanıyabilme ve cümlelerin hangi yargıları ilettiklerini belirleyebilme paragrafla ilgili olarak (düşünce düzeyi) paragraftaki düşünceyi belirleyebilme ve Paragraftaki ana düşünceyi yan düşüncelerden ayırabilme kriterleri tavsiye etmiştir:

Çağımızda bilgi çok büyük bir hızla artmakta ve bireyler de bütün bu bilgilere ulaşmak istemektedirler. Bilgilenme için yapılan okumada anlamanın tam olarak gerçekleşmesi için hızlı ve eleştirel bir okuma yapılması gerekir. Okunuluyor ama anlama gerçekleşmiyorsa iyi bir okuma yapılmamış demektir. Adalı'ya göre (2010) metnin tamamının anlaşılabilmesi için, metni sözcük düzleminde anlamaktan daha fazlasının yapılması gerekir. Özellikle düşünceler ve olaylar arasındaki bağlantıların saptanması, metindeki olayların, düşüncelerin ve durumların karşılaştırılması, okuma esnasında zaman zaman durularak metnin özetlenmesi, özetlemeden sonra metinden bir sonuç çıkarılması ve çıkan sonuçtan genel bir yargıya ulaşılması gerekir. Bu aşamalar gerçekleştirildiğinde anlama gerçekleşecektir.

Okuma Türleri

Okuma türlerinin farklı şekilde sınıflandırılmaları söz konusudur. Okuma türlerini “sesli ve sesiz” olmak üzere iki bölüme ayıranlar olduğu gibi (Baştürk, 2004; Baymur, 1944; Demirel, 1999; Güneş, 2000; Uluğ, 1985; Ural, 1986; Yalçın, 2002) bunlara ek olarak “inşat” (Calp, 2005; Göğüş, 1978; Kavcar, 1995; Ünal, 2001), “toplu (grup halinde okuma)”, “güdümlü okuma” (Göğüş, 1978), “metinlerarası okuma, görsel okuma” (Akyol, 2006), “özgür okuma” (Göğüş, 1978; Öz, 2001), “anlamlı okuma” (Öz, 2001), “bilgilenimsel ve yazınsal okuma” (Özdemir, 1983), “dedektif tipi okuma” (Gündüz ve Şimşek, 2011) türlerini ele alanlar olmuştur. Temizkan (2009) okuma türlerini “göz atarak okuma, gözden geçirerek okuma, atlayarak okuma, arayarak okuma, özetleyerek okuma, işaretleyerek okuma, soru sorarak okuma, söz korusu, hep birlikte okuma, grup olarak okuma, karşılıklı okuma, nakaratlı metinleri okuma, tartışarak okuma” şeklinde belirlemiştir. Arıcı (2005) okuma türlerini temelde sesli okuma, sessiz okuma ve inşat olarak gösterdikten sonra toplu (grup halinde) okuma, görsel okuma, serbest (özgün) okuma, güdümlü okuma, bilgilenimsel ve yazınsal okuma,

anlamli okuma, hizli okuma, secmeli okuma ve elestirel okumayi ele almistir. Bunlari dısında okuma turlerini 2005 Turkce ogretim programinda yer aldigı uzere sesli okuma, sessiz okuma, goz atarak okuma, ozetleyerek okuma, not alarak okuma, isaretleyerek okuma, tahmin ederek okuma, soru sorarak okuma, soz korusu, okuma tiyatrosu, ezberleme, metinlerle iliskilendirme, tartisarak okuma, elestirel okuma basliklari altında inceleyenler olmustur. (Gunduz ve Simsek, 2011; Karatay, 2011; MEB, 2006; Okur, 2013; Yildiz, 2008;) bu calismada Turkce ogretim programinda yer alan okuma turleri sesli ve sessiz okuma altında siniflandirilarak aciklanmistir.

Sesli okuma

Sesli okuma metindeki kelimelerin konusma gibi soylenecegi ve basklarinin duyabilecegi ses tonuyla okunmasidir. Okuma esnasinda hem konusma hem de dinleme organlari aktiftir. "Sesli okuma, yazinin cesitli organlar yardimiyla ses haline gelmesidir" (Arıcı, 2012 s. 34).

Sesli okumada kelimelerin yaninda noktalama isaretleri de okumaya anlam ve duyu katilmasinda etkilidir. Sesli okuma "sadece anlamayi degil, anlatmayi da kapsamaktadir" (MEB, 2006 s. 66). Yani sessiz okumada okunulan metnin anlasilmasi yeterli iken sesli okumada metnin anlasilmasi yaninda, anlatilmak istenilenlerin dinleyicilere aktarilmasi gerekir.

Sesli okumanin uygulanmasinda belli bir amac gudulur. "Baslica amac, yazinin dogru ve konusma dilinin ozelliklerini yansitacak bicimde seslendirilmesidir" (Kavcar, oğuzkan ve sever, 1995 s. 44). Dolayisiyla sesli okuma ayni zamanda konusma becerisinin gelistirilmesinde kullanir. Sesli okuma dogru ton ve vurguyla okunduğunda dinleyenlerde anlamanin gercekleşmesine yardımcı olur.

Söz korusu

- Söz korusu metnin birlikte okunmasidir. Dort sekilde gercekleşebilir:
- Toplu okuma: Metnin okunmasi esnasinda ortamda bulunanlari hepsinin sesli okuma yapmasidir

- Grup olarak okuma: Ortamda bulunanlar gruplara, metin ise bölümlere ayrılarak her gruba belli bir bölümün okutulması şeklinde gerçekleşir.
- Karşılıklı okuma: Ortamda bulunanlar gruplara, metin bölümlere ayrılarak bölümler gruplar hâlinde sesli olarak karşılıklı okunur.
- Nakaratlı metinleri okuma: Ortamda bulunanlar gruplara ayrılır. Her bölümü bir grup okurken nakarat olan bölümler bütün gruplarla birlikte okunur.

Söz korosunda amaç, “öğrencilerin okuma ve birlikte çalışma becerilerinin geliştirilmesidir.” (MEB, 2006 s.67). Söz korosuna katılan öğrencilerde sesli okuma becerisi gelişeceği gibi birlikte çalışma becerisi de gelişir

Okuma tiyatrosu

Okuma tiyatrosu metnin diyaloglar hâlinde okunmasıdır. Bu türe uygun tiyatro metinleri olduğu gibi düz metinler de diyaloglar haline getirilerek okuma tiyatrosu yönteminin kullanımına uygun hale getirilebilir.

Metin tiyatro türünde değilse öncelikle diyaloglar haline getirilir. Daha sonra diyalog bölümleri okuyacaklara paylaştırılarak metnin karşılıklı okunmasına geçilir. Metin diyaloglar hâlinde okunduğunda metnin kahramanlarının kişilik ve karakter özellikleri daha iyi anlaşılacağından algılamayı kolaylaştırır. “Okuma tiyatrosu, öğrencilerin öyküleyici metinlerin karakteristik özelliklerini kavramalarını, metinde yer alan kişilerin özelliklerini anlamalarını sağlamayı amaçlamaktadır” (Karatay, 2011, s. 71).

Sessiz okuma

Sessiz okumada konuşma organları kullanılmaz. Zihin gözden aldığı uyarıları anlamlandırır. Konuşma organları kullanılmadığı için okuma daha hızlıdır. Dolayısıyla da algılama daha hızlı olur. Bireyler günlük hayatlarında en çok sessiz okuma tekniğiyle okuma yapmaktadır. Bu teknik geliştirildiğinde okumada zaman tasarrufu sağlanmış olur.

Sessiz okumada amaç “öğrencilerin akıcı ve hızlı okumalarını sağlamaktır” (MEB, 2006, s. 65). İlkokul sıralarında öğrencilere okuma yazma becerisi kazandırmak için ilk olarak sesli okuma öğretilir. Sesli okuma becerisi

kazanıldıktan sonra sessiz okuma becerisine ağırlık verilir. Sessiz okuma çalışması yaptırılırken dudaklar kıpırdamamalı, yazı elle veya başka bir şeyle takip edilmemeli, okuma esnasında baş ve gövde hareketleri yapılmamalı, okurken sessiz okumalı ve gürültü yapılmamalıdır (Arıcı, 2012).

Tartışarak okuma

Okunan metindeki bilgi, duygu ve düşüncelerin aynı ortamda bulunanlarca irdelenmesidir. Bu okuma yöntemi metin okunurken ya da okunduktan sonra dikkat çeken olaylar ya da düşünce ve duygular hakkında herkesin kendi fikrini söylemesi şeklinde uygulanır.

Tartışarak okumada amaç, “öğrencilerin, metinde işlenen konuyla ilgili bilgi, duygu ve düşüncelerini başkalarıyla paylaşmalarını ve onların bilgi ve görüşlerinden yararlanarak farklı bakış açıları kazanmalarını sağlamaktır” (MEB, 2006, s. 68).

Tartışarak okuma yönteminin uygulanmasında öğretmen öğrencilere birbirinin fikrine saygılı olmaları gerektiğini aşılmalıdır. Ayrıca sınıfta demokratik bir ortam oluşturularak öğrencilerin fikirlerini rahat bir şekilde söyleyebilmeleri sağlanmalıdır. Ancak bu şekilde uygulama yapılırsa tartışarak okuma yöntemi amacına ulaşabilir.

Tartışarak okuma yöntemi farklı düşüncelerin de olabileceğini bizlere göstererek hem eleştirel düşünme becerimizi geliştirecek hem de farklı fikirlerle saygı duymamızı sağlayacaktır. Aynı zamanda okunan metinle ilgili tartışma ortamında fikirlerin ifade edilecek olunması da metnin daha iyi anlaşılması sağlar.

Soru sorarak okuma

Soru sorarak okuma yöntemi okuma öncesi, okuma esnası ve okuma sonrası olmak üzere üç ayrı aşamada ayrı ayrı ya da beraber uygulanabilir. Metin okunmadan önce görsellerden veya başlıktan hareketle soru oluşturulabileceği gibi metin okunurken de aralarda okuma kesilerek metnin devamıyla ilgili merak uyandırıcı sorular oluşturulabilir. Metin sonrası soru sorma en çok kullanılan yöntemdir. Metnin sonunda metinle ilgili sorular sorularak metnin kavranması sağlanır.

Soru sorarak okumada amaç “okuma öncesinde ve sürecinde öğrencilere sorular hazırlatılarak metin üzerinde düşünmelerini ve metni anlamalarını sağlamaktır” (MEB, 2006, s. 67). Metin öncesi ve metin okuma esnasında soru hazırlama anlama için zihni sürekli hazır halde tutacaktır. Metin sonundaki sorularda metnin ne kadarının algılandığını belirleyecektir.

Göz atarak okuma

Metnin tüm kelimeleri okunmadan sayfa üzerinde göz gezdirilerek gözün odaklandığı kelime ya da kelime gruplarının okunması şeklinde gerçekleşir. İlk olarak metnin başlığına bakılır daha sonra metnin uzunluğuna biçimine ve şekline bakılır. Bu aşamadan sonra metnin konusunu anlamak için gözler metin içinde hızla gezdirilir. Konunun zihinde oluşmasından sonra ana fikir metnin geneline göz gezdirildikten sonra zihinde oluşmuşsa göz atarak okuma gerçekleşmiş olur.

Göz atarak okumada amaç “konunun ayrıntılara girilmeden, ana hatlarıyla kavranmasıdır” (MEB, 2006, s. 65). Bu okuma türü metnin okuma öncesi hazırlığında, metnin okunması için yeterli zaman olmadığında veya önemsiz bir metnin okunması zorunda kalınması hâlinde kullanılır.

Özetleyerek okuma

Özetleyerek okuma metnin ayrıntılarına takılmadan yazarın vermek istediği mesajı en az kelimeyle ifade etmektir. Özetleme aynı zamanda bize metnin analizini yapma fırsatı sunar. Metin özetlenirken öyküleyici metinlerde kişi ve varlık kadrosu yer ve zaman unsurları ile olay örgüsü en kısa haliyle ifade edilmek suretiyle ana fikir ve konu ortaya konur. Düşünce yazılarında da ana fikir ve onun etrafındaki belli başlı düşünceler verilerek konu kısa bir biçimde ortaya konmuş olur.

Özetleyerek okumanın amacı “metinde işlenen ana fikri – konuyu destekleyen temel yargıların kavranmasıdır” (Karatay, 2011 s.66). Dolayısıyla özet okunduğunda ana fikir ve konu mutlaka anlaşılır olmalıdır.

Not alarak okuma

Not alarak okuma, metin okunurken dikkatimizi çeken ve unutmak istemediğimiz yerlerin metnin kenarına veya bir deftere yazılmasıdır. Not alınanlar öyküleyici metinlerde kişiler, yer zaman ve dikkat çeken olaylar iken

düşünce yazılarında daha çok metnin ana fikrini oluşturan düşünceler ve konulardır.

Not alarak okumada amaç “öğrencileri okuma sürecinde etkin kılmak, onların önemli bilgi, düşünce ve olayları hatırlamalarını sağlamaktır” (MEB, 2006, s. 66). Okuma sürecinde not alma söz konusu ise okuma daha etkin ve zihin açık olmaktadır. Bu durum okunanların kalıcı olmasını sağlamaktadır. Tekrar okunması gerektiğinde metnin hepsinin okunmasına gerek kalmadan not alınanların okunması metnin hatırlanmasını kolaylaştırır.

İşaretleyerek okuma

İşaretleyerek okuma, metin okunurken metnin anahtar kelimelerinin ve önemli cümlelerinin altlarının çizilmesi ya da çeşitli işaretler konulması şeklinde oluşur. Bu şekilde metnin önemli noktaları belirlenmiş olur. Bu yöntem not alarak okuma yöntemine benzemekle beraber daha kolay olduğu için daha fazla tercih edilir.

“İşaretleyerek okumada amaç, konuyu anlamaya yardımcı olacak anahtar kelime ve kavramlar ile önemli görülen yerlerin belirlenmesidir” (MEB, 2006 s. 66). Metindeki önemli yerlerin altı çizilerek işaretlendikten sonra metnin tekrar okunması gerekirse sadece önemli olan yerler okunarak metnin hatırlanması sağlanır.

Tahmin ederek okuma

Tahmin ederek okumada meraklanma esastır. Eğer metinle ilgili resim varsa resimde görünlere bakılarak metnin konusu tahmin edilir. Yine metnin başlığından hareketle metnin içeriğinin ne olabileceği hakkında tahminlerde bulunulur. Bunlar metni okuma öncesi uygulamalardır. Metin okunurken ise metin ara ara kesilerek devam edecek bölümler hakkında tahminlerde bulunulur.

Metinde geçen duygu, düşünce ve olaylarla ilgili merak uyandırmada amaç okuma sürecinde öğrencileri etkin kılmaktır (Gündüz ve Şimşek, 2011). Okurken metinle ilgili tahminlerde bulunma, zihni sürekli etkin halde tutarak anlamaya ve kalıcılığa olumlu etki yapar.

Ezberleme

Ezberleme, bir metni okumadan herkesin bildiği veya yazılı olduğu şekliyle söyleyebilmek, yazabilmektir. Özellikle şiir, atasözü, deyim, özlü sözler ve edebi değere sahip metinler ezberlenir. Ezberlenen bu metinler konuşmalarda ya da yazılı metinlerde kullanılır. Bu tür metinlerin ezbere bilinmesi konuşmalarda özgüven, yazılı metinlerde kullanılması edebi güzellik katar.

Ezberleme “kültürel ve edebi değere sahip metinlerdeki cümle yapılarını ve söz varlığını kavramayı, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanmayı sağlar” (Gündüz ve Şimşek, 2011, s.234). Ezberleme yöntemi hafızayı güçlendirdiği gibi okurken karşılaşılan ezberlenmiş metinlerin anlaşılmasında hızlılık sağlar.

Metinlerle ilişkilendirme

Metinlerle ilişkilendirme yöntemi okunan metinle daha önce okunan metin arasında karşılaştırma yapmadır. Bu okuma türünde okunan metin daha önce okunan metinle olay, yer, şahıs, konu, düşünce, tür, şekil, biçim ve anlam yönünden karşılaştırılır. Özellikle aynı konuyu ele alan metinler arasında ilişkilendirme yapılır. Bu ilişkilendirmede daha çok konunun hangi bakış açısıyla ele alındığı karşılaştırılır.

Metinlerle ilişkilendirme yapılabilmesi için bireylerin aynı konuyu ele alan farklı bakış açılarına sahip kitapları okumaları gerekir.

Karatay’a göre (2011, s. 72) metinlerle ilişkilendirme yöntemiyle “...hem eleştirel düşünme ve okuma becerileri hem de okuma alışkanlığı ve beğenisi geliştirilmeye çalışılır.” Konuyu farklı bakış açılarıyla ele alan yazıların okunması bireylerin farklı düşünme becerilerinin gelişmesini sağlayacaktır.

Eleştirel okuma sessiz okuma türü içinde araştırma konumuzun temelini oluşturduğu için ayrı olarak açıklanmıştır.

Eleştirel Okuma ve Eleştirel Düşünme

Alan yazında eleştirel okuma, eleştirel düşünme becerisinin edinilmesinde bir yöntem olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle eleştirel okumanın iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için öncelikle eleştirel düşünmenin irdelenmesinin gereği ortaya çıkmaktadır.

Eleştirel Düşünme

Eleştirel düşünmenin ilk olarak 1962 yılında Robert Ennis tarafından tanımlandığı bilinmektedir. Ona göre eleştirel düşünme “ölçüte bağlı durumları doğru değerlendirme”dir. Ennis’in bu tanımı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; problem çözme süreci, diğer insanlarla etkileşimle başlamaktadır. İkinci bölüm; ön bilgiler ve önceden kabul edilmiş sonuçlarla oluşturulan bir muhakemeyle devam etmektedir. Bu süreç tümdengelim, tümevarım ve değer yargıları yoluyla elde edilen bir takım çıkarımlarla sonuçlanmaktadır. Üçüncü ve son bölümde; eleştirel düşünme süreci, yapılanlar ya da inanılanlar üzerinden verilen kararlar sona ermektedir (URL- 7).

Daha sonraları konu hakkında farklı tanımlar da yapılmıştır. Chance’e göre (1986) eleştirel düşünme; düşünce üretme ve onu örgütleme, olguları analiz etme, görüşleri savunma, çıkarımlarda bulunma, karşılaştırmalar yapma, tartışmaları değerlendirme ve problem çözme yeteneğidir. Eleştirel düşünmede kendimizi ve çevremizi anlamayı öne çıkaran Cüceloğlu (1993, s. 255) eleştirel düşünmeyi “kendi düşünce süreçlerimizin bilincinde olarak, başkalarının düşünce süreçlerini göz önünde tutarak öğrendiklerimizi uygulayarak kendimizi ve çevremizde yer alan olayları anlayabilmeyi amaç edinen aktif ve organize bir zihinsel süreçtir.” şeklinde ifade etmiştir. Alternatif sonuçlara ulaşmayı vurgulayan Şentürk (2009, s. 19) ise konuyla ilgili görüşlerini “eleştirel düşünme, olguların ya da bulguların sürekli eleştirilmesi ya da sürekli yanlışlarının bulunması değildir. Eleştirel düşünme, karşılaşılan bilgiler hakkında mutlak bir sonuca varmak yerine, alternatif sonuçların da olabileceğini göz önünde bulundurmaktır.” diyerek belirtmiştir. Craver (1989) eleştirel düşünme bilgiyi edinme biçimi, görüşleri yargılama, açıklamalar üretme ve kavramlar arasındaki ilişkileri yapılandırmadır. tanımıyla eleştirel düşünmeye farklı bir bakış açısı getirmiştir.

Demirel’e göre (2005, s. 227) eleştirel düşünmenin beş ana kuralı vardır. Bunlar:

- Tutarlılık; düşüncedeki tezatlıkları ortadan kaldırma.
- Birleştirme; düşüncenin tüm boyutlarını ele alma.
- Uygulayabilme; anlayabildiklerini de ekleyerek bir modelde uygulama.

- Yeterlilik; deneyimleri ve sonuçları sağlam bir şekilde oturtma.
- İletişim kurabilme; düşündüklerini çevresine sağlam bir şekilde iletebilme.

Eleştirel düşünme problemleri tanımak için uygun teknikler bularak problemi kavramayı, doğru bilgiyi bir araya getirip düzenleme yapmayı, bahsedilmeyen teorileri ve değer yargıları keşfetmeyi, doğru-anlaşılır-özenli dil kullanmayı, var olan verileri yorumlamayı, kanıtlara ve iddialara kıymet biçmeyi, ortaya atılan iddialar arasındaki ilişkinin mantığının varlığının veya yokluğunun idrakine varmayı, kesin olan sonuçları ve genellemeleri düzenlemeyi, başkasına ait sonuçları ve genellemeleri kritiğe tabi tutmayı, büyük deneyimlerle oluşan düşünce ve kalıpları yeniden anlamlandırmayı gerektirir (Fisher, 2007).

Eleştirel düşünme bilgiyi topladıktan sonra kesin ve açık bir şekilde ifade edilmiş uygun teorilerle problemi çözmek yeteneği olarak da tanımlanır. Bu yetenek inceleme, tanımlama, önem sırasına göre organize etme ve tamamlamayı içerir. Başka bir ifadeyle yeni bir bilgiyle karşılaştığımızda veya öğrendiğimizde kullandığımız yeteneklerdir eleştirel düşünme. Eleştirel düşünme hem problem çözmedir hem de ulaşılan bilgilerin nasıl kullanıldığı ile ilgilidir (Hensley, 2002).

Eleştirel düşünmeye yönelik ayrıntılı bir açıklamayı da Özdemir (2008) aşağıdaki şekilde yapmıştır:

- Eleştirel düşünme çizgisel değildir. Önceden çizilmiş bir eylem planı yoktur. Anlık değerlendirmeler bile planı etkileyebilir. Bu nedenle başka bir duruma aktarılabilir hazır ya da kolay çözüm örnekleri bulunmamaktadır.
- Eleştirel düşünmenin çok yönü vardır. Düşünme süreci tek açıdan anlaşılabilir. Her bakış açısı kendine göre bir sonuca ulaşır.
- Eleştirel düşünme genel olarak bir çözümden daha fazlasını ortaya çıkarır. Her çözümün yararlı ve yararlı olmayan yönleri vardır.
- Eleştirel düşünme yorum ve değerlendirmelere gereksinime duyar. Yanıtlar siyah ya da beyaz şeklinde olmaz, daha çok grinin tonları biçimindedir.

- Eleştirel düşünme belli koşullarda çelişebilecek çok sayıda ölçütün dikkate alınmasını ister.
- Eleştirel düşünme güvensizliğin öğelerini içerir. Sorunun görünen yönüyle yetinilmez.
- Eleştirel düşünme bağımsızlık ve nesnellik ister.
- Eleştirel düşünmenin ölçütleri öğretilebilir.
- Eleştirel düşünme çok çaba gerektirir.

Eleştirel düşünmenin önemi

Eleştirel düşünme toplumsal yaşamda bireylerin sahip olması gereken davranışlardandır. Doğru olanı yapma, yanlışla sürüklenmeme birey için önemli olduğu gibi toplumsal hayatı etkilemesi bakımından da önemlidir. Bireyler kendilerine sunulan bilgileri eleştirel düşünmeyle sorgulayabilirler. Kurt ve Kürüm'e göre (2010) eleştirel düşünme becerisine sahip birey yargıya varmak için; bilgi kaynaklarını doğruya ulaşmada akılcı bir şekilde inceler, iddiaları destekler nitelikteki kanıtları, farklılıkları ve benzerlikleri fark eder.

Eleştirel düşünen bireylerin sahip olması gereken özellikler vardır. Beyler, (1991) eleştirel düşünebilen bireylerin bir sorunu, iddiayı veya problemi açık bir şekilde ifade edebilme, diğer insanların net bir dille açıklama yapmasını isteme, düşünmeden hareket etmeme, yaptığı çalışmalarını kontrol etme, bir düşünce oluşturmada azimli olma, öne sürülen iddiaları destekleyen nedenleri ve kanıtları araştırma, değerlendirme yaparken istediğin düşüncelerle değil ulaştığın sonuçlarla yapma, ön bilgileri kullanma, yeterli kanıt buluncaya kadar yargılardan şüphe duyma gibi niteliklere sahip olacağını bildirmektedir.

Eleştirel düşünen birey çeşitli bilgi kaynaklarıyla iletişim kurar. Gözlemlerini değerlendirip yorumlar. Bundan dolayı bir konu hakkında tek bir doğru olmayacağını bilir ve gerekçeli ve yansıtıcı düşünerek çeşitli durumları göz önüne alarak karar verir (Fisher, 2001).

Eleştirel düşünebilmek için bazı becerilerin edinilmiş olması gerekir. Kökdemir'e göre (2000) bireylerin kanıtlanmış gerçekler ve öne sürülmüş iddialar arasındaki farklılıkları yakalayabilme, elde edilen bilgilere ait kaynakların

güvenilirliklerini test edebilme, ilişkisiz bilgileri kanıtlardan ayıklayabilme, ön yargı ve bilişsel hataların farkına varabilme, tutarsız yargıların farkına varabilme, etkili soru sorabilme, sözlü ve yazılı dili etkili kullanabilme, bireyin kendi düşüncelerinin farkına vardığı üst becerilere sahip olması gerekir.

(URL- 10) eleştirel düşünen birey alternatif fikirlere açıktır, cesaretlidir, özgüvenlidir, empati kurabilir, akılcı sorular sorabilir ve mantıklı bir şekilde düşünerek problemleri çözüme kavuşturabilir. Buna karşı, eleştirel düşünemeyen bireyler ise, neyi niçin yaptıklarının farkına varamazlar. Öğrendikleri düşünceye ters bir düşünceyle karşılaştıklarında, o düşünceyi savunan kişileri susturmanın yollarını ararlar. Kendilerini yenilemezler. Bu kişiler, gerçek anlamda yaratıcı ve yapıcı olamazlar. Belli kalıpların içindedirler (Özden, 2008).

Eleştirel düşünme becerilerinin öğretilmesi eğitim öğretim uygulamasını gerektirmektedir. Bunun için eğitim programlarında eleştirel düşünme öğretimine yer verilmiştir.

Eleştirel düşünme öğretimi

Eleştirel düşünmenin beceri haline gelebilmesi için bireylere eğitim verilmesi gerekmektedir. Eleştirel düşünme doğuştan gelen bir özellik değil, öğretilir, anlatılabilir ve rahatça uygulanabilir bir sistemdir (Kökdemir, 2003).

Küçük yaşlardan itibaren çocuklara eleştirel düşünme becerisi kazandırılmazdır. Genç'e göre (2008) eleştirel düşünme becerisinin kalıcı olması için bireye erken yaşlarda kazandırılması gerekmektedir. Eleştirel düşünmeyi eğitim sürecinde kullanabilen birey, kendine ulaşan bilgileri eleştirebilir. Dolayısıyla kendine gelen uyarıcıları daha kolay algılayabilir, yorumlayabilir ve değerlendirebilir.

Eleştirel düşünme becerisinin öğretilmesine yönelik derslerin ortaokullarda olması gerekir. Şenşekerci ve Bilgin'e göre (2008) düşüncenin eğitimle geliştirilebilmesinin ve eleştirel düşünme becerileri kazanabileceğinin mümkün olduğu yapılan deneysel çalışmalar göstermektedir. İpşiroğlu da (1997) iki ana noktadan hareketle eleştirel düşünmenin öğretilebileceğinden bahseder:

- Okuma sevgisi ve alışkanlığının öğrenciye kazandırılması

- Ders programının düşünmeye ağırlık verecek şekilde düzenlenmesi

Eleştirel düşünme kişinin bilgiyi sorgulayarak kabul etmesini, alternatif bakış açıları geliştirerek etkili kararlar almasını sağlar. Bu becerinin gelişmesi ve yerleşmesi uzun bir süreç almaktadır. Bu süreçte eğitimin çok önemli bir rolü vardır. Çünkü nasıl ki bilgi eğitimle geliştirilebilmekte aynı şekilde eleştirel düşünme becerisi de geliştirilebilmektedir (Dutoğlu ve Tuncel, 2008).

Sınıflarda öğretmenlere düşen görev öğrencilerine eleştirel düşünmeyi bir davranış haline gelmesini sağlayarak kazandırmaktır. Beydoğan'a göre (2003) hazır düşünme kalıpları ile öğrencileri düşündürmek öğrenme-öğretme süreci sonucunda ulaşılabilecek asıl amaç değildir, asıl amaç öğrencilere eleştirel düşünme alışkanlığı kazandırmaktır.

Eleştirel düşünme becerisinin öğretiminde sınıf ortamı da etkilidir. Öğrencinin sorularını rahat sorabileceği ve sorulan sorulara rahat cevap verebileceği bir ortam olmalıdır. Seferoğlu ve Akbıyık (2006) eleştirel düşünme beceri ve eğilimlerinin geliştirilmesi için bir takım hususlara önem verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bunlardan ilki öğrenme ortamı hazırlanırken öğrencilerin kendilerini güvende hissedebilmeleri dikkate alınmalıdır. Düşünme süreçleri özellikle soru sorma ve sorgulama yapımları bakımından öğrenciler izlenmeli. Öğrencilere sorulan sorular açık uçlu olmalı ve ayrıca onların sorduğu soruların nitelikli olması için yönlendirmeler yapılmalıdır.

Öğrencilere soru sormayı öğretmek eleştirel düşünme becerisinin öğretilmesi etkili bir yöntemdir. Çünkü bilişsel düşünmeyi en hızlı sağlayan yöntemlerden biri sorgulamadır. Soru sorma karşılaştırma, sonuç çıkarma, analiz, değerlendirme ve üst düzey bilişsel düşünme süreci sağlamaktadır. Sorulan sorunun bilişsel düzeyiyle düşünmenin de bilişsel düzeyi ortaya çıkmaktadır. Eleştirel düşünme hem soru sormayı hem de cevap vermeyi sağladığı için zihin aktif olmaktadır (King, 1995). Burada dikkat edilmesi gereken öğretmen sürekli soru soran konumunda olmamalı öğrencilere de eleştirel düşünmeyi sağlayan sorular sordurmalıdır.

Uysal'a göre (1998) eleştirel düşünme öğretiminde öğrencilerin kendilerini güvende hissedecekleri öğrenme ortamları hazırlama, öğrencilerin düşüncelerini

izleme, öğrencileri nitelikli soru sormaya yönlendirme, öğrencilerin birbirlerinin düşüncelerini paylaşabilecekleri ve değerlendirebilecekleri öğrenme ortamları oluşturma, başkalarının bakış açılarını anlamalarına yönelik öğrenme-öğretme etkinlikleri düzenleme, öğrencilerin kendi düşüncelerini değerlendirmelerine yönelik öğrenme öğretme etkinlikleri düzenleme konusunda dikkat edilmesi gerekir.

Eğitimde eleştirel düşünme

Eleştirel düşünme becerisi eğitim programında yer almaktadır. Ancak gereken önemin verilmemesinden dolayı öğrencilerin bu beceriyi kazanamadığı görülmektedir. Yıldırım (2005) bilgiye dayalı olan eğitim sürecinde öğrencilerin düşünme tembelliğine alıştıklarını bundan dolayı nitelikli düşünmenin gerçekleşemediğini belirtmektedir. Bu durumda yalnızca öğretmenden ve kitaptan pasif bir şekilde öğrenmenin gerçekleştirilmesinden kaynaklandığını söylemektedir. Bugün de bulunduğumuz durumun böyle olduğunu aktarmaktadır. Bu duruma düşülmemesi için yapılması gerekenin öğrencilere doğal olan öğrenme, anlama ve keşfetme arzusunu en önemlisi ise düşünme becerilerinin öğrenme sürecinde kazandırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bugün eğitim programını önemli ölçüde etkilemiş olan Bloom'un (2012) sınıflandırması öğretim çalışmalarında kullanılmaktadır. Eleştirel düşünme açısından baktığımızda bu sınıflandırmanın düşünme becerisinin eğitimi açısından önemli olduğu görülmektedir. Dam ve Volman'a göre (2004) alanda yapılan çalışmalarda Bloom ve arkadaşları tarafından ortaya konan eğitimsel amaçlar taksonomisinin uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme seviyelerini üst seviyeler; bilme ve kavrama seviyelerini alt seviye düşünme becerileri olarak göstermiştir. Yeni oluşturulmuş öğretim kuramlarına ve günümüz eğitim bilimcilerine göre öğrencilere alt seviye düşünme becerileri yerine üst seviye düşünme becerileri olarak da isimlendirilen üst seviye bilişsel amaçları kazandırmak gerekmektedir (Bradshaw, Bishop, Gens, Miller ve Rogers, 2002).

Bloom ve arkadaşları tarafından ortaya konan eğitimin amaçları şöyle açıklanmıştır. Bilgi seviyesinde bulunan öğrenciler somut ve soyut bilgileri hatırlayabilirler. Kavrama seviyesinde bulunan öğrenciler çalışılan ve aktarılan konuyu anlayabilir ve kullanabilirler. Bloom'a göre kavrama seviyesi okullarda

üzerinde en fazla durulan seviyedir. Uygulama seviyesinde bulunan öğrenciler uygun kavram ve formülleri problemlere uygulayabilirler. Analiz seviyesinde bulunan öğrenciler materyalleri bileşenlerine ayırabilir ve bu bileşenlerin arasındaki ilişkileri açıklayabilir. Sentez seviyesinde bulunan öğrenciler daha önceden edindiği tecrübe ve yeni bilgilerini kullanarak yeni bir ürün ortaya çıkarabilirler. Değerlendirme seviyesinde bulunan öğrenciler öğrendikleri fikirleri ve oluşturdukları yeni materyalleri değerlendirebilirler (Reigeluth ve Moore, 1999).

Tablo 1

Bloom Taksonomisine İlişkin Anahtar Sözcükler ve Sorular

	Düzye	Anahtar sözcükler	Sorular
Alt Seviye Düşünme Becerileri	Bilgi. Olguları, terimleri, temel kavramları ve yanıtları hatırlayarak, önceden öğrenilen materyali sergilemek	Kim, Ne, Niçin, Ne zaman, Nerede, Hangisi, Seçme, Bulma, Tanımlama, Adlandırma, Österme, Heceleme, Listeleme, İleştirme, İlişkilendirme, Hatırlatma, Hatırlatma, Seçme	... Nedir? ... Nasıldır? ... Nerededir? ... Ne zaman oldu? ... Nasıl oldu? ... Nasıl açıklayabilirsin? ... Neden oldu? ... Hangisidir? ... Kimdir? ... Seçebilir misin?
	Kavrama. Örgütleyerek, karşılaştırarak, çevirerek, yorumlayarak, betimleyerek ve ana görüşleri ifade ederek, olgu ve görüşleri anladığını gösterme	Karşılaştırma, Örneklerle gösterme, Yorumlama, Açıklama, Genişletme, Çıkarımda bulunma, Taslak çıkarma, İlişkilendirme, Açıklama, Çevirme, Özetleme, Gösterme, Sınıflandırma	...nasıl sınıflandırırın? ...nasıl karşılaştırırın? ...kendi sözcüklerin ile yorumlar mısın? ...anlamını açıklar mısın? ...hangi olgular ve görüşler açıklar? ...ana fikri nedir? ...hangi görüşler destekler? ...ne olduğunu açıklar mısın? ...ile ne demek isteniyor? ... Hakkında neler söylenebilir? ...nasıl özetlersin?
Üst Seviye Düşünme Becerileri	Uygulama. Edinilen bilgileri, olguları, teknikleri ve kuralları farklı bir biçimde uygulayarak, problemleri çözme	Uygulama, Yapılandırma, Seçme, Geliştirme, Görüşme, Kullanma, Düzenleme, Deneme, Çözme, Yararlanma, Model oluşturma, Saptama	...nasıl kullanırın? ...için hangi örnekleri verebilirsin? ...hakkında öğrendiklerini kullanarak, ...nasıl çözersin? ...için hangi yaklaşımı kullanırın? ...için hangi farklı yolu planlarsın? ...olursa, nasıl bir sonuç ortaya çıkar? ...değiştirmek için hangi öğeleri seçersin? ...göstermek için hangi olguları seçersin? ...ile görüşmenizde hangi soruları sorarsın?
	Analiz. Nedenleri saptayarak, bilgiyi parçalara ayırma ve inceleme, genellemeleri destekleyen kanıtlar bulma ve çıkarımda bulunma	Analiz, Sınıflama, Karşılaştırma, Keşfetme, İnceleme için parçalara ayırma, Bölme, İnceleme, Basitleştirme, Araştırma, Yer alma, Sınama, Ayırt etme, Listeleme, Tema, İlişkiler, İşlev, Çıkarım, Sayıltı, Sonuç	...özellikleri/kısımları nelerdir? ...ile ...nasıl ilişkilendirilir? ...hakkında ne düşünüyorsun? ...ana teması nedir? ...parçalarının listeler misin? ...hakkında nasıl bir çıkarımda bulunursun? ...hakkında hangi sonuçları elde edersin? ...nasıl sınıflandırabilirsin? ...ait farklı parçaları saptayabilir misin? ...için ne tür kanıtlar bulabilirsin? ...arasındaki ilişki nedir?

Tablo 1'in devamı

Bloom Taksonomisine İlişkin Anahtar Sözcükler ve Sorular

Üst Seviye Düşünme Becerileri	Sentez. Yeni bir örüntü içerisinde öğeleri bir araya getirerek, bilgiyi bütünleştirme ya da alternatif çözümler üretme	Yapılandırma, Seçme, Birleştirme, Yaratma, Tasarlama, Geliştirme, Tahmin etme, Açık ve kesin bir biçimde belirtme, İmgeleme, İcat etme, Özgünleştirme, Planlama, Önerme, Çözme, Çözüm, Varsayım, Tartışma, Değiştirme, Özgün, İyileştirme, Uyarılma, En aza indirme, En üst dereceye çıkarma, Silme, Kuramlaştırma, Ayrıntılandırma, Derleme, Sınama, İyileştirme	...çözmek için ne tür değişiklik yaparsın? ...nasıl iyileştirirsin? ...olsaydı, ne olurdu? ...ilişkin nedenleri ayrıntılandırır mısın? ...hakkında bir alternatif sunar mısın? ...icat eder misin? ...ilişkin planı nasıl değiştirirsin? ...nasıl tasarlarsın? ...olsaydı, sonuç ne olurdu? ...için hangi olguları derledin? ...değiştirebilecek bir model oluşturabilir misin? ...için özgün bir yol düşünebilir misin?
	Değerlendirme. Bilgi ve görüşlerin geçerliliği ya da belli ölçüt grubunu temel alan bir işin niteliği hakkında yargıda bulunarak görüşlerini sunma ve savunma	Hükümde bulunma, Seçme, Sonuçlandırma, Eleştirme, Karar verme, Savunma, Saptama, Karşı çıkma, Değerlendirme,	... eylemlerini paylaşıyor musunuz? ... hakkında ne düşünüyorsun? ... nasıl kanıtlarsın/çürütürsün? ... değerini ya da önemini nasıl sınırsın? ... olsaydı, daha iyi olur muydu? ... neden seçti? ... hakkındaki önerin nedir? ... nasıl oranlarsın? ... nasıl değerlendiriyorsun? ... nasıl saptayabildin? ... doğruluğunu nasıl kanıtlardın? ...sonuçlandırmak için hangi verileri kullanırdın? ... neden daha iyidir? ... nasıl karşılaştırdın?

Yukarıda yer alan taksonomiye göre uygulama analiz sentez ve değerlendirme basamakları üst düzey beceriler olduğu için eleştirel düşünme öğretiminde kullanılması gereken soruları içermektedir. Şahinel (2007) eleştirel düşünme becerilerinin Bloom'un taksonomisi temel alınarak geliştirilebileceği belirtilmektedir.

Türkçe öğretim programında (2005) eleştirel düşünebilen bireylerin yetiştirilmesinin amaçlandığı yazmaktadır. Genel amaçlar bölümünde de eleştirel ve doğru doğru düşünme yollarının öğrencilere öğretilmesi Türkçe dersi için amaç olarak gösterilmiştir. Türkçe dersinde kazandırılması gereken temel becerilerden biri de eleştirel düşünme becerisidir. Öğretmenler yukarıdaki tablodaki soruları eleştirel okuma çalışmalarında kullanarak derslerinde eleştirel düşünme becerisini öğrencilerine kazandırabilirler.

Eleştirel okuma

Eleştirel okuma okunanların doğru anlamlandırılmasını ve bilgilerin kalıcı olmasında fayda sağladığı için günümüzde önemi artan bir okuma çeşididir.

iletişimin ve kısıtlı zamanı etkin kullanmanın öneminin anlaşıldığı 1980’li yıllarda, başarılı olmanın en temel şartının iyi okuma olmasına karşılık bunun yeterli olmadığını, uzun vadede eleştirel okuma becerisinin kazandırılmasının zorunlu olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır (URL- 9).

Eleştirel okumanın literatürde yer bulmaya başlamasıyla beraber yerli ve yabancı birçok çalışmada tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan metnin âdeti analiz edercesine dikkatli bir şekilde okunması okuma sonrası da zihinde oluşan anlamın mutlaka bir değerlendirmeye tabi tutulması gerektiği eğer iletilmesi isteniyorsa da aynen değil, anlamın yorumlanarak aktarılması anlaşılmaktadır. Arıcı’ya göre (2012, s. 46) “eleştirel okuma, okunan metinle ilgili yorumlar, değerlendirmeler yapabilmektir” Maker ve Lenier (1996, s. 20) eleştirel okumayı “yazarın söyledikleri hakkında değer yargılarını bulma ve satır aralarını okumadır. Doğru ya da yanlış, iyi ya da kötü, etkili ya da etkisiz, pratik ya da değil” şeklinde tanımlamıştır. (URL- 8) ise eleştirel okumayı, yazılı materyalleri dikkatli ve yansıtıcı okuma, metni analiz etme, metinden mantıklı sonuçlar çıkarma, aktif olarak metindeki kanıtları analiz etme ve tanıma sürecidir, diyerek tanımlamıştır.

Eleştirel okumanın gerçekleşmesi için okuma amacının belirlenmesi gerekir. (URL- 10) metin bir amaç için okunur. Okunduğunda metnin muhakemesi yapılır. Kişisel bakış açısıyla kendi kavram ve fikirlerini kullanarak değerlendirme yapılır ve çıkarımlarda bulunulur. Bu yapılırken yazarın amacı, varsayımları ve kavramları da ortaya konmuş olur. Okur kendi bakış açısıyla kendi muhakemesini iyi yaptığı gibi başkalarınınkini de iyi yapar.

Eleştirel okumada mutlaka belirlenmesi gereken özellikler vardır. Bu özelliklerin farkına varılması eleştirel okumanın gerçekleşmesini sağlar. Maker ve Lineer (1996) okuma yapılırken metnin bakış açısının belirlenmesi, önemli ana düşünce ve iddiaların fark edilmesi, yazıda yer alan fikirleri destekleyen ayrıntıların farkına varılması ve bu ayrıntıların değerlendirilmesi aşamalarının yerine getirilmesiyle eleştirel okumanın gerçekleşebileceğini belirtir.

Pirozzi’ye göre (2003) eleştirel okuma yazarın amacını ve tavrını belirlemede, metindeki olgu ve görüşleri ayırt etmede, önemli bilgileri önemsizlerden ayırmada okuyucuyu etkin kılar. Ayrıca değerlendirme ve yorumlama becerileri gerektiren yazılı materyallerin çok iyi anlaşılmasını sağlar. Bununla beraber okunan metinden

mantıksal sonuçlar çıkarmak ve sayfa kenarlarındaki boşlukları doldurmak da eleştirel okumanın bir gereğidir.

Eleştirel okumanın metne şüpheyile yaklaşarak gerçekleşebileceği şeklinde düşünmek yanlıştır. (URL- 13)'e göre eleştirel okuma şüpheci okumadan farklıdır. Eleştirel okuma düşünceleri boyutlandırmaya, bağlamları test etmeye çalışır. Eleştirel okuyucu sadece fikirleri çürütmeye çalışmaz, fikirleri destekleyen yeni kanıtlar bulur. Bu durumuyla şüpheci okumadan ayrılır.

Eleştirel okumanın önemi

Bireylerin öğrencilik yıllarından başlayarak okuduklarını eleştirmeyi öğrenmesi gerekir. Türkçe öğretiminde bunu sağlayan yöntem eleştirel okuma yöntemidir. “Eleştirel okuma bireye soran, sorgulayan, araştıran, aydın olma bilincini veren bir anahtar gibidir. O nedenle okur okuduğu metne eleştirel gözle bakmalıdır” (İşeri, 1998, s. 2).

Eleştirel okuma becerisini kazanmanın öğrencilere kazandıracığı en büyük fayda yanlış bilginin farkına varmaları olacaktır. Öztürk ve Otluoğlu da (2005) eleştirel okuma becerisini kazanamayan öğrencilerin olgu ve görüşleri ayırt edemeyeceğini, bunun da öğrencilerin yanlış sonuç ve yargılara varmasına sebep olacağını ifade eder.

Eleştirel okumanın önemli basamaklarından biri soru sorarak okumadır. Sınıf içi çalışmalarda öğrencilere eleştirel okuma becerisini kazandırmak için metni sorgulayıcı sorular sorarak zihinlerindeki sorulara cevap aramaları öğretilmelidir. Yıldız'a göre (2008) eleştirel okumanın amacı öğrencilere metinle ilgili soru sorma alışkanlığı kazandırarak düşüncelerini sağlamak ve metinde işlenen konuyu olumlu, olumsuz yanlarıyla ve tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirerek okuyucuların kendi doğrularına ulaşmalarını sağlamaktır.

Eleştirel okuma yapan öğrenci ulaştığı doğru bilgilerle kendisine ait özgün bir düşünce sistemi geliştirir. Dolayısıyla da özgüven sahibi olur. Özdemir (2013, s. 18) “eleştirel okumanın en önemli özelliğinin okurun okuduklarını yargılaması, sorgulaması, bir başka ifadeyle kendi aklını kullanarak bir varlığa varmasıdır. Yani eleştirel okumanın bireyi bağımlılıktan kurtarıp aydın kimliğine büründürdüğü de söylenebilir” demiştir.

Eleştirel okuma becerisi kazanan öğrenci öğrendiklerini davranışlarına yansıtmalıdır. Öztürk ve Otluoğlu'na göre (2005) eleştirel / yaratıcı okuma tekniğini kullanan bir öğrenci ilgi kurmak ve sonuç çıkarmak için okuduklarını kendi yaşantı, gözlem ve bilgileri ile değerlendirir, okuduklarını açıklamada kendi özel tecrübelerinden yararlanır, okuduğunu farklı kaynaklardan edindiği bilgilerle bir bütünlüğe kavuşturur ve okuduklarını birbirleri ile ortaklaşalık, zaman, yer, düşüncelerin veriliş sırası, özel ve genel ayrıntılar, ana ve yardımcı düşünceler, etki ve tepki, benzerlik açısından ilişkilendirir. Bir yargıya varmak için ise ilgili yönleri birleştirerek genellemeye gider. Bunun dışında okumayı belli bir problemi çözmeye araç olarak kullanır. Bunun için de doğruları seçip düzeltme, ortaya bir iddia atma ve iddiayı değerlendirme ile bir sonuca varma gibi basamakları izler. Son olarak da okuduğunu değerlendirip ve eleştirmek için yargıların, gerçeğe dayanan ispatlanır doğrular mı, yoksa kişisel kanılar mı olduğunu ayırır, kendi gerçeklerine ve bilgilerine göre yazarın vardığı sonucu kontrol eder, eski bilgi ve tecrübeleri ile okunanı değerlendirir ve belli bir görüş açısından yazarın söylediklerinin geçerliliğini araştırır.

Öğrencilerin eleştirel okuma yaparken bazı teknikleri uygulamaları gerekir. Bu teknikler öğrencilerin okudukları metinleri daha iyi anlamaları için gereklidir.

Yıldız'ın (2008) eleştirel okuma için öğrencilere önerileri şöyledir: Öğrenciler metin içinde yer alan görüşlerden katıldıkları ya da katılmadıkları yerleri belirlemeli, okurken akıllarında oluşan sorulara cevap aramalıdır. Metindeki olay duygu ve düşünceler arasındaki sebep ve sonuç ilişkilerini fark etmelidir. Ayrıca okuduklarını anlamlandırmak için kendi tecrübelerinden faydalanmalıdır.

Öğrenciler eleştirel okuma yaparken yaşamlarıyla bağlantılar kurmalıdır. Öztürk ve Otluoğlu'na göre (2005) öğrencilerin eleştirel okumanın gerçekleşmesi için okudukları metinleri yaşamlarına dair bilgi ve gözlemlerle değerlendirerek sözcükleri tanıma ve adlandırma, süzerek gözden geçirme, anlamı gerçek yönleriyle kavrama, okuduğunu eleştirme yani değerlendirmeden oluşan dört aşamayı uygulamaları gerekir.

Eleştirel okuma becerisine sahip olan okurun kanıtları gittiği yere kadar izleme, tüm ihtimalleri düşünüp hesaba katma, duygulardan daha çok akla itimat

etme, tam düşünmeye önem verme, konunun kaynaklara dayanıp dayanmadığını gördükten sonra karar verme, yazarda veya kendisinde var olan ön yargı ve güdülerinin etkilerini inceleme, doğruyu bulmaktan çok gerçeği bulmakla ilgilenme, sevilmeyen veya rağbet edilmeyen fikirleri incelemeden reddetmeme, yazarın, otoriteye veya herkesin inandığı şeylere inanmayabileceğini bilme gibi bazı özellikleri kazanmış olması gerekir (Harnadek, 2007). Okur bu özellikleri taşıdığı anda eleştirel okuma becerisini kazanmış olacaktır. Ortaokul çağı becerilerin yerleştiği bir öğrenme çağıdır. Öğrencilere eleştirel okuma becerisi bu dönemde kazandırıldığında düşünen ve eleştirebilen bir birey topluma kazandırılmış olacaktır.

Eleştirel okuma - eleştirel düşünme ilişkisi

Eleştirel düşünme eleştirel okumanın temelini oluşturur. Harnadek (1978) eleştirel düşünmenin eleştirel okumayla farklı olmadığını söyleyerek eleştirel okumayı açık bir zihinle fikirleri ve bilgileri keşfetme süreci olarak tanımlamıştır.

Eleştirel okuma becerisine sahip olanlar eleştirel düşünebilenlerdir. URL- 8 günlük hayatta bu iki becerinin çoğu zaman birlikte kullanıldığını belirterek eleştirel okuyan kişilerin eleştirel düşünenler; eleştirel düşünenlerin de eleştirel okuyanlar olduğunu ifade eder. Ona göre metindeki olgu ve görüşleri fark etme eleştirel okuma, kabul etme ve onlarla ilgili karar vermek için değerlendirme yapma da eleştirel düşünmedir

Yazılı metinlerin eleştirel bir gözle değerlendirilmesi ve mantıksal analizinin yapılması, eleştirel bir bakış açısını kazanmada kişilere önemli ipuçları sunar. Dolayısıyla eleştirel okuma yaparken eleştirel düşünme becerilerinin ölçütlerinin bilinmesi gerekir. Paul ve Elder (2009; Akt: Özensoy, 2012) makale gibi yazı türlerinin eleştirel düşünme becerisine ait bazı ölçütlerin göz önüne alınarak okuması gerektiğini belirterek sekiz madde hâlinde “mantık değerlendirme ölçütleri”ni aşağıdaki gibi açıklamışlardır:

- Amaç: Mantığı kuran kişinin amacı nedir? Bu amaç açıkça ifade ya da ima edildi mi? Bu amacın haklı gösterilebilir bir yönü var mı?

- Soru: Konuya ilişkin soru iyi ifade edildi mi? Soru açık ve önyargısız mı? Sorunun ifade ediliş biçimi konunun kompleks yapısıyla uyumlu mu? Soru ve amaç doğrudan doğruya birbiriyle ilintili mi?
- Bilgi: Yazar ilgili kanıt, deneyim ve/veya önemli bir bilgi ortaya koyuyor mu? Verilen bilgi doğru mu? Yazar konunun karmaşık yapısını ortaya koyuyor mu?
- Kavramlar: Yazar gerektiğinde temel kavramları ifade edebiliyor mu? Kullanılan kavramlar yerinde mi?
- Varsayımlar: Yazar kabullendiği ya da varsaydığı şeye karşı duyarlılık gösteriyor mu? (O varsayımlar mantıklı bir şekilde sorgulanabildiği sürece) Yazar varsayımlarda doğal olarak var olan sorunlara işaret etmeden sorgulanabilir varsayımlar kullanabiliyor mu?
- Çıkarımlar: Yazar sonuca nasıl vardığını açıklayan bir mantık zinciri geliştirdi mi?
- Bakış açısı: Yazar alternatif bakış açılarına veya mantık zincirlerine duyarlılık gösteriyor mu? Diğer bakış açıları tarafından ortaya konulan itirazları düşünerek cevap ortaya koyuyor mu?
- Sonuçlar: Yazar aldığı pozisyonun etki ve sonuçlarına ilişkin bir duyarlılık içinde mi?

Eleştirel düşünme becerisini okumada kullanmak için konuyla ilgili bilgi birikimine sahip olunması gerekir. Beck'e göre (1989) anlam sayfadan çıkarılmaz, bilgi zihinde vardır ve bu bilgi ile kitaptaki bilginin bir araya gelmesiyle anlam çıkarılır. Ona göre geçmişte öğrenilmiş bilgiler ile muhakeme etme ve çıkarımda bulunma arasında bir bağlantı vardır. Dolayısıyla bilgisi az olan insanlar mantıklı düşünmede sorunlar yaşayabilir. Fakat yalnızca bilgi, düşünme becerileri için yeterli değildir. Bilginin problem ve sorunları çözmede işlevsel olması gerekir. Bunun için de bilginin mantıklı düşünmek ve sorun çözmek gibi amaçlarla değişik alanlara transfer edilmesi gerekir.

Eleştirel okuma ve hermenötik (hermeneutik - yorumsamacılık)

Hermenötik anlama kavramına açıklık kazandırmaya çalışan felsefi düşünme geleneğidir. Genel anlamıyla herhangi bir ifade, anlam, metin ya da sanat eserini yorumlama sanatıdır. Hermenötik kavramının kökleri antik yunan felsefesine kadar dayanır. Kelime kök haliyle tercüme, açıklama ve yorumlama kavramlarıyla karşılanmaktadır.

Anlamaya felsefi bir bakış getiren hermenötik ile anlamanın nitelikli olma çabası olarak ortaya çıkmış olan eleştirel okuma arasında bağlantı kurulabilir. Şöyle ki eleştirel okuma bir metinle iletişim kurularak anlamlandırma çalışması yürütürken hermenötik daha genel olarak üç farklı anlamlandırma çabasıyla karşımıza çıkmaktadır. Birinci anlamlandırma insan davranışlarının ve eserlerinin anlaşılmasıdır, ikinci anlamlandırma insanın kendi ontolojik temellerini anlama çabasıdır, üçüncü anlamlandırma ise metinleri anlama ve yorumlamadır.

Bir yorumlama ve anlama sanatı olarak hermenötik başlangıçta eski metinleri, hukuki ve dini hakikati anlayıp yorumlama işiyle meşgul iken geçen yüzyılda daha çok tarih ve kültür bilimlerinin (tin bilimlerinin) temellendirilmesine ve metodolojisine yönelik çaba içindedir. Yüzyılımızda ise bütüncül diyebileceğimiz bir kültür felsefesine dönüşmüştür. Çağdaş hermenötik (yorumbilim), esas itibarıyla, insanın dünya ile ilişkisini, onun söz ile ve yazıyla olan ilişkisi çerçevesinde sorgulama ve değerlendirme çabalarından oluşmaktadır. İnsan bilimlerine özgü bir yöntem geliştirmek amacıyla öne sürülen hermenötik, insan ürünü olan her şeye: resim, şiir veya bir inşa, çağrış veya jest, bir davranış veya susma olsa bile, deyim yerindeyse, anlamlandırılmış olan her şeyin anlaşılmasına yardım eder. Anlama sanatı olarak hermenötik, sadece metin yorumlamasında değil, tüm insan ilişkilerinde uygulaması gereken bir pratik prensiptir. (Nesterova, 2004)

Eleştirel okumanın yapı taşlarından olan ve anlamanın sonucu olarak istenen yorumlama hermenötik de temel unsur olarak yer almaktadır. Gadamer'e göre (1995) yorumlama, anlamaya sonradan eklenen tesadüfi bir şey değil; aksine anlama, her zaman bir yorumlamadır ve dolayısıyla da yorumlama, anlamanın açık bir biçimidir. Ona göre, bir insan başkasının düşüncesini olduğu gibi tekrarlıyorsa, o fikri algılamış demektir ama yorumluyor ise, anlamıştır. Bu ifade bize yorumlamanın anlamada temel bir işleve sahip olduğunu bu yönüyle de

yorumlamayı okumada bir teknik olarak ele alan eleştirel okumanın hermenötikle aynı doğrultuda hareket ettiğini göstermektedir.

Hermenötik yaklaşımda soru sorma bilgilenmeyi sağlamada kullanılır. Gadamer'e göre (1989) diyalektik yöntemin, başka bir deyişle, soru-cevap işlemi, bize gösteriyor ki herhangi bir bilgiye giden yol sorudan başlamakta, sorudan geçmektedir. Sormak açık olan bir alana çıkartmak demektir. Eleştirel okuma yönteminde metinle ilgili soruların sorulması sorgulama amacı taşır. Dolayısıyla hermenötik yaklaşımın anlamlandırmayı sağlamak için araç olarak kullandığı soru cevap yöntemiyle eleştirel okumanın sorgulama yöntemi birbiri ile benzeşmektedir.

Gadamer hermenötik felsefede anlamlandırmada ön yargıyı bir araç olarak kabul etmiştir. Ona göre metin sahip olunan ön yargılarla gözden geçirilerek anlamlandırılır. Ancak burada ön yargı kelimesinin kullanımı itici gelebilir buna rağmen bilinmesi gerekir ki asıl problem önyargının değişmezliği değil sahip olunan son yargının değişmezliğidir. Eleştirel okumada da yazarın düşünceleri daha önce sahip olunan bilgilerle karşılaştırılıp kabul edilir olup olunmadığı sorgulanır. Sorgulama sonucunda ulaşılan yorumla daha önce var olan düşünce aynen kalır ya da değişerek yeni bir düşünce halini alır.

Hermenötik felsefenin anlamlandırma yaklaşımı ile eleştirel okumanın metinleri anlamlandırma çabası yorumlatma ve sorgulama açısından benzerlikler göstermektedir. Bununla birlikte eleştirel okumada metnin anlamlandırılması temel düşünce iken hermenötik felsefe insanın dünya ile ilişkisini, onun söz ile ve yazıyla olan ilişkisi çerçevesinde sorgulama ve değerlendirme çabalarından oluşmaktadır. (Nesterova, 2004)

Eleştirel okumada amaç

Eleştirel okuma ile okunanlardan elde edilen bilgi, duygu ve düşüncelerin başka kaynak ya da önceden var olan tecrübelerle karşılaştırılarak değerlendirilmesi sonucunda doğru bilgiye ulaşmak amaçlanır. (URL- 8)'e göre yazarın yazma amacının farkına varılması, yazarın konuyu ele alış şekliyle metindeki ikna edici unsurların anlaşılması ve yazarın ön yargılarının fark edilmesi eleştirel okumanın amacıdır.

Eleştirel okumanın en önemli basamaklarından biri soru sorarak okumadır. Sınıf içi çalışmalarda öğretmenler öğrencilere eleştirel okuma becerisini kazandırmak için metni sorgulayıcı sorular sorarak zihinlerindeki sorulara cevap aramalarını öğretmelidir. Yıldız'a göre (2008) eleştirel okumanın amacı öğrencilere metinle ilgili soru sorma alışkanlığı kazandırarak düşüncelerini sağlamak ve metinde işlenen konuyu olumlu, olumsuz yanlarıyla ve tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirerek okuyucuların kendi doğrularına ulaşmalarını sağlamaktır.

Eleştirel okuma yapıldığında normal okumaya göre zihin daha aktif olduğu için edinilen bilgiler kolay unutulmaz. Dolayısıyla eleştirel okuma yapıldığında hem doğru bilgiye ulaşılmış olunacak hem de bilginin hatırlanması kolay olacaktır. Tanrıoğen de (1998) eleştirel okuma becerilerinin metinlerde yer alan bilginin anlaşılabilirliğini ve kalıcılığını arttırdığını vurgulamıştır.

Eleştirel okumada yöntem

Eleştirel okumanın uygulanması ile ilgili birçok yöntem ileri sürülmüştür. Bazı yöntemler eleştirel okumanın nasıl olması gerektiğini açıklarken bazıları eleştirel okumayı aşamalandırarak ayrıntılarıyla açıklamıştır. Eleştirel okumanın nasıl yapılması gerektiği ile ilgili görüşler şunlardır:

Adalı'ya göre (1990) eleştirel okuma yapılırken metnin çözümlenmesinin eleştirel bir gözle yapılması gerekmektedir. Çözümleme yapılırken öğrenci kendi bilgileriyle okuduğu metindeki bilgileri karşılaştırarak yazara ait düşüncenin doğruluğu ve yazarın düşüncelerinin haklılığını ortaya koyan başka bilgilerin varlığını belirler. Bundan başka yazarın anlattığı soruna başka türlü nasıl bir bakış açısıyla yaklaşılacağı ve metnin daha değişik bir tarzda nasıl yazılabileceği düşünülmelidir. Okuyanın okuduklarını zihninde canlandırması, okuduğu metinde ileri sürülen düşünceleri anlaması, düşünceler arasındaki bağları kavraması, onları kendi birikimleriyle karşılaştırıp bir düzene koyması, kendinde var olan bilgileri onlarla yeniden yapılandırması, belleğinde saklamak istediklerini seçip ayırması gerekir. Okuyucu, kurmaca olmayan metinleri eleştirel okurken iletilen bilgileri, yazarın düşüncelerini ve iletilerini inceler ve sorgular, aynı zamanda yazarın verdiği destekleyici bilgileri değerlendirir, yazının içeriği ile ilgili yargıya varır ve kendi düşüncelerini oluşturur.

Flemming'e göre (2006) eleştirel bir okumada ana fikir belirlenmeli, düşüncelerin altyapısı anlaşılmalı ve mantıklı sonuçlara ulaşılmalıdır. Aynı zamanda metinde öne sürülen görüşlerle olguların ayrımı da yapılmalıdır. Bunun için kanıtlanan gerçeklerin doğruluğu ile yazarın kişisel düşüncelerini aktardığı görüşleri birbirinden ayrılmalıdır. Okurun metni onaylaması veya metne şüpheyle yaklaşması yazarın konuya bakış açısı ve amacıyla doğrudan ilgilidir. Eleştirel okumanın gerçekleşmesi için yazarın kalıplaşmış fikirlerinin belirlenip konunun objektif olarak değerlendirilmesi gerekir. Eleştirel okumadaki son strateji, metinde yer alan fikirlerin tam olarak anlaşılması ve değerlendirilmesidir. Eleştirel okumanın sonunda yazarın öne sürdüğü düşüncelerinin kabul edilip edilmediği sebepleriyle açıklanmalıdır. Eleştirel okuma esnasında sayfa kenarlarına bahsedilen konuda önemli görülenlerle ilgili açıklayıcı notlar ve yazıdan ne anlaşıldığı yazılır. Sayfa kenarına yazılan notlar okurun zihninde yer alan anlamların metinde yazarın ele aldığı kavramların anlamları ile uyuşmadığı noktalarla ilgili olabileceği gibi kendi duygu ve düşünceleri ile de ilgili olabilir. Okurun zihninde anlaşılmayan yerlerle ilgili sorular oluştuğunda bunları da not olarak yazabilir. Metinlerde sayfa kenarlarına notların yazılabilmesi için boşluk bırakılmalıdır. Metinde yer alan konunun, ana ve yardımcı fikirlerin büyük ve küçük ayrıntıların belirlenmesi gerekir. Metnin içeriğinin sınıflanması yapılmalı, olaylar ve zaman kronolojik sıraya sokulmalı, benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmalı, sebep sonuç ilişkileri gösterilmelidir.

Maker ve Linear'e göre (1996) özellikle sınıf tartışmalarında ve sınavlarda öğrenciler için faydalı olacak bir eleştirel okuma için önce ön okuma yapılır. Ön okuma yaparken metnin ana düşüncesi ve konusu bulunur aynı zamanda anahtar kavramlar bulunarak anlamları çözülür. Metin okunduğunda cevabı alınabilecek sorular belirlenir. Ön okumadan sonra metin okunur, okuma yapılırken not alınmaz, satırlar çizilmez sadece konu kavranmaya çalışılır. Metnin okunması bittikten sonra yargıların, olguların, kanıtların, önemli ayrıntıların ve örneklerin altları çizilir. Bu aşamadan sonra notlar alınır, not alınırken grafik, tablo, şekil oluşturulabilir. Grafik düzenleyiciler ve alınan notlar gözden geçirilerek konu anlaşılmaya çalışılır. Bundan sonra konuların listesi yapılır, fikirlerdeki benzer yönler ve farklı yönler bulunur, metnin ana hatları belirlenir, yazarın bakış açısı belirlenir, olay ve zaman kronolojik olarak sıralanır, yazarın ileri sürdüğü

düşünceler ve konu sorgulanır, birkaç sözcükle konu özetlenir, grafik hazırlanır, yazıdaki olumlu ve olumsuz yerler açıklanır. Bu bilgiler sınıf tartışmalarında, yazılı anlatımlarda, sınavlarda, sözlü sunumlarda öğrencilere yardımcı olur.

Keller'in (2009; Akt: Özensoy, 2012) önerdiği eleştirel okuma yöntemi şöyledir:

- Ön inceleme: Ön inceleme, metnin hangi konuda olduğu, metnin nasıl organize edildiği hakkında bilgi öğrenme aşamasıdır. Metnin başlıkları, tanıtıcı bilgileri okunur ve metnin içeriği, nasıl organize edildiği hakkında genel bir bakış açısı elde etmek için gözden geçirilir.
- Kitap sayfasına notlar yazma. Eleştirel okuyucular sayfa kenarına soru ya da yorum yazar; anahtar kavram, ifade ya da cümlelerin altını çizer; önemli bölümleri işaretler ve seri olarak verilmiş bilgileri numaralandırır.
- Bağlamaştırma: Metnin tarihsel, biyografik ve kültürel bağlamlarına yerleştirmedir. İnsanlar bir metni okurken kendi deneyimlerini metne katarak onu okurlar. Sözcüklerin gerçek anlamı, okuyucunun anladığı gibi değil farklı bir zamandaki, yerdeki değer ve bilgilere göre olabilir. Dolayısıyla okuyanın kendi değer, tutum ve yargılarıyla metindekiler arasındaki farklılıkları fark etmesi ve bu durumu göz önüne alması gerekir.
- Hatırlamak ve anlamak için metnin içeriği ile ilgili sorular sorulmadır. Sorular metni anlamaya yardımcı olur, birçok bilgi edinmeyi sağlar, yeni bilgilerin kullanılmasında ve anlaşılmasında sorular çok yararlıdır, kolay materyalleri okurken herhangi bir zamanda sorular yazılabilirken akademik, zor ve uzun metinlerde her paragraf ya da bölümden sonra soruların yazılması öğrenmeyi kolaylaştırır, her soru bir ana fikir üzerine odaklanmalıdır yani öğrenciler soruların cevaplarını, kitaptan kopya ederek değil kendi ifadeleriyle vermelidir.
- Değer ve inançları eleştirel olarak düşünme. Kişisel görüşleri gözden geçirmektir. Bir metni okurken okuyucunun kişisel değer, tutum ve dünya görüşüne ters olduğunu hissettiği ifadelerin altı çizilir. Bu

ifadelerle ilgili sayfa kenarına duygular yazılır. Altı çizilen ifadelere tekrar dönülür ve ne ifade ettiği üzerinde tekrar düşünülür.

- Özetleme ve ana hatları çıkarma. Metindeki önemli noktaların belirlenmesi ve okuyucunun kendi sözleriyle onu yeniden ifade etmesidir. Özetleme ve ana hatları çıkarma okuma parçasının yapısı ve içeriğinin anlaşılmasında önemli bir stratejidir. Ana hatları çıkarma metnin yapısını ortaya koyarken özetleme bir bölümün ana düşüncesini kısaca ifade eder. Ana hatları çıkarma her paragrafın bir analizini verirken özetleme metnin yaratıcı bir sentezini verir. Özetleme ve ana hatları çıkarma örnekleri, önemli ayrıntıları ve ana fikri birbirinden ayırmakta kullanılabilir.
- Tezin değerlendirilmesi. Bir metnin duygusal etkisi ve güvenilirliğinin yanı sıra mantığının da test edilmesidir. Bütün yazarlar yazdıklarının doğru olduğunu okuyuculara kabul ettirmek isterler. Ama eleştirel okuyucular, tezi anlamak için dikkatle tezi değerlendirmelidir. Bir tez iki gerekli bölümden oluşur: İddia ve kanıt. Bir tezin fikir, düşünce, sonuç, yargı ya da bakış açısı olabilir ki yazar da bunun kabul edilmesini ister. Kanıt, okuyucuların ulaşılan sonuçları kabul etmeleri için nedenleri (ortak inanışlar, varsayımlar, değerler), bulguları (gerçekler, örnekler, istatistikler ve uzmanlar) içerir. Bir tez değerlendirildiği zaman okuyucu onun doğruluğunun yanı sıra muhakeme süreciyle de ilgilenir. Bir tezin kabul edilebilir olması için kanıtlar uygun olmalı ve ifadeler birbirleriyle tutarlı olmalıdır. Okuyucular metindeki iddiaların kanıtlarla desteklenip desteklenmediğini kontrol etmenin yanında kanıtların iddiaları ne derece desteklediğine de bakmalıdır.
- Başka kaynaklardan karşılaştırarak okuma. Metni daha iyi anlayabilmek için aynı konuyu ele alan farklı kaynakları incelemek ve okumak gerekir. Bu kaynaklar arasında benzerlik ve farklılıkları keşfetmek eleştirel okuma için gerekli bir işlemdir.

Maker ve Lineer (1996) ders kitaplarını eleştirel okumak için ön okuma, okuma, okuduğunu analiz etme veya çalışma planı hazırlama, önemli olanı hatırlama, okunan metinden faydalanma veya sınav olma ve eleştirel düşünce

becerilerini değerlendirme veya sınav sonuçlarını değerlendirme olmak üzere altı aşamadan oluşan aktif eleştirel düşünce formülünü önermişlerdir.

Etkili bir okuyucunun metinlere eleştirel bir gözle bakabilmesi için nasıl ve neden sorularıyla metni değerlendirmesi gerektiğini açıklayan Johnson (2010) bunun aşağıdaki yolla yapılabileceğini belirtir.

- Okuma stratejisini geliştirme. Bu strateji için aşağıdaki soruların sorulması gerekir:
Yavaş mı yoksa hızlı mı okuyorsunuz?
Okuma yaparken dikkatinizi toplayabiliyor musunuz?
- Metindeki önemli bölümleri ve anahtar kelimeleri belirleyebiliyor musunuz?
Niçin okuduğunuzu tanımlama. Bu stratejide aşağıdaki soruların yanıtlanması gerekir:
Okurken genel mi yoksa ayrıntılı mı bilgi edinmek istiyorsunuz?
Okurken düşüncenizi destekleyen veya desteklemeyen görüşleri görmek mi istiyorsunuz?
Okurken ne tür bir ihtiyacınızı karşılamayı düşünüyorsunuz?
- Etkin olma ve metinden üst düzeyde faydalanma:
Okuduğunuz metnin kenarına veya boş bir sayfaya okuduklarınızdaki önemli noktaları, doğru olup olmadığını araştıracağınız ifadeleri, anlamını bilmediğiniz kavramları, şaşırtıcı bilgileri, konu ile ilgili aklınıza takılan soruları, duygu ve düşüncelerinizi not olarak yazmanız metinden üst düzeyde faydalanmanızı sağlar.
- Metinde yer alanlar hakkında sorular sorma:
Metinde yer alan önemli iddiaların ve görüşlerin özeti çıkarılır. Yazarın amacı ve yapmak istediği ortaya konulur. Yazarın bilgi verici metinlerde yer alan düşüncelerinin ikna edici yöntemlerle etkileyebileceği bunun için okunanların eleştiriye tabi tutulması gerekir.
- Yazarın etkilendiklerine, amaçlarına, geçmişine bakarak yazdıklarını kavrama:
Metni daha iyi anlamak için yazarı tanıyarak okuma
- Tekrar okuma:

Hızlı okuma, eleştirel okuma değildir. Metin tekrar okunduğunda daha iyi anlaşılır. İlk okuyuşta genel bilgiler elde edilirken ikinci okuyuşta ayrıntılar fark edilir.

(URL-11)'e göre öğrenciler bir metni okurken metnin içeriği, yazarın amacı ve metnin eleştirel değerlendirilmesine yönelik sorular sorduğunda bu sorular metnin eleştirel okunmasını sağlamaktadır. Eleştirel okuma becerisini geliştirmek için sorularla etkinlik ve değerlendirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Bu çalışmalar sürekli yapıldığı takdirde öğrenci okuduğu bilgilendirici metinlere eleştirel gözle bakacaktır. Eleştirel okumayı sağlayacak sorular şunlardır:

- Yazarın amacı:
Yazarın etkilendiği çağdaş bir konu ya da belli bir görüş var mı?
Yazarın savunduğu bir bakış açısı var mı?
Yazarın metinle ulaşmayı amaçladıkları kimlerdir?
Aynı konuda yazılmış diğer metinlerle yazarın tezi veya bakış açısı arasında bir ilişki var mı?
- İçerik:
Yazarın vermek istediği ana düşüncesi ve tezi nedir?
Yazarın tezini destekleyen veya haklı gösteren ana noktalar nelerdir?
Ana noktaları destekler nitelikteki kanıtlar ve açıklamalar nelerdir?
Kanıtlar iyice araştırılmış mı ve doğruluğu söz konusu mu?
Yazarın üzerinde durduğu konuda yeterince yer vermediği ya da yoğun olarak işlediği yönler hangileridir?
Ön yargılarını kasıtlı olarak kullandığı ve bu ön yargılarıyla metindeki bilgi ve kaynakların yorumlanması söz konusu mu?
Konu hakkında daha önceden bildiklerinizle metnin içeriği arasındaki ilişki nedir?
Metnin özelliği nedir? (basit veya karmaşık, formal veya informal, didaktik veya ikna edici veya bilgilendirici vb.)
- Eleştirel değerlendirme:
Yazarın hangi tür okuyuculara ulaşmak istemektedir?
Yazarın öne sürdüğü tezindeki asıl iddialar nelerdir?

Vurgu yaptığı ana noktaları daha güçlü anlatmak için hangi kanıtları kullanmaktadır?

Yazarın hiçbir şekilde desteklenmeyen iddiaları nelerdir?

Yazarın konusunu aktarmak için yeterli kanıt kullandığını düşünüyor musunuz?

Yazarın kullandığı kavramlardan duygu ifade eden var mı? (varsa bu kullanımları gösteriniz)

(URL- 8)'e göre eleştirel okuma yapanlar metnin konusuyla ilgilenmektense daha çok metinde anlatılanları hayallerinde canlandırırlar. (URL- 8) eleştirel okumada Tablo 3'te gösterildiği üzere üç aşamalı bir model tavsiye etmiştir. Bu üç aşama metnin okunmasından sonra uygulanarak metnin daha iyi anlaşılması için tartışılır.

Tablo 2

Eleştirel Okumada Üç Aşama

Eleştirel Okumada Üç Aşamalı Bir Model	
Sorular	Konu alanı
Metin ne anlatıyor?	İfade etme
Metin neyi amaçlıyor?	Açıklama
Anlatılanların anlamı nedir?	Yorumlama

Eleştirel okuma yapmak için Adalı'ya göre (2010) kurmaca olmayan metinleri okumaya başlamadan önce okuma amacının belirlenmesi gerekir. Metin okunmaya başlanınca yazarı metni yazmaya iten neden bulunur. Sonraki aşamada yazarı yazmaya iten nedene ve yazarın eğilimine bakarak yazarın düşüncelerinin benimseneceğine mi yoksa kuşkuyla mı bakılacağına karar verilir. Paragraflarda doğrudan veya dolaylı olarak verilen temel bir düşünce vardır. Olgularla desteklenen temel düşünceler belirlenir. Temel düşüncelerin belirlenmesinden sonra bu görüşlerin olgulara dayanıp dayanmadığına bakılır. Olgular gerçeklerdir. Düşünceler ise yazarın kişisel görüşleridir. Olgular doğruluğunun anlaşılması için gerçek yaşamla denetlenebileceği gibi bir uzmana veya ansiklopedi gibi sağlam bir kaynağa başvurulabilir. Yazarın kullandığı destekleyici ayrıntıları saptamak için her düşünce için destekleyici ayrıntılara ayrı ayrı bakılır. Yeterli olup olmadığına ve ikna edici olup olmadığına bakılır. Metnin kurgusu kavranmaya çalışılırken düşünceler arasındaki ilişkilere (neden- sonuç, ardarda birbirini

izleme, önemliden az önemliye vb.) bakılmalıdır. Son olarak metin değerlendirilir. Metni değerlendirme eleştirel düşünmeyi içerir. Yazıyı bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmesi için şu sorular sorulmalıdır:

- Anlatımlar ya da olgular mantıklı bir sıra izliyor mu?
- Yazı açık bir biçimde düzenlenmiş mi?
- Yazarın görüşleri bilgiyle desteklenmiş mi?
- Yazar bu konuda deneyimli mi?
- Yazar, yazısında hangi bakış açısını öne çıkarıyor?

Özdemir (2013) metin türlerine göre eleştirel okumanın olması gerektiğini savunarak metinleri okurken eleştirel bir yaklaşımla bazı öğelerin değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu açıdan öğretici ve yazınsal metinlerle şiirlerin eleştirel olarak okunması değişiklik göstermektedir. Özdemir'e göre (2013) öğretici nitelikteki metinlerin eleştirel olarak okunması için konusu bulunmalı, yazarın konuya bakış açısı belirlenmeli, İletinin yani ana düşüncenin farkına varılmalı, iletiyi açma ve geliştirme yolları tanınmalı, dil örüntüsü değerlendirilmelidir. Yazınsal nitelikteki metinler eleştirel olarak okunurken yansıyan ya da yansıtılan konu bulunmalı, olayın akışı ve olay örgüsü belirlenmeli, metnin iletisi ve düşünsel boyutu algılanmalı, olaydaki insan öğeleri değerlendirilmeli, çevre ve zaman öğeleri üzerinde düşünülmeli, anlatı ve anlatı açısı irdelenmeli, anlatım (öyküleme, betimleme, açıklayıcı, konuşurma) biçimi açıklanmalıdır. Şiir metinleri eleştirel okunurken şiirsel söylemi kavranmalı, imge örüntüsü araştırılmalı, ses örgüsü duyumsanmalı, şiirle ilgili belirlenen sorular cevaplanmalıdır.

Eleştirel okuma yöntemleri ile ilgili görüşler incelendiğinde metnin tüm yönlerinin sorgulanarak incelenmesi gerektiği anlaşılır. İncelenen metnin öğretici, kurmaca veya şiir şeklinde olması eleştirel okumanın sorgulanmasında farklılıklar oluşturur. Öğretici metinlerde düşüncelerin, kurmaca metinlerde kahramanların davranışlarının, şiirlerde de duygu ve imgelerin sorgulanması ön plana çıkmaktadır.

Derslerde eleştirel okuma yönteminin uygulanmasında en önemli faktör öğretmenlerin sorduğu sorulardır. Türkçe öğretmenleri metinleri eleştirel okuma yöntemiyle işleyip ona uygun soru sormaları hâlinde öğrenciler eleştirel okuma becerisini edineceklerdir.

Eleştirel okumada metin

Eleştirel okuma öğretiminde kullanılan metnin bazı özelliklere sahip olması gerekir. Metindeki düşüncelerin varlığı ve konunun farklı bakış açısıyla ele alınması eleştirel okuma yönteminin uygulanmasında kolaylık sağlamaktadır. DeVogd (2008) özellikle tartışmalı konuları içeren ilgi çekici metinlerle eleştirel okumaya başlamanın, eleştirel bakış açısının kazandırılmasında en iyi yol olduğunu belirtir.

Öğrencilerin metinde eksik bırakılan yerleri tahmin ederek doldurması eleştirel okumanın öğretimini kolaylaştırır. Resnick'e göre (1987) metinlerde bazı gerekli konular atlanarak yazılmalıdır ki okuyucular eksik bırakılan yerleri tamamlasınlar.

Üst düzey soruları içeren en yaygın öğretim yönteminin üst düzey düşünme becerisi gerektiren eleştirel okuma yöntemi olduğu bilinmektedir. Problem çözme ve muhakeme yapmak için öğrenciler için seçilmiş bazı metinlere yönlendirme yapılmalıdır. Bilinçli bir muhakeme, bireylerin sebep ve sonuçları yorumlayarak kendilerine bilinçli bir yol çizmeleri veya ihtimaller arasında en iyiyi seçmesidir. Ders kitapları, edebî ürünler ve okumayla ilgili eğitim programları muhakeme yapmanın ve problem çözmenin geliştirilmesi açısından çok fazla olanak sunmaktadır. Bu materyaller derslerde sürekli kullanılmalıdır (Beck, 1989).

Metinlerin eleştirel okumaya uygun olması için (URL- 8)'e göre belirli bir konunun ele alınmış olması, kavramların yeterince açıklanmış olması, kanıtların yer alması, genel bilgilerin açıklanmış olması, sıra dışı durumlar hakkında bilgi verilmiş olması, sonuçlara, kanıtlara ve iddialara bir sıra takip edilerek ulaşılabilmesi gerekir.

Eleştirel okuma becerisi öğretilirken metinlerdeki kavramların ortaokul düzeyindeki öğrencilerin anlayabileceği düzeyde açıklanması konunun açık olması ve metinde sonuçlara ulaşılırken bir sıranın takip edilmiş olması gerekir.

Bu şekilde bir düzenle oluşturulmuş metni anlamlandırmak ortaokul öğrencileri için daha kolay olacaktır. Resnick (1987) okuyucunun aşağıda verilen dört çeşit bilgiyi metinlerin anlamlarını inşa ederken kullandığını belirtmektedir:

- Dil bilgisi: Cümlelerin nasıl oluşturulduğu ve gramerinin nasıl olduğu bilgisidir.
- Konuyla ilgili bilgi: Metnin konusuyla ilgili bilgisidir.
- Çıkarımda bulunma kuralları hakkındaki bilgi: Okunan metinden nasıl çıkarımlarda bulunabileceği hakkındaki bilgisidir.
- Dil yapısıyla ilgili bilgi: Metinde nasıl bir dil kullandığıyla alakalı bilgisidir. Yorumlamaya yardımcı olur.

Eleştirel okumada karşılaştırmalar yapma önemlidir. Dolayısıyla farklı bakış açılarının sunulduğu düşüncelere yer veren kitaplar sınıf kitaplıklarında yer almalı ve öğretmenler tarafından bu tür kitapların okunması özendirilmelidir. DeVoogd (2008) aynı konuyla ilgili değişik bakış açılarına sahip kitapların sınıf ortamında kullanılması gerektiğini söylemiştir. Öğretmen konuyla ilgili ders kitabı okunduktan sonra aynı konuya farklı düşüncelerle yaklaşan diğer kitapları öğrencilerine okutup farklı fikirleri gösterir. Bu şekilde metin çalışmaları yapılarak öğrencilere eleştirel okuma becerisi kazandırılır.

Eleştirel okumada öğretmenin rolü

Eleştirel okuma becerisinin kazandırılmasında öğretmen aktif olarak rol almalıdır. Öğretmenin anlama çalışmalarında kullandığı metinler, yaptığı etkinlikler ve sorduğu sorular öğrencilere eleştirel okuma becerisini kazandırmalıdır.

Öğretmen sınıf içi çalışmalarda metnin eleştirel okumaya uygun olmasına dikkat etmelidir. Metinde olgu ve görüşlerin olması, sebep sonuç ilişkilerine yer verilmesi ve metnin öğrenciye yeni bilgiler kazandıracak nitelikte olması öğretmenin işini kolaylaştıracaktır. Öğretmen metindeki olgu ve görüşler ile düşünceler ve olaylar arasındaki sebep sonuç ilişkilerini sorgulatarak öğrencilerin metni değerlendirmelerini, yorumlamalarını ve yeni bilgiler edinmelerini sağlamalıdır. Ateş (2013) öğretim için seçilecek metnin eleştirel okumayla ilgili çalışma alanlarından en az birini (olguları ve görüşleri ayırt etme, yanlışlıkları

belirleme, argümanı analiz etme ve değerlendirme, temel düşünceyi destekleyen kanıtları değerlendirme, bakış açılarını belirleme vb.) içermesi; çeşitli iddialar/tezler ve tartışmalar sunması, dilsel ve bilişsel olarak öğrencileri biraz zorlaması öğretmenin işini kolaylaştıracağını belirtir.

Öğretmenler düşüncelerini planlı bir şekilde ifade etmeleri, kendi yargılarını açıklamaları, tahminlerini söylemeleri ve sorular sormaları için öğrencileri teşvik etmelidir. Bunun için öğretmen öğrencilerinin düşüncelerini dinlemeli ve sorularını içtenlikle cevaplamalıdır. Sınıf içinde dinlendiğini ve düşüncelerine değer verildiğini gören öğrenci okuduklarını eleştirip düşüncelerini açıklamaktan çekinmeyecektir.

Eleştirel okuma çalışmalarında öğretmene düşen bir başka görev öğrencilerini farklı kitapları okumaya teşvik etmesidir. Öğrenciler okudukları her kitapla kendilerine eleştirel okuma için bir alt yapı oluşturacaklardır. Özellikle farklı bakış açısına sahip kitapların okunması farklı fikirlerin oluşmasını sağlayacağı için eleştirel okuma becerisini daha çok geliştirecektir. DeVogd (2008) öğretmenin sınıf ortamında farklı bakış açıları ile yazılmış kitapları öğrencilere okumasının ve öğrencileri tartıştırmasının farklı bakış açılarının ve görüşlerin ortaya çıkmasını sağladığını ifade eder.

Türkçe öğretim programında eleştirel okuma

Eleştirel okumaya Türkçe Öğretim Programında yer verildiği görülmektedir. Programının genel amaçlar bölümünün yedinci maddesinde yapıcı, yaratıcı, akılcı, eleştirel ve doğru düşünme yollarını öğrenmeleri, bunları bir alışkanlık hâline getirmeleri, sekizinci maddesinde bilgiye ulaşmada kitle iletişim araçlarından yararlanmaları, bu araçlardan gelen mesajlara karşı eleştirel bakış açısı kazanmaları ve seçici olmaları ifadesi vardır (MEB, 2006). Bu ifadeler Türkçe Öğretim Programının eleştirel düşünme becerisinin öğretilmesini önemsettiğini göstermektedir.

Türkçe Öğretim Programında öğrencilerin dil becerilerindeki gelişimleriyle bağlantılı, yatay olarak bir yılın sonunda, dikey olarak da sekizinci sınıfın sonunda kazanacakları ve hayat boyu kullanacakları temel beceriler belirlenmiştir.

Eleştirel düşünme dokuz madde hâlinde hazırlanmış ve ulaşılması beklenen temel becerilerden biridir.

Türkçe Öğretim Programının okuma becerilerinin açıklandığı bölümde okuma süreci içinde öğrenme, araştırma, yorumlama, tartışma yapılarak eleştirel düşünmenin sağlanacağı açıklanmıştır. Ayrıca okuma öğrenme alanıyla, öğrencilerin günlük hayatlarında karşılaştıkları yazılı metinleri doğru, akıcı bir biçimde ve uygun yöntemleri kullanarak okuyabilmeleri, okuduklarını değerlendirip eleştirel bir bakış açısıyla yorumlayabilmeleri ve okumayı bir alışkanlık hâline getirebilmeleri amaçlanmıştır (MEB, 2006), denilmektedir.

Programın yöntem ve teknikler bölümünde eleştirel okumanın amacının öğrencilere okudukları hakkında soru sorma alışkanlığı kazandırarak konu hakkında düşünmelerini sağlamak; konuyu olumlu ve olumsuz yanlarıyla ve tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirerek kendi doğrularını buldurmak olduğu (MEB, 2006) ifade edilmiştir. Eleştirel okumanın nasıl uygulanacağı da şöyle açıklanmıştır:

“Metin okunurken öğrenciler, katılıp katılmadıkları yerleri belirler ve zihinlerinde oluşan sorulara cevap ararlar. Duygu, düşünce ve olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurmaya çalışırlar. Kişisel deneyimlerinden hareketle okuduklarını anlamlandırırılar” (MEB, 2006).

Eleştirel düşüncenin öğretimine Türkçe öğretim programında önem verildiğini ve eleştirel düşüncenin öğretilmesi için de eleştirel okumanın yöntem ve teknik olarak programda yer aldığı görülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının ortaokullarda okuma becerileri dersinde okutulmak üzere 2012 yılında yayımladığı Okuma Becerileri Dersi Programında eleştirel düşünmeye ve eleştirel okumaya yer verilmiştir. Bu programı incelediğimizde etkinliklerde eleştirel okuma yönteminin kullanıldığı görülmektedir.

Programda okumanın; öğrenmede ve eleştirel bilince ulaşmada en etkili dil becerisi olarak tanımlanabileceği (MEB, 2012) ifade edilmiştir. Okumada ölçme değerlendirilmenin bilgi soruları, kavrama soruları ve eleştirel düşünme soruları ile yapılabileceği Okuma Becerileri Dersi Programında yer almıştır.

Eleştirel okuma bu programda bir beceri olarak ele alınmış ve aşağıdaki maddeler kazanım olarak verilmiştir:

- Metindeki çelişki ya da ön yargı taşıyan ifadeleri belirler.
- Metinde edindiği bilgilerin doğruluğunu farklı kaynaklardan kontrol eder.
- Aynı konuda yazılan farklı metinleri karşılaştırır ve yorumlar.
- Okuduğu metni kendi hayatındaki ve çevresindeki olay ve durumlarla karşılaştırır.
- Metinde beğendiği veya beğenmediği bölümleri nedenleriyle beraber belirler.
- Okuduğu metinde başka insanları rencide edebilecek ifadeleri belirler.
- Metindeki örnek ve kanıtların konuya uygunluğunu değerlendirir.
- Haber metinleri ve reklamlardaki ikna tekniklerini (bilimsel veri, ünlü kişiler, mizah, memnun kullanıcı vb.) çözümler.
- Şiirleri, öyküleyici metinleri (öykü, roman, masal, fabl vb.) ve bilgilendirici metinleri (ders kitapları, ansiklopediler, makaleler; yönergeler, kullanma kılavuzları, afiş, etiket) tür özelliklerini dikkate alarak adlandırır.

Okuma becerileri programı kılavuz kitabında metinlerin işleme süreci hazırlık, anlama, eleştirel okuma, okuma kültürünün geliştirilmesi aşaması şeklinde gerçekleşmiştir. Programda üç ayrı türde okuma parçası verilerek anlama çalışmalarında eleştirel okuma çalışmaları yapılmıştır. Bu yönüyle okuma becerileri programında eleştirel okumaya Türkçe öğretim programından daha fazla önem verildiği söylenebilir.

Eleştirel okuma ve PISA

“Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı” olan PISA, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından üçer yıllık dönemler hâlinde, zorunlu eğitim çağında ya da sonunda bulunan ve an az yedi yıl eğitim almış on beş yaş grubundaki öğrencilere yönelik bir sınavdır. Bu yaş grubundaki öğrencilerin kazanmış oldukları bilgi ve becerileri değerlendirir.

PISA sınavlarında Matematik okuryazarlığı, Fen Bilimleri okuryazarlığı ve okuma becerileri alanında öğrencilere çoktan seçmeli, karmaşık çoktan seçmeli, açık uçlu, kapalı uçlu gibi değişik soru türleri kullanılmaktadır. Üç yılda bir yapılan bu sınavlara, 2012 yılında OECD üyesi ülkeler ve diğer katılımcı ülkelerden 70 ülke katılmıştır. PISA sınavına katılan ülkeler on beş yaş grubu öğrencilerinin modern toplumdaki yerlerini alabilmeleri için gereken temel bilgi ve becerilere ne ölçüde sahip oldukları değerlendirmektedir. Bu şekilde okullar programlarını yapılandırmaktadırlar (URL- 5).

PISA'da okuryazarlık kavramı, bilgiyi anlamaya ve iletmeye yarayan araç olarak tanımlanmıştır. Okuma becerisi ise okumanın etkin bir şekilde belirli bir amaca ve göreve yönelik olarak gerçekleştirilmesi şeklinde açıklanmıştır. Sınavdaki soruların kapsamına baktığımızda okuma becerisinde metin çözümlenme, sözcük bilgisi, dil bilgisi, dil bilimsel ve metinsel yapı, özellikler ve gerçek yaşam hakkında bilgi sahibi olma önemlidir. Yazılı metinleri anlama, kullanma, yansıtma ve metne ilgi duyma PISA okuma becerilerinin temel unsurlarındandır. Bu temel unsurlar şöyle açıklanmaktadır:

Anlama; metinden geniş veya dar kapsamlı, gerçekçi veya mecazi anlam çıkarmadır. Anlama hem sadece verilen sözcükleri anlama gibi basit becerileri hem de bir metnin temasını anlama gibi daha zor becerileri içermektedir. Kullanma; metinden anladığını, bir düşüncüyü destekleme veya bir görüşü değiştirme gibi farklı amaçlar için kullanmadır. Yansıtma; okuyucunun kendi düşünce ve deneyimleri ile metin arasındaki bağlantı sonucunda bir yargıya varmasıdır. Metnin amacına uygun olup olmadığını belirleme, metnin içeriğinin doğruluğu ve gerçekliği hakkında karar verme gibi becerilerdir. İlgi duyma; bireylerin metinleri okuma sebepleri farklılıklar gösterir. Örneğin, metinleri ilgi duyduğu ve keyif aldığı için okuma veya öğretmen zorunlu kıldığı için okuma (MEB, 2013).

PISA'nın değerlendirilmesinde 6 yeterlilik düzeyi belirlenmiştir. Bu yeterlilik düzeyinde istenenler ve bu düzeye ulaşan öğrenci yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (MEB, 2013):

Tablo 3

PISA Değerlendirme Düzeyleri

Düzyey	Açıklaması	Türkiye'deki Başarı Oranı
Düzyey 6	<p>Bu düzeyde bulunan öğrenciler,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Metinlerden detaylı bir şekilde benzerlikleri ve farklılıkları bulabilir ve çıkarımlarda bulunabilir. • Metni veya metinleri ayrıntılarıyla tam olarak anladığını gösterir ve birden fazla metinden elde ettiği bilgileri bir araya getirebilir. • Önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilir ve soyut kavramları yorumlayabilir. • Birçok kriteri ve görüşü göz önünde bulundurarak ve de metnin ötesinde bir anlayış sergileyerek alış gelmiş konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilir ya da hipotezlere ulaşabilir. 	%0,3
Düzyey 5	<ul style="list-style-type: none"> • Metnin içine yerleştirilmiş bilgileri belirleyebilir ve gerekli olan bilgilere karar vererek metni düzenleyebilir. • Özel bilgilere dikkat çekerek eleştirel bir değerlendirme yapabilir ve hipotez kurabilir. • Aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilir ve beklentilere ters düşen kavramların üstesinden gelebilir. 	%4,1
Düzyey 4	<ul style="list-style-type: none"> • Metne yerleştirilmiş bilgileri belirleyebilir, gerekli olan bilgilere karar vererek metni düzenleyebilir ve metni bir bütün olarak ele alarak dil farklılıklarını yorumlayabilir. • Öğrenciler kişisel bilgilerini kullanarak hipotez kurabilir ya da bir metni eleştirel bir şekilde değerlendirebilir. • Alışlagelmemiş uzun ya da karmaşık metinler üzerinde derinlemesine bir anlayışa sahip olduğunu gösterir. 	%14,5
Düzyey 3	<ul style="list-style-type: none"> • Metinlerdeki ana fikri belirlemek, ilişkileri anlamak ve deyimlerin ya da kelimelerin anlamlarını yorumlamak için metindeki bilgileri bir araya getirebilir. Metinlerdeki benzer ve farklılıkları bulabilmek ve sınıflandırabilmek için birçok özelliği dikkate alabilmektedirler. • Metinlerde bulunan kavramlar arasında ilişki kurabilmekte, karşılaştırma yapabilmekte ve açıklama yaparak metinleri irdeleyip metnin özelliklerini yorumlayabilmektedirler. • Metni bilinen veya günlük hayatta kullanılan bilgilerle ilişkilendirebilmektedirler. • Metni ayrıntılarıyla anlamayabilirler ama asgaride genel ifadeleri anlayabilirler. 	%28,7
Düzyey 2	<ul style="list-style-type: none"> • Birçok duruma karşı gelebilecek ya da çıkarımda bulunabileceği bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilirler. • Metindeki ana düşünceyi belirleyebilir, ilişkileri anlayabilir ya da çok fazla bilginin olmadığı, fazla çıkarımda bulunulmayacak durumlarda metnin belli bir bölümünden anlam çıkarabilirler. • Kişisel deneyim ya da tutumlarından yola çıkarak metnin dışındaki bilgilerle metnin içindeki bilgileri karşılaştırabilir, bu bilgiler arasında ilişki kurabilirler. 	%30,8
Düzyey 1a	<ul style="list-style-type: none"> • Açıkça ifade edilen bir ya da daha fazla bağımsız bilgiyi metinde bulabilir, aşına olduğu bir konu hakkında yazılmış bir metnin ana fikrini ve yazarın amacını anlayabilir veya metindeki bir bilgi ile yaygın olarak bilinen günlük bilgi arasında ilişki kurabilirler. • Açıkça ifade edilen ve çok fazla bilgi bulundurmeyen metinlerde verilen görevleri yerine getirebilmektedirler. 	%16,6
Düzyey 1b ve altı	<ul style="list-style-type: none"> • Hikâye ya da basit bir liste gibi aşına olduğu bir bağlam ya da konu hakkına yazılmış kısa, basit bir metnin içinde açıkça ifade edilmiş bir bilgiyi bulabilirler. • Çok fazla bilgi bulunmayan metinlerde birbirine yakın bilgiler arasında basit ilişkiler kurabilirler. 	%5,1

Dünya ülkelerinin tüm öğrencilerinin en az ikinci düzeyde olması beklenmektedir. Türkiye'deki öğrencilerin %21,7'si ikinci düzeyin altındadır. Beşinci ve altıncı düzeylerde yer alan öğrenciler üst performans grubu olarak adlandırılmaktadır. Türkiye'deki öğrencilerin %4,4'ü bu düzeydedir. Eleştirel değerlendirme yapabilme düzeyi ise dördüncü, beşinci ve altıncı düzeylerdir. Türkiye'deki öğrencilerin %18,9 bu düzeydedir. Bu durum Türkiye'deki öğrencilerin okuma yazma becerisine sahip olduklarını, anlama becerilerinin olduğunu ancak eleştirel düşünme becerilerinde büyük oranda eksiklik olduğunu göstermektedir. Bu eksikliğin giderilmesi için eleştirel düşünme becerisinin kazandırmaya ve geliştirmeye yönelik oluşturulmuş eleştirel okuma yöntemine ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Problem Durumu

Eleştirel düşünme becerisi bilgilenme amacıyla yaptığımız okumalarla yakından ilgilidir. Günümüzde bilgilenme kaynakları çoğaldığı gibi bunlara erişim de kolaylaşmıştır. Ancak bir problem olarak bu kaynakların doğruluğu ve gerçekliği sorunu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla okunanların doğruluğunun ve gerçekliğinin sorgulanması gerekmektedir. Bunun sağlanması için de bireylerin eleştirel düşünceye sahip olması gerekmektedir. Eleştirel düşünme becerisinin geliştirilebileceği dil becerilerinden biri de okuma becerisidir. Okuma çalışmalarında eleştirel düşünme becerisinin kullanımı eleştirel okuma yöntemiyle sağlanabilmektedir.

Alan yazını incelediğimizde eleştirel okumayla ilgili sosyal bilgiler dersinin eleştirel düşünme becerisine etkisinin araştırıldığı (Özensoy, 2011) vatandaşlık ve insan hakları dersinde eleştirel okuma tekniğinin kullanımının değerlendirildiği (Orhan, 2007) görsel okuma düzeyi ile okuduğunu anlama, eleştirel okuma ve Türkçe dersi akademik başarıları arasındaki ilişkinin saptandığı (Çam, 2006) ilköğretim öğrencilerinin eleştirel okuma becerileri ile okuduğunu anlama ve okumaya ilişkin tutumları arasındaki ilişkiye bakıldığı (Ünal, 2006) Türkçe dersi öğretim programında eleştirel okumanın varlığının incelendiği (Akyol, 2011) eleştirel okuma yazma eğitiminin Türkçe öğretmeni adaylarının akademik başarılarına ve eleştirel okuma yazma düzeylerine etkisinin değerlendirildiği (Karabay, 2012) Şematik öğrenme modelinin eleştirel okuma becerisini

geliştirmeye etkisinin araştırıldığı (Bayraktar, 2012) çalışmaların olduğu görülmüştür. Alanda yapılan çalışmalarda eleştirel okumayla ilgili Türkçe öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmemiş olması bir eksikliklerdir. Çünkü ortaokul Türkçe derslerinde eleştirel okumanın öğretiminin uygulanmasında Türkçe öğretmenleri görevlidir.

Bu çalışmada Türkçe öğretmenleriyle mülakatlar yapılarak eleştirel okuma hakkında öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Bu görüşler incelenerek tartışılmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre önerilerde bulunulmasının eleştirel okumanın uygulayıcılarına ve alan yazın çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı

Bu çalışmanın amacı eleştirel okumayla ilgili Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine başvurarak ortaokullarda eleştirel okuma eğitimi ile ilgili inceleme ve değerlendirme yapmaktır.

Araştırmanın önemi

Okuma becerisi öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayan en önemli becerilerden biridir. Okuma gerçekleşirken okunanların doğruluğunun sorgulanması gerekir. Eleştirel okuma bunları sağlayarak anlamının nitelikli olmasını sağlar. Türkçe öğretim Programında yer almış olan eleştirel okuma becerisinin derslerde etkinlik şeklinde işlenmesi eleştirel okumayı öğrencilerin edinmesi açısından oldukça önemlidir. Özellikle eleştirel okuma etkinliklerinin işlenmesini sağlayacak olan Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okuma ile ilgili görüşlerinin incelenmesi ortaokullarda bu yöntemin kullanımı hakkında bizlere yol gösterici bilgiler sunacaktır. Dolayısıyla bu çalışma eleştirel okumayla ilgili öğretmen görüşlerinin inceleyen tek çalışma olması bakımından önemlidir.

Eleştirel okumayla ilgili öğretmenlerle yapılan görüşmede eleştirel okumanın tanımı, önemi, öğretiminde karşılaşılan sorunlar, ders, çalışma ve kılavuz kitaptaki varlığı; öğrencilerin bu beceriyi hangi düzeyde edindiği, derslerde eleştirel okumayla ilgili yapılan etkinlikler, eleştirel okumanın öğrenilmesini etkileyen faktörler ile ilgili bulguların incelenmesinden çıkacak

sonuçların hem MEB'e hem de öğretmenlere yol gösterici bilgiler sunması önemlidir.

Problem Cümlesi

Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine göre ortaokullarda eleştirel okuma eğitimi ne durumdadır?

Alt problemler

- Türkçe öğretmenleri eleştirel okumayı nasıl tanımlamaktadır?
- Türkçe öğretmenlerine göre eleştirel bir okuyucuda hangi özellikler bulunmalıdır/bulunur?
- Türkçe öğretmenleri eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünüyor mu?
- Türkçe öğretmenleri ortaokul öğrencileri için eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünüyor mu?
- Türkçe öğretmenleri mevcut Türkçe Dersi Öğretim Programını eleştirel okuma açısından nasıl değerlendiriyor?
- Türkçe öğretmenleri Türkçe ders ve çalışma kitaplarıyla öğretmen kılavuz kitaplarını eleştirel okuma açısından nasıl değerlendiriyor?
Ders kitabındaki metinleri eleştirel okuma açısından.
Çalışma kitabındaki etkinlikleri eleştirel okuma açısından.
Kılavuz kitabı öğretmenleri eleştirel okuma yapmaya yönlendirmesi açısından.
- Türkçe öğretmenleri derslerinde eleştirel okumaya yönelik kendileri neler yapıyor?
- Türkçe öğretmenlerine göre öğrenciler Türkçe derslerinde eleştirel okumayı edinebiliyorlar mı?
- Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okumada karşılaştığı sorunlar var mı?
- Varsa bunlar nelerdir?
- Türkçe öğretmenleri eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için neler yapılması gerektiğini düşünüyor?
- Türkçe öğretmenleri eleştirel bir okuyucunun eğitiminde nelerin (hangi faktörlerin) önemli olduğunu düşünüyor?

Sayıtlar

Öğretmenler kendileriyle yapılan görüşmelerde içtenlikle konuşmuş ve gerçek düşüncelerini dile getirmiştir.

Sınırlılıklar

- Araştırma 2013-2014 eğitim öğretim yılında Manisa'nın Demirci ilçesinde görev yapan 12 Türkçe öğretmeni ile sınırlıdır.
- Araştırmanın veri toplama aracı görüşme yöntemi ile sınırlıdır.

İkinci Bölüm

Yöntem

Yöntem bölümünde sırasıyla araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması, veri toplamak için kullanılan araçlar ile verilerin analizi hakkında bilgi verilmektedir.

Araştırma Modeli

Türkçe öğretmenlerinin ortaokullarda eleştirel okuma eğitimi ile ilgili görüşlerini incelemeye yönelik bu çalışma, nitel bir araştırmadır.

Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Ayrıca nitel araştırma yöntemlerinin en önemli katkısı, araştırma konusunun, kendi bağlamında ve ilgili bireylerin gözünden ele alınmasını ve irdelenmesini sağlamasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan, oldukça güçlü bir yöntemdir. Görüşme tekniğini kendi içinde yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler olarak sınıflamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu araştırmanın verileri görüşme türlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde soruların ifade tarzı ve sıralanışı önceden belirlenir. Görüşmeciler aynı sorulara cevap verirler bu da cevapların karşılaştırılabilirliğini artırır. Veriler görüşmede konuşulan konularda her bir kişi için ayrı ayrı tamamlanır. Farklı görüşmeciler için uygulandığında görüşmeci etkilerini ve ön yargılarını azaltır. Değerlendirmeyi kullanacak kişilerin, değerlendirmede kullanılan araç gereçleri görmelerine ve gözden geçirmelerine olanak sağlayarak verilerin analizini kolaylaştırır (Patton, 1987).

Çalışma Grubu

Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. “Amaçlı örnekleme yöntemleri, tam anlamıyla nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkmıştır. Patton’a göre (1987) “amaçlı örnekleme zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. Bu anlamda amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olur” (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.135). Kolay ulaşılabilir durum örnekleme nitel araştırmada yaygın kullanılır. Daha az maliyetlidir. Tanıdık bir örneklem üzerinde çalışılması pratik ve kolaydır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 141).

Bu araştırmanın çalışma grubu Manisa ili Demirci ilçesinde ortaokullarda görev yapan Türkçe öğretmenlerinden (n=12) oluşmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Öncelikle ilçedeki ortaokullarda çalışan Türkçe öğretmenleri tespit edilmiş ve araştırmaya katılıp katılmak istemedikleri sorulmuştur. Dolayısıyla öğretmenlerin belirlenmesinde gönüllülük ilk aşamayı oluşturmuştur. Ancak amaca ulaşılabilmesi için gönüllü olsa bile 1-5/ 6-10/ 10-15 yılını çalışan öğretmen gibi kriterleri gözetenek kıdemine göre çeşitli grupta öğretmenlerin çalışma grubunda olmasına dikkat edilmiştir.

Aşağıda araştırmaya katılan öğretmenlere ilişkin bazı bilgiler bulunmaktadır. Araştırma sürecinde öğretmenlerin gerçek isimleri yerine araştırmacı tarafından görüşme sırasına göre belirlenen kodlar kullanılmıştır. Türkçe öğretmenlerinin isimleri kodlanırken “TÖ” kodu verilmiştir. Bu kodların yanındaki rakamlar ise öğretmenlerin görüşme sırasını belirtmektedir. Örneğin; TÖ1 araştırmada görüşülen birinci Türkçe öğretmenidir.

TÖ1 araştırmada görüşülen birinci kişi Türkçe öğretmenidir. Manisa ili Demirci ilçesinde bir devlet okulu bünyesindeki ortaokulda çalışan erkek bir öğretmendir. Eğitim fakültesinde eğitim görmüştür. Lisans derecesinde eğitim görmüştür. Sekiz yıllık öğretmenlik deneyimine sahiptir. TÖ1 ile yapılan görüşme 13 dakika 18 saniye sürmüştür.

TÖ2 araştırmada görüşülen ikinci kişi Türkçe öğretmenidir. Manisa ili Demirci ilçesinde bir devlet okulu bünyesindeki ortaokulda çalışan bayan bir öğretmendir. Eğitim fakóltesinde eğitim görmüştür. Lisans derecesinde eğitim görmüştür. Dört yıllık öğretmenlik deneyimine sahiptir. TÖ1 ile yapılan görüşme 07 dakika 00 saniye sürmüştür.

TÖ3 araştırmada görüşülen üçüncü kişi Türkçe öğretmenidir. Manisa ili Demirci ilçesinde bir devlet okulu bünyesindeki ortaokulda çalışan bayan bir öğretmendir. Eğitim fakóltesinde eğitim görmüştür. Lisans derecesinde eğitim görmüştür. Bir yıllık öğretmenlik deneyimine sahiptir. TÖ1 ile yapılan görüşme 08 dakika 49 saniye sürmüştür.

TÖ4 araştırmada görüşülen dördüncü kişi Türkçe öğretmenidir. Manisa ili Demirci ilçesinde bir devlet okulu bünyesindeki ortaokulda çalışan bayan bir öğretmendir. Eğitim fakóltesinde eğitim görmüştür. Lisans derecesinde eğitim görmüştür. Dokuz yıllık öğretmenlik deneyimine sahiptir. TÖ1 ile yapılan görüşme 09 dakika 37 saniye sürmüştür.

TÖ5 araştırmada görüşülen beşinci kişi Türkçe öğretmenidir. Manisa ili Demirci ilçesinde bir devlet okulu bünyesindeki ortaokulda çalışan bayan bir öğretmendir. Eğitim fakóltesinde eğitim görmüştür. Lisans derecesinde eğitim görmüştür. On iki yıllık öğretmenlik deneyimine sahiptir. TÖ1 ile yapılan görüşme 15 dakika50 saniye sürmüştür.

TÖ6 araştırmada görüşülen altıncı kişi Türkçe öğretmenidir. Manisa ili Demirci ilçesinde bir devlet okulu bünyesindeki ortaokulda çalışan erkek bir öğretmendir. Eğitim fakóltesinde eğitim görmüştür. Yüksek lisans derecesinde eğitim görmüştür. On iki yıllık öğretmenlik deneyimine sahiptir. TÖ1 ile yapılan görüşme 10 dakika 55 saniye sürmüştür.

TÖ7 araştırmada görüşülen yedinci kişi Türkçe öğretmenidir. Manisa ili Demirci ilçesinde bir devlet okulu bünyesindeki ortaokulda çalışan erkek bir öğretmendir. Eğitim fakóltesinde eğitim görmüştür. Lisans derecesinde eğitim görmüştür. On iki yıllık öğretmenlik deneyimine sahiptir. TÖ1 ile yapılan görüşme 07 dakika 45 saniye sürmüştür.

TÖ8 araştırmada görüşülen sekizinci kişi Türkçe öğretmenidir. Manisa ili Demirci ilçesinde bir devlet okulu bünyesindeki ortaokulda çalışan bayan bir öğretmendir. Eğitim fakóltesinde eğitim görmüştür. Lisans derecesinde eğitim görmüştür. İki yıllık öğretmenlik deneyimine sahiptir. TÖ1 ile yapılan görüşme 10 dakika 58 saniye sürmüştür.

TÖ9 araştırmada görüşülen dokuzuncu kişi Türkçe öğretmenidir. Manisa ili Demirci ilçesinde bir devlet okulu bünyesindeki ortaokulda çalışan erkek bir öğretmendir. Eğitim fakóltesinde eğitim görmüştür. Lisans derecesinde eğitim görmüştür. Beş yıllık öğretmenlik deneyimine sahiptir. TÖ1 ile yapılan görüşme 18 dakika 47 saniye sürmüştür.

TÖ10 araştırmada görüşülen onuncu kişi Türkçe öğretmenidir. Manisa ili Demirci ilçesinde bir devlet okulu bünyesindeki ortaokulda çalışan bayan bir öğretmendir. Eğitim fakóltesinde eğitim görmüştür. Lisans derecesinde eğitim görmüştür. On bir yıllık öğretmenlik deneyimine sahiptir. TÖ1 ile yapılan görüşme 10 dakika 26 saniye sürmüştür.

TÖ11 araştırmada görüşülen on birinci kişi Türkçe öğretmenidir. Manisa ili Demirci ilçesinde bir devlet okulu bünyesindeki ortaokulda çalışan erkek bir öğretmendir. Eğitim fakóltesinde eğitim görmüştür. Lisans derecesinde eğitim görmüştür. Dokuz yıllık öğretmenlik deneyimine sahiptir. TÖ1 ile yapılan görüşme 10 dakika 35 saniye sürmüştür.

TÖ12 araştırmada görüşülen on ikinci kişi Türkçe öğretmenidir. Manisa ili Demirci ilçesinde bir devlet okulu bünyesindeki ortaokulda çalışan erkek bir öğretmendir. Eğitim fakóltesinde eğitim görmüştür. Lisans derecesinde eğitim görmüştür. Üç yıllık öğretmenlik deneyimine sahiptir. TÖ1 ile yapılan görüşme 11 dakika 01 saniye sürmüştür.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri 08.04.2014 ile 25.04.2014 tarihleri arasında Türkçe öğretmenleri ile yapılan görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşmeler için öğretmenlerden randevu alınmış ve öğretmenlerin boş ders saatlerinde görüşme yeri olarak okullarında bulunan boş sınıflar, kütüphane veya rehber öğretmen odası kullanılmıştır.

Gönüllülük esasına göre belirlenen katılımcılara öncelikle araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve görüşmelerin ses kayıt cihazıyla yapılacağı tekrar hatırlatılmıştır. 11 sorudan oluşan görüşme soruları katılımcılara okunarak cevapları ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Uygulamalar esnasında ortamda sadece araştırmacı ve görüşmeye katılan öğretmen bulunmuştur. görüşmeler sonrasında 132 dakikalık ses verisi oluşmuştur. Bu verilerin bilgisayar ortamına geçirilmesi sonrasında 85 sayfalık ham veri elde edilmiştir.

Veri toplama araçları

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin görüşme formunun soruları hazırlanırken soruların kolay anlaşılması, yönlendirici olmaması, çok boyutlu olmaması gibi ilkelere dikkat edilmiştir. Araştırmacı tarafından alan yazın taranarak taslak olarak hazırlanan sorular iki uzmanın görüşüne başvurularak yapılandırılmıştır. Daha sonra soruları sınamak amacıyla iki Türkçe öğretmeniyle pilot uygulama görüşmesi yapılmıştır. Bu görüşme sonrasında bir soruya açıklayıcı alt sorular eklenerek değişiklikler yapılmış ve yarı yapılandırılmış gözlem formu kullanıma hazır hale gelmiştir. Daha sonra Türkçe öğretmenlerine (n=12) uygulanmıştır. Türkçe öğretmenlerine uygulanan bu görüşme formu 11 sorudan oluşmaktadır. Görüşme formunun uygulamasında sorulan sorular aşağıda bulunmaktadır.

- Size göre eleştirel okuma nedir?
- Sizce eleştirel bir okuyucuda hangi özellikler bulunmalıdır/bulunur?
- Bir Türkçe öğretmeni olarak eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
- Öğrencileriniz (ortaokul öğrencileri) için eleştirel okuma önemli midir? Neden?
- Mevcut Türkçe Dersi Öğretim Programını eleştirel okuma açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Türkçe ders ve çalışma kitaplarıyla öğretmen kılavuz kitaplarını eleştirel okuma açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?
Ders kitabındaki metinleri eleştirel okuma açısından
Çalışma kitabındaki etkinlikleri eleştirel okuma açısından

Kılavuz kitabı öğretmenleri eleştirel okuma yapmaya yönlendirmesi açısından

- Derslerinizde eleştirel okumaya yönelik neler yapıyorsunuz?
- Size göre öğrenciler Türkçe derslerinde eleştirel okumayı edinebiliyorlar mı?
- Eleştirel okumada karşılaştığınız sorunlar var mı? Varsa bunlar nelerdir?
- Eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için neler yapılması gerekmektedir?
- Eleştirel bir okuyucunun eğitiminde nelerin (hangi faktörlerin) önemli olduğunu düşünüyorsunuz?

Verilerin Analizi

Araştırmada görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin analizinde nitel veri analizi yöntemlerinden olan içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sürecinde toplanan veriler Türkçe öğretmenlerine (n=12) sorulduktan sonra sınıflandırılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bilgisayar ortamında metinler oluşturulduktan sonra ses kaydı tekrar dinlenerek ilk oluşturulan metinle karşılaştırılmış farklılıklar görüldüğü için üçüncü kez dinlenerek metinlere son hali verilmiştir. Sorulan soruların cevapları 85 sayfalık ham veri metni elde etmeyi sağlamıştır.

Görüşme soruları sonucunda elde edilen ham veri halindeki metinlerden kodlamalar yapılarak sorulan sorular çerçevesinde temalar oluşturulmuştur. Ayrıca lisansüstü eğitim gören bir Türkçe öğretmenin de ham verilerden aynı yöntemle kodlamalar ve kodlamaların yer aldığı temaları oluşturması istenmiştir. Elde edilen kodlamalar ve temalar birbiriyle karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar sonucunda örtüşen kodlama ve temalar aynen alınırken farklılaşan kodlamalar görüş birliğine varılana kadar müzakere edilmiştir. Kodlanmış olan anahtar kelimeler karşılıklarına öğretmenlerin açık ifadeleri yerleştirilerek temalara göre tablollaştırılmıştır. Son olarak bu tablolar iki alan uzmanına gösterilmiş ve istenilen düzeltmeler yapılarak son haline getirilmiştir.

Üçüncü Bölüm

Bulgular

Araştırmanın bu kısmında Türkçe öğretmenlerine sorulan soruların cevapları içerik analizi yapılarak tablolar oluşturulmuştur.

Tablo 4

Eleştirel Okumanın Tanımına İlişkin Bulgular

Soru 1. Size göre eleştirel okuma nedir?	
Kastedilen	İfade edilen
Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none">• TÖ1- Kendi fikir süzgecinden değerlendirerek ona göre yorum yapmak.• TÖ2- Eleştirel okuma bir konuyla ilgili düşüncelerin objektif açıdan değerlendirilmesidir.• TÖ4- O yazının beğendiğim yönleri beğenmediğim yönleri onları değerlendirmek eleştirel okumadır.• TÖ5- Okuduğu metni olumlu ya da olumsuz yönlerini kendi açısından değerlendirip ortaya çıkarabilmesidir.• TÖ7- Olumlu ya da olumsuz biçimde değerlendirilmesine eleştirel okuma deriz.• TÖ10- Okuduğumuz şeyi değerlendirmek yorumlamak bence.
Sorgulama	<ul style="list-style-type: none">• TÖ3- Öğrendiklerimi direk kabul etmeyip biraz daha sorgulayarak okumak.• TÖ11- Eleştirel okuma türüyle okunursa hem sorgular yani.• TÖ12- Okuduğunun sorgulanabilmesi yeteneğini kazanabilmesidir.• TÖ9- Yazılanları söylenenleri direk doğru olarak kabul etmeyip doğruluğunu araştırmak.
Yorumlama	<ul style="list-style-type: none">• TÖ1- Okuyup daha sonra kendi fikir süzgecinden değerlendirerek ona göre yorum yapmak.• TÖ10- Okuduğumuz şeyi yorumlamak bence.
Neden sonuç ilişkisi kurma	<ul style="list-style-type: none">• TÖ8- Metinde kurduğumuz neden-sonuç ilişkileri şeklinde yaptığımız okumadır.

Türkçe öğretmenlerine göre eleştirel okumanın tanımı dört farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; değerlendirme, sorgulama, neden sonuç ilişkisi kurma, yorumlamadır.

Öğretmenler tarafından “değerlendirme” eleştirel okumanın gerçekleşmesinde önemli görülmektedir. TÖ1’e göre “Bir metni önyargıları bırakıp önceden olumlu veya olumsuz normal okuyup daha sonra kendi fikir süzgecinden değerlendirerek ona göre yorum yapmaktır.” TÖ2 “Bana göre eleştirel okuma bir konuyla ilgili düşüncelerin objektif açıdan değerlendirilmesidir” demiştir. TÖ4 ifadesinde “Eleştirel okuma metinde gereksiz sözlere yer verilmiş mi, dil açısından yazarın üslubu açısından onu

değerlendirmek, sık sık kelime tekrarlarına yer vermiş mi, olaya daha farklı nasıl bakabilirdi nasıl yaklaşabilirdi. O yazının beğendiğim yönleri beğenmediğim yönleri onları değerlendirmek eleştirel okumadır.” demektedir. TÖ5 de “okuduğu metni olumlu ya da olumsuz yönlerini kendi açısından değerlendirip ortaya çıkarabilmesidir.” demiştir. TÖ7 ise “Bana göre eleştirel okuma bir metinde yazarın ele aldığı düşüncelerin öğrenciler tarafından olumlu ya da olumsuz biçimde değerlendirilmesine deriz.” demektedir. Değerlendirme ifadesini son olarak kullanan TÖ10 da “Okuduğumuz şeyi değerlendirmek, yorumlamak bence.” diyerek eleştirel okumayı tanımlamıştır.

Öğretmenlerin eleştirel okumada ele aldıkları diğer kavram da “sorgulayarak okuma”dır. TÖ3’e göre “Öğrendiklerimi direk kabul etmeyip biraz daha sorgulayarak okumak. Yani doğru mu, yanlış mı şeklinde düşündüğüm bir okuma çeşidi.” demektedir. TÖ11 “Eleştirel okuma türüyle okunursa hem sorgular yani orada söyleneni direk kabul etmek yerine sorgulayarak kendi düşüncesinde ifade edebilme özgünlüğü ortaya çıkar” ifadesini kullanmaktadır. TÖ12 “Bana göre eleştirel okuma öğrencilerinizin veya bireylerin fark etmez, okuduğunda kendisine bir şeyler çıkarabilmesi, artı okuduğunu doğru ya da yanlış diye sorgulayıp yani okuduğunun sorgulanabilmesi yeteneğini kazanabilmesidir.” demektedir. TÖ9 “Yazılı bir materyalin doğruluğuna, yanlışlığına daha çok dikkat etmek lazım. Okunan bir metnin içeriğinin özeti başka kaynaklardan da araştırmak lazım ya da onla ilgili önceden bilgi edinerek okuma sürecinde de bunu irdelemektir. Yani o yazılanları söylenenleri direk doğru olarak kabul etmeyip doğruluğunu araştırmak ya da önceden ön bilgiyle onu teyit etmek bana göre” demiştir.

Bazı öğretmenler eleştirel okumada “yorum yapma”yı ön plana çıkarmıştır. TÖ1 “Bir metni önyargıları bırakıp önceden işte olumlu veya olumsuz normal okuyup daha sonra kendi fikir süzgecinden değerlendirerek ona göre yorum yapmak.” demiştir. Diğer bir öğretmen TÖ10 “Okuduğumuz şeyi değerlendirmek, yorumlamak bence.” demiştir.

“Neden sonuç ilişkileri kurmak” eleştirel okumanın tanımları içinde gösterilmiştir. TÖ8 “Bir metni okurken metindeki olaylar karakterler arasında

bağlantılar kurarak onu irdeleyerek farklı bakış açıları ile o metinde kurduğumuz neden sonuç ilişkileri şeklinde yaptığımız okumadır” demiştir.

Öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda eleştirel okumanın tanımında yer alan kavramlar dört başlık altında toplanmıştır. Bu kavramlardan değerlendirme ve sorgulamanın çoğu öğretmen tarafından kullanıldığını görüyoruz. Diğer kavramların iki veya bir öğretmenin tanımında geçtiğini görmekteyiz.

Tablo 5

Eleştirel Okurun Özelliklerine İlişkin Bulgular

Soru 2. Sizce eleştirel bir okuyucuda hangi özellikler bulunmalıdır/bulunur?	
Kastedilen	İfade edilen
Bilgili olma	<ul style="list-style-type: none">TÖ9- Eleştirel okuyucu öncelikle bilgili kültürlü olması lazım.TÖ11- Bir kere okuduğu türle ilgili ya da okuduğu metinle ilgili bilgisinin olması gerekirTÖ6- Bir yazıyı okuduğunda öncelikle düzey açısından bir kere sorgulayabilmeli.
Ön yargısız olma	<ul style="list-style-type: none">TÖ1- İnsanların ön yargıları yıkıp bu tarz bir okuma yapması gerekiyor.TÖ12- Eleştirel bir okuyucuda öncelikle ön yargı bulunmamalıdır.
Farklı açıdan bakma	<ul style="list-style-type: none">TÖ2- Konuları farklı açılardan değerlendirebilmelidir.TÖ8- Farklı bakış açıları, düşünce açıları bulunabilmeli.
Tarafsız olma	<ul style="list-style-type: none">TÖ4- Yazarlar genelde tanınan insanlar onların düşüncelerini görüşlerini bir kenara bırakmalı tarafsız olabilmeliyiz.TÖ12- Tarafsız olabilmelidir.
Meraklı olma	<ul style="list-style-type: none">TÖ3- Merak olmalı merak eden daha çok araştırmaya yönelebilir.TÖ8- Merak olmalı.
Esnek düşünme	<ul style="list-style-type: none">TÖ3- Biraz daha esnek düşünen insanlar diyeyim.
Bilinçli olma	<ul style="list-style-type: none">TÖ5- Bir kere bilinçli bir okuyucudur.
Odaklanma	<ul style="list-style-type: none">TÖ7- Metne odaklanması lazım birinci şart bu metni dinlemeden ve anlamadan o metni eleştirmemiz eleştirel bir şekilde okunması imkansızdır.
Ayrıntıları görme	<ul style="list-style-type: none">TÖ10- Ayrıntılara dikkat etmesi gerekiyor.
Eleştiriye açık olma	<ul style="list-style-type: none">TÖ12- Eleştirel bir okuyucu eleştiriye açık olmalıdır.
Objektif olma	<ul style="list-style-type: none">TÖ2- Eleştirel bir okuyucuda önce objektif özellikler bulunmalıdır.
Araştırmacı olma	<ul style="list-style-type: none">TÖ3- Bence her şeyden önce araştırmacı olmalı.

Türkçe öğretmenlerine göre eleştirel okurun sahip olması gereken özellikler “on iki” farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; bilgili olma, ön yargısız olma, farklı açıdan bakma, tarafsız olma, meraklı olma, esnek düşünen olma, bilinçli olma, odaklanma, ayrıntıları görme, eleştiriye açık olma, objektif olma, araştırmacı olma.

Türkçe öğretmenlerinden üçü eleştirel okur olma özelliği olarak “bilgili olma”yı görmüştür. TÖ9’a göre “Eleştirel okuyucu öncelikle bilgili, kültürlü

olması lazım en azından okuduğu şeyi bilecek derecede bilgi sahibi olması gerekiyor.” Yine bir başka Türkçe öğretmeni olan TÖ11 “Bir kere okuduğu türle ilgili ya da okuduğu metinle ilgili bilgisinin olması gerekir. Yani her şeyi de eleştirecek halimiz yok onun la ilgili az ya da çok bir bilgisinin olması lazım.” demektedir. TÖ6 “Bir yazıyı okuduğunda öncelikle düzey açısından bir kere sorgulayabilmeli. Yazıda verilen bilgilerin, en azından onların doğruluğunu belli bir düzeye kadar ölçebilmeli.” demiştir.

“Ön yargısız olma” Türkçe öğretmenlerinin ikisi tarafından eleştirel okur olma özelliklerinden sayılmıştır. TÖ1 “İnsanların ön yargıları yıkıp bu tarz bir okuma yapması gerekiyor herhâlde.” demiştir. TÖ2 ifadesinde “Eleştirel bir okuyucuda önce objektif özellikler bulunmalıdır hani konuları farklı açılardan değerlendirebilmelidir.” demektedir.

Eleştirel okurun özelliği olarak görülen “farklı açıdan bakma”ya vurgu yapan iki öğretmen vardır. TÖ2 “Eleştirel bir okuyucuda önce objektif özellikler bulunmalıdır hani konuları farklı açılardan değerlendirebilmelidir.” demiştir. TÖ8 de “Eleştirel bir okuyucuda az önce söylediğim gibi irdeleyici okuma farklı bakış açıları, düşünce açıları bulunabilmeli bir de merak olmalı.” demiştir.

“Tarafsız olma” özelliğine iki öğretmen değinmiştir. TÖ4’e göre “Tarafsız olmalı yani tabi yazarları biz yakından tanıma imkânımız yok ama tanısak da tanımasak da düşüncesi görüşü hani yazarlar genelde tanınan insanlar. Onların düşüncelerini, görüşlerini bir kenara bırakmalı tarafsız olabilmeliyiz.” TÖ12 de “Eleştirel bir okuyucuda öncelikle ön yargı bulanmamalıdır yani eleştirel bir okuyucu eleştiriye açık olmalıdır, tarafsız olabilmelidir. Kendisinin eleştirilmesine tahammül olan bir kişilik özelliği bulundurmalıdır.” demiştir.

“meraklı olma”yı eleştirel okurun özelliği olarak ifade eden iki öğretmen görüşü vardır. TÖ3’e göre “Bence her şeyden önce araştırmacı olmalı yani araştırmayan bir insan sorgulamaz diye düşünüyorum ya da merak olmalı merak eden daha çok araştırmaya yönelebilir. Direk doğruları kabul etmeyen bir insan eleştirel okuyabilir. Bunun dışında biraz daha esnek düşünen insanlar diyeyim ya da bu özellikler bulunmalıdır.” TÖ8 de “Eleştirel bir okuyucuda az önce söylediğim gibi irdeleyici okuma farklı bakış açıları düşünce açıları bulunabilmeli bir de merak olmalı.” demiştir.

“Esnek düşünme”yi eleştirel okurun özelliği olarak gören TÖ3 “Biraz daha esnek düşünen insanlar diyeyim ya da bu özellikler bulunmalıdır.” demiştir

“Bilinçli olma”yı eleştirel okurun özelliği olarak gören TÖ5 “Eleştirel bir okuyucu zaten bir kere bilinçli bir okuyucudur.” demiştir

“Odaklanma”yı eleştirel okurun özelliği olarak gören TÖ7 “Metne odaklanması lazım birinci şart bu metni dinlemeden ve anlamadan o metni eleştirmemiz eleştirel bir şekilde okunması imkansızdır birinci özellik bu olmalıdır.” demiştir.

“Ayrıntıları görme”yi eleştirel okurun özelliği olarak gören TÖ10 “Ayrıntılara dikkat etmesi gerekiyor.” demiştir.

“Eleştiriye açık olma”yı eleştirel okurun özelliği olarak gören TÖ12 “Eleştirel bir okuyucuda öncelikle ön yargı bulanmamalıdır yani eleştirel bir okuyucu eleştiriye açık olmalıdır tarafsız olabilmelidir kendisini eleştirilmesine tahammül olan bir kişilik özelliği bulundurmalıdır.” demiştir.

“Objektif olma”yı eleştirel okurun özelliği olarak gören TÖ2 “Eleştirel bir okuyucuda önce objektif özellikler bulunmalıdır hani konuları farklı açılardan değerlendirebilmelidir.” demiştir.

“Araştırmacı olma”yı eleştirel okurun özelliği olarak gören TÖ3 “Bence her şeyden önce araştırmacı olmalı yani araştırmayan bir insan sorgulamaz diye düşünüyorum.” demiştir.

Tablo 6

Eleştirel Okumanın Önemine İlişkin Bulgular

Soru 3. Bir Türkçe öğretmeni olarak eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?	
Kastedilen	İfade edilen
Sorgulama özelliği olduğu için	<ul style="list-style-type: none">TÖ3- Evet, yani önemli. Hani mesela eleştirel okuyan bir insan kendi hayatında birçok şeyi sorgular.TÖ5- Kesinlikle önemli. Nedir işte dizi de ya da x bir programda sana vermek istediği mesajı direk kabul etmeyecektir. Ne yapar önce bir süzgeçten geçirir onu daha sonra doğrudur ya da yanlışdır diye ayırt edebilir.TÖ7- Tabi ki metnin değerlendirilmesi için metinde yazarın düşüncelerine katılıp katılmadığını, onun doğru ya da yanlış fikirlerini değerlendirebilmek için eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünüyorum.

Tablo 6'nın Devamı

Eleştirel Okumanın Öneme İlişkin Bulgular

Gelişmeyi sağladığı için	<ul style="list-style-type: none">TÖ4- Yani önemli tabiki. Yani hayatımızda ona göre yön verebiliriz kendimizi geliştirebilirizTÖ9- Tabi ki eleştirel okuma önemli. Eleştirel okuma becerisi kullanılmadığı zaman yanlış bir şeyler öğrenilebilir, irdelenmediği sorgulamadığı zaman insana çok bir şey katmaz bunun üzerine düşünmemiş olur.
Anlamayı sağladığı için	<ul style="list-style-type: none">TÖ8- Evet düşünüyorum. Evet önemlidir. Okuduğunu anlama konusunda kesinlikle çok faydasının olabileceğini düşünüyorum.
Başka fikirlere saygılı hale getirdiği için	<ul style="list-style-type: none">TÖ1- Avrupa toplumlarında bunu görebiliyoruz birbirlerinin fikirlerine saygılı insanlar, belki eleştirel okuma onun bir basamağı olabilir
Farklı bakış açıları kazandırdığı için	<ul style="list-style-type: none">TÖ2- Bana göre eleştirel okuma önemli. Farklı bakış açıları kazanabilirler, hayatta karşılaştıkları sorunlara farklı pencerelerden bakabilirler.

Türkçe öğretmenlerine göre eleştirel okuma önemlidir. Eleştirel okumanın önemi ile ilgili nedenler “beş” farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; sorgulatma özelliği olduğu için, gelişmeyi sağladığı için, anlamayı sağladığı için, başka fikirlere saygılı hale getirdiği için, farklı bakış açıları kazandırdığı için.

Türkçe öğretmenleri eleştirel okumanın öneminin nedeni ile ilgili en çok “sorgulatma özelliği olduğu için” görüşünü öne sürmüşlerdir:

TÖ3 “Evet yani önemli. Hani mesela eleştirel okuyan bir insan kendi hayatında birçok şeyi sorgular. Bir insan mesela emir verdiğinde onu yapmak yerine onu sorgulayarak neden yapıyorum ya da sebebini öğrendikten sonra yapar en azından böyle direk yap dediğinde yapmaz yani.” demiştir. TÖ5 de nedeni “Kesinlikle önemli. Nedir işte dizide ya da x bir programda sana vermek istediği mesajı direk kabul etmeyecektir. Ne yapar önce bir süzgeçten geçirir onu daha sonra doğrudur ya da yanlıştır diye ayırt edebilir ama eleştirel okumaya sahip olmayan bir öğrenci ya da bir çocuk ya da bir birey bence bunu çok zor yapar.” şeklinde ifade etmiştir. TÖ7 de “Tabi ki metnin değerlendirilmesi için, metinde yazarın düşüncelerine katılıp katılmadığını, onun doğru ya da yanlış fikirlerini değerlendirebilmek için eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünüyorum.” demiştir.

Türkçe öğretmenlerinin ikisi de eleştirel okumayı önemli görmesinin nedeni olarak “gelişmeyi sağladığı için” görüşünü belirtmiştir. TÖ4 “Yani önemli tabiki. Yani hayatımızda ona göre yön verebiliriz. Kendimizi geliştirebiliriz. O yazıyı

okuduktan sonra hani yazarın düşüncelerini göz önünde bulundurup kendimizde var olan hataları tespit edebiliriz onu eleştirerek ya çünkü eleştiri sadece olumsuz yönde yapılan bir şey değil olumlu yönde de yapılan bir şeydir o yüzden hem olumlu hem olumsuz okuduktan sonra kendimize ders de çıkarabiliriz hayat açısından.” demiştir. TÖ9 da “Tabi ki eleştirel okuma önemli. Eleştirel okuma becerisi kullanılmadığı zaman yanlış bir şeyler öğrenilebilir, irdelenmediği sorgulamadığı zaman insana çok bir şey katmaz bunun üzerine düşünülmemiş olur.” diyerek neden önem verdiğini ifade etmiştir.

“Anlamayı sağladığı için” eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünen TÖ8 de “Evet düşünüyorum. Evet önemlidir. Okuduğunu anlama konusunda kesinlikle çok faydasının olabileceğini düşünüyorum.” diyerek ifade etmiştir.

“Başka fikirlere saygılı hale getirdiği için” eleştirel okumanın önemli olduğunu TÖ1 “Avrupa toplumlarında bunu görebiliyoruz, birbirlerinin fikirlerine saygılı insanlar, belki eleştirel okuma onun bir basamağı olabilir.” diyerek ifade etmiştir.

“Farklı bakış açıları kazandırdığı için” eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünen TÖ2 “Önemli şu yüzden önemli; konulara farklı açılardan bakabilirler öğrenciler diyeyim. Farklı bakış açıları kazanabilirler, hayatta karşılaştıkları sorunlara farklı pencerelerden bakabilirler.” diyerek ifade etmiştir.

Tablo 7

Eleştirel Okumanın Öğrenciler İçin Önemine İlişkin Bulgular

Soru 3. Bir Türkçe öğretmeni olarak eleştirel okumanın öğrenciler için önemli olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?	
Kastedilen	İfade edilen
Düşünme gelişimini sağladığı için	<ul style="list-style-type: none">TÖ5- Kendi düşüncesini bağımsız bir şekilde ortaya koyabilmesi için eleştirel okumayı geliştirmesi lazım çocuğun.TÖ6- Öğrenciler mutlaka okuduklarını değerlendirebilmeli analiz edebilmeli bunlardan kendisine bir sonuç çıkarabilmeli.TÖ8- Evet düşünüyorum öğrencilerin düşüncelerini bakış açılarını geliştirir diye düşünüyorum.TÖ3- Daha seçici oluyorlar bir, eğer altında yatan bir şeyler varsa onlara bir şey ne diyeyim; dikte edilmeye çalışılıyorsa bir şey onu kesinlikle kabul etmiyorlar, kendi fikirleri oluyor.TÖ11- Öğrenciye düşünmeyi öğretiyoruz aslında.TÖ10- Evet düşünüyorum çünkü sorgulamıyor mesela neden diyebilir. Derslerde ya da okuduğu parçalarda neden böyle neden ya da şöyle olmalı daha yaratıcı düşünebilir bence bu yüzden sorgulaması gerekir.

Tablo 7'nin devamı

Eleştirel Okumanın Öğrenciler İçin Önemine İlişkin Bulgular

Araştırmayı sağladığı için	<ul style="list-style-type: none">• TÖ9- Bir de dediğim gibi yanlış bilgi öğrenmemiş oluyor çocuk ya da neyi nerde ne zaman öğreneceğini daha iyi biliyor. O konuda araştırma gereği de duyabiliyor.• TÖ11- Her söyleneni kabul etmek yerine doğru da niye doğru ha benim bilgim yok bu konuda. Yoksa araştırıcaksın, bilgi edineceksin öyle okuyacaksın o zaman.• TÖ10- Eleştirel okuma alışkanlığını kazanması çok önemli, çok değerli. Bunu kazandığı zaman araştırma geliştirme ve sorgulama yeteneğinin de bu tür kazanımlarını da daha da kolay kazanılacağını düşünüyorum.• TÖ12- Her şeyi araştırıyorlar sorguluyorlar bence çok yararlı.
Sorgulattığı için	<ul style="list-style-type: none">• TÖ10- Kendi fikirleri oluyor her şeyi araştırıyorlar sorguluyorlar bence çok yararlı.• TÖ11- Ortaokul öğrencilerine bu şekilde bir eğitim verirken dışarı çıktığında da herhangi karşılaştığı yeni bir şeyle sorgulayacak• TÖ12- Çok önemli, çok değerli bunu kazandığı zaman araştırma geliştirme ve sorgulama yeteneğinin de bu tür kazanımlarını da daha da kolay kazanılacağını düşünüyorum.
Yaratıcılığa yönelteceği için	<ul style="list-style-type: none">• TÖ3- Öğrencide hem yaratıcılığa yöneltir diye düşünüyorum.• TÖ4- Hayatlarında kullanacağı yeni yöntemler keşfedebilmek için onların eleştirel okuması önemli bence.
Lise öğretimine alt yapı oluşturduğu için	<ul style="list-style-type: none">• TÖ6- Evet o önemlidir çünkü edebiyat dersleri için de mutlaka bunlar birer altyapı, oradaki edebiyat türleri olsun yazarları olsun hayatlarını irdelerken mutlaka eleştirel açıdan bakabilmeyi öğrenmelidir.
Birbirlerinin fikrine saygı duyan bir toplumun oluşması için	<ul style="list-style-type: none">• TÖ1- Eleştirel okumayı da çocuklara erken yaşlarda kavratırız ki karşılıklı birbirlerinin fikrine saygı duyan insanların da oluşmasında belki toplum olarak ön aşama olabilir.
Özgüveni arttırdığı için	<ul style="list-style-type: none">• TÖ11- Ortaokul öğrencileri için şöyle bir faydası olabilir eleştirel okumanın, bence özgüveni artırır.

Türkçe öğretmenlerine göre eleştirel okuma öğrenciler için önemlidir. Nedeni “altı” farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; düşünme gelişimini sağladığı için, araştırmayı sağladığı için, yaratıcılığa yönelteceği için, lise öğretimine alt yapı oluşturduğu için, birbirlerinin fikrine saygı duyan bir toplumun oluşması için, özgüveni arttırdığı için

Türkçe öğretmenleri eleştirel okumanın öğrenciler için önemini nedeni ile ilgili en çok “düşünmenin gelişimini sağladığı için” görüşünü öne sürmüşlerdir.

TÖ5 “Eleştirel okuma tabi ki önemlidir. Bir kere bizim öğrencilerimizin en büyük eksikliği yorum yapma eksikliği bence o yüzden eleştirel okuma önemli. Yani iyi ile kötüyü birbirinden ayırt edebilmek ve kendi düşüncesini bağımsız bir şekilde ortaya koyabilmesi için eleştirel okumayı geliştirmesi lazım çocuğun.” demiştir. TÖ6 “Öğrenciler mutlaka okuduklarını değerlendirebilmeli, analiz edebilmeli bunlardan kendisine bir sonuç çıkarabilmeli.” demiştir. TÖ8 “Evet düşünüyorum öğrencilerin okurken düz bir metni okuması ile onun arasında hani bağlantılar kurmasıdır. Onun sonuçlarını düşünmesi, neden böyle olduğunu düşünmesi; olaylar, karakterler arasında; onun da hani düşüncelerini bakış açılarını geliştirir, diye düşünüyorum.” TÖ10 “Daha seçici oluyorlar bir, eğer altında yatan bir şeyler varsa onlara bir şey ne diyeyim, dikte edilmeye çalışılıyorsa bir şey, onu kesinlikle kabul etmiyorlar. Kendi fikirleri oluyor her şeyi araştırıyorlar sorguluyorlar bence çok yararlı.” demiştir. TÖ3 bununla ilgili “Evet düşünüyorum; çünkü yani daha çok yani okulda uygulandığı konusunda bir beklentim yok ama şöyle bir şey mesela öğrenci direk kabul ediyor öğretmen onun gözünde çok değerli bir şey o ne söylese direk söylediği her şey doğru çıkıyor ama sorgulamıyor mesela neden diyebilir ee derslerde ya da okuduğu parçalarda neden böyle neden ya da şöyle olmalı daha yaratıcı düşünebilir bence bu yüzden sorgulaması gerekir. Öğrencide hem yaratıcılığa yöneltir diye düşünüyorum” düşüncesini ifade etmiştir. TÖ11 “Eleştirel okuma açısından söylüyorum, bunu bu bir davranış olduktan sonra artık bunu günlük hayatta da kullanmaya başlayacak yani biz derste ortaokul öğrencilerine bu şekilde bir eğitim verirse dışarı çıktığında da herhangi karşılaştığı yeni bir şeyle sorgulayacak yani bunu biz davranış haline getirmiş olacağız böylelikle yani öğrenciye düşünmeyi öğretiyoruz aslında.” demiştir.

Öğrencilerin eleştirel okumasının “araştırmayı sağladığı için” önemli olduğunu dört öğretmen ifade etmiştir. TÖ12’ye göre “Önemli, çocukların okuduklarında her şeyi doğruymuş gibi kabul edip bilgi hazinelerinin içine dahil etmelerini engellemek adına önemlidir çünkü kitaplarda yazan her şeyin doğru olduğunu düşünmemeli çocuk. Neyin doğru neyin yanlış olduğunu öğrenip kavrayabilmesi açısından bu eleştirel okuma alışkanlığını kazanması çok önemli, çok değerli bunu kazandığı zaman araştırma geliştirme ve sorgulama yeteneğinin de bu tür kazanımlarını da daha da kolay kazanılacağını düşünüyorum.” demiştir.

TÖ9 “Bir de dediğim gibi yanlış bilgi öğrenmemiş oluyor çocuk ya da neyi nerde ne zaman öğreneceğini daha iyi biliyor. O konuda araştırma gereği de duyabiliyor eleştirel okuma olduğunda yani orda kitapta geçen bir bilgiyi gidiyor başka kaynaklar acaba ne diyor şeklinde düşünmesini sağlıyor.” ifadesini kullanmıştır. TÖ10 “Daha seçici oluyorlar bir, eğer altında yatan bir şeyler varsa, onlara bir şey ne diyeyim dikte edilmeye çalışılıyorsa bir şey, onu kesinlikle kabul etmiyorlar. Kendi fikirleri oluyor her şeyi araştırıyorlar sorguluyorlar bence çok yararlı” diyerek düşüncesini söylemiştir. TÖ11 konuyla ilgili “Eleştirel okuma açısından söylüyorum bunu bu bir davranış olduktan sonra artık bunu günlük hayatta da kullanmaya başlayacak yani biz derste ortaokul öğrencilerine bu şekilde bir eğitim verirsek verdiğimizde dışarı çıktığında da herhangi karşılaştığı yeni bir şeyle, bir sorgulayacak yani bunu biz, davranış haline getirmiş olacağız böylelikle, yani öğrenciye düşünmeyi öğretiyoruz aslında yani her söyleneni kabul etmek yerine doğru da niye doğru ha benim bilgim yok bu konuda, yoksa araştırıcaksın bilgi edineceksin öyle okuyacaksın o zaman ya da öyle edineceksin o bilgiyi, okuduğumuz her şey doğru değil” demektedir.

“Sorgulattığı için” eleştirel okumanın önemli olduğunu Türkçe öğretmenlerinden üçü düşünmektedir:

TÖ10 “Kendi fikirleri oluyor her şeyi araştırıyorlar sorguluyorlar bence çok yararlı” demiştir. TÖ11 “Ortaokul öğrencilerine bu şekilde bir eğitim verirsek dışarı çıktığında da herhangi karşılaştığı yeni bir şeyle sorgulayacak” demektedir. TÖ12 “Çok önemli, çok değerli bunu kazandığı zaman araştırma geliştirme ve sorgulama yeteneğinin de bu tür kazanımlarını daha da kolay kazanılacağını düşünüyorum” demiştir.

“Yaratıcılığa yönelteceği için” eleştirel okumanın önemli olduğunu Türkçe öğretmenlerinden ikisi düşünmektedir:

TÖ1 “Evet düşünüyorum [...] Öğrencide hem yaratıcılığa yöneltir diye düşünüyorum” demiştir TÖ4 de “Tabi [...] Hayatlarında kullanacağı yeni yöntemler keşfedebilmek için onların eleştirel okuması önemli bence” diyerek ifade etmiştir.

“Lise öğretimine alt yapı oluşturduğu için” eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünen TÖ6 “Evet o önemlidir çünkü bu çocuklar bir üst eğitim kurumuna gittiklerinde ilkokul ve ortaokul dan farklı dersler görecekler bir edebiyat dersleri olacak edebiyat dersleriyle karşılaşacaklar edebiyat dersleri için de mutlaka bunlar birer altyapı oradaki edebiyat türleri olsun yazarları olsun bunlar hayatlarını irdelerken mutlaka eleştirel açıdan bakabilmeyi öğrenmelidir” diyerek düşüncesini ifade etmiştir.

“Birbirlerinin fikrine saygı duyan bir toplumun oluşması için” eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünen TÖ1 “Eleştirel okumayı da çocuklara erken yaşlarda kavratırız ki karşılıklı birbirlerinin fikrine saygı duyan insanların da oluşmasında belki toplum olarak ön aşama olabilir.” diyerek düşüncesini ifade etmiştir.

“Özgüveni arttırdığı için” eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünen TÖ11 “Ortaokul öğrencileri için şöyle bir faydası olabilir eleştirel okumanın; bence özgüveni arttırır.” diyerek ifade etmiştir.

Tablo 8

Mevcut Türkçe Dersi Öğretim Programının Eleştirel Okuma Açısından Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Soru 5. Mevcut Türkçe Dersi Öğretim Programını eleştirel okuma açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Neden?	
Kastedilen	İfade edilen
Yeterli	<ul style="list-style-type: none">• TÖ12- Programda eleştirel okumaya ara ara yer verilmiş Ortaokul için bence yeterlidir.
Yetersiz	<ul style="list-style-type: none">• TÖ1- Eleştirel okumayla çok da karşılaşmadım.• TÖ2- Bana göre eleştirel okuma önemli ama müfredatta çok da yer almıyor.• TÖ4- Programda yer alıyor ama çok belirgin değil.• TÖ5- Var bahsediliyor eleştirel okumaya yer verilmiş yeterli midir bence çok da yeterli değil.• TÖ6- Mevcut program eleştirel okuma açısından son derece zayıf.

Türkçe öğretmenlerine göre mevcut Türkçe Dersi Öğretim Programına ilişkin düşünceleri “iki” farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; yeterli ve yetersizdir.

Türkçe öğretmenlerinden altısı mevcut Türkçe Dersi Öğretim Programı ile ilgili “yetersiz” düşüncesini öne sürmüşlerdir:

TÖ1 “Eleştirel okumayla çok da karşılaşmadım.” demiştir. TÖ2 “Bana göre eleştirel okuma önemli ama müfredatta çok da yer almıyor.” demiştir. TÖ4 “Programda yer alıyor ama çok belirgin değil.” demiştir. TÖ5 “Var bahsediliyor, eleştirel okumaya yer verilmiş. Yeterli midir, bence çok da yeterli değil.” demiştir. TÖ6 “Mevcut program eleştirel okuma açısından son derece zayıf, başarısız çünkü müfredatın içerisinde eleştirel okumayla ilgili ben herhangi ciddi manada bir kazanım göremedim.” demiştir.

“Yeterli” olarak düşüncesini beyan eden bir öğretmen vardır:

TÖ12 “Programda eleştirel okumaya ara ara yer verilmiş. Ortaokul için bence yeterlidir.” diyerek görüşünü ifade etmiştir.

Tablo 9

Ders Kitabındaki Okuma Metinlerinin Eleştirel Okuma Açısından Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Soru 6. Türkçe ders ve çalışma kitaplarıyla öğretmen kılavuz kitaplarını eleştirel okuma açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?	
• Alt Soru 1. Ders kitabındaki okuma metinleri eleştirel okuma yapmaya uygun metinler midir?	
Kastedilen	İfade edilen
Uygun	<ul style="list-style-type: none"> TÖ5- Yapılabilir metinlerdir. Birkaç kez ben böyle metinlerde hani en azından işlediğim metinlerde bunu gördüm ve sürekli hani çocuğa soru yöneltip farklı cevaplar alabiliyorum. Çocuğun kendi düşüncesinde o metin üzerinde farklı düşüncesini alabiliyorum çocuktan hani bu böyle olmasaydı sence nasıl olmalı dediğim zaman çocuk buna farklı yanıtlar verebiliyor. TÖ8- Yeterli aslında ama çok uzun metinler var. TÖ9- Tabi ki yapılabilir.
Kısmen uygun	<ul style="list-style-type: none"> TÖ2- Çok yer almıyor. TÖ3- Özellikle 5. Sınıf kitabı güzel ama 7’lerde aynı şeyi söyleyemem. TÖ4- Her metin uygun olmuyor. Mesela öyle metin veriyorlar ki hani çok eleştiri yapabileceğiniz bir şey yok zaten metinlerin de iyi seçildiğini düşünmüyorum. TÖ7- Parça anlamında eleştirel okumaya uygun ama dediğim gibi daha fazla yer verilmesi lazım metinlerde. TÖ10- Kısmen. Çok uygun olmayan metinler de var. TÖ11- Yani çoğunluk olarak değil. TÖ12- Yer yer var, eleştirel okumaya uygun parçalar var.
Uygun Değil	<ul style="list-style-type: none"> TÖ6- 8. Sınıfın ders kitaplarında mutlaka bunlar yer almalı ama yok.

Türkçe öğretmenlerinin Türkçe ders kitabına ilişkin düşünceleri “üç” farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; uygun, uygun değil, kısmen uygun şeklindedir.

Türkçe öğretmenlerinden üçünün metinlerin eleştirel okumaya uygun olduğunu düşündüğü görülmüştür. TÖ5’e göre “Yapılabilir metinlerdir. Birkaç kez ben böyle metinlerde hani en azından işlediğim metinlerde bunu gördüm ve sürekli hani çocuğa soru yöneltip farklı cevaplar alabiliyorum. Çocuğun kendi düşüncesinde o metin üzerinde farklı düşüncesini alabiliyorum çocuktan hani bu böyle olmasaydı sence nasıl olmalı dediğim zaman çocuk buna farklı yanıtlar verebiliyor.” Bir başka öğretmen TÖ8 düşüncelerini “Yeterli aslında ama çok uzun metinler var, çocuklar bir yerden sonra metinden kopuyorlar ve hani dolayısıyla sorduğumuz sorulara net cevaplar veremiyorlar çünkü zaten hani metin uzun oluyor sıkıcı oluyor ve bazen sadece bir ders boyunca biz o metni okuyabiliyoruz.” şeklinde ifade etmiştir. TÖ9 “Tabi ki yapılabilir. Çünkü yani bir kısmı düşünce yazıları özellikle yani hikâyelerde çok yapamıyorsunuz ama düşünce yazılarında ya da bildirme yazıları da yani bunları daha çok uygulayabiliyorsunuz. Nasıl oradaki yazarın düşüncesini eleştirebiliyor.” demiştir.

Türkçe öğretmenlerinin yedisi Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerini eleştirel okuma açısından değerlendirirken kısmen uygun olduğunu düşündüğü görülmektedir. TÖ2 bu konuyla alakalı “Çok yer almıyor. Yapılabilir metinlerdir ama biz müfredatta yer almadığı için çok da fazla değinmiyoruz açıkçası konuya.” demiştir. TÖ3 ifadesinde “Yani hepsini söyleyemem ama bazılarını söyleyebilirim. Özellikle beşinci sınıf kitabı güzel ama 7’lerde aynı şeyi söyleyemem.” demiştir. TÖ4 de “Her metin uygun olmuyor mesela öyle metin veriyorlar ki hani çok eleştiri yapabileceğiniz bir şey yok, zaten metinlerin de iyi seçildiğini düşünmüyorum.” demiştir. TÖ7 “Parça anlamında eleştirel okumaya uygun ama dediğim gibi daha fazla yer verilmesi lazım metinlerde.” ifadesini kullanmıştır. TÖ10 “Kısmen. Çok uygun olmayan metinler de var.” demiştir. TÖ11 “Yani çoğunluk olarak değil. Üzerinden geçmiş tamam bir davranış kazandıracağız mesela çocuğa doğruyu söylemeyi ya da dürüstlüğü kazandıracağız ya da kendini iyi ifade etmek davranışı kazandıracağız ha bunun için ne yapılmış bir hikâye alınmış yani bu da eleştirel okumaya çok da açık bir

hikâye değil açıkçası.” demiştir. TÖ12’ye göre de “Yer yer var. Eleştirel okumaya uygun parçalar var.”

Metinlerin eleştirel okumaya uygun olmadığını düşünen TÖ6’ya göre sekizinci sınıfın ders kitaplarında mutlaka bunlar yer almalı ama yok.” diyerek düşüncesini ifade etmiştir.

Tablo 10

Çalışma Kitabındaki Etkinliklerin Eleştirel Okuma Açısından Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Soru: 6. Türkçe ders ve çalışma kitaplarıyla öğretmen kılavuz kitaplarını eleştirel okuma açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

• Alt Soru 2. Çalışma kitabındaki etkinlikleri eleştirel okumanın varlığı açısından nasıl değerlendirirsiniz?

Kastedilen	İfade edilen
Yeterli	<ul style="list-style-type: none">TÖ3- Sorgulattırıyor ama öğrenci bunun farkında mı bilmiyorum. Yani mesela metinle ilgili hep böyle eleştirel sorular var.
Yetersiz	<ul style="list-style-type: none">TÖ1- Eleştirel etkinlikle ben çok da karşılaştığımı sanmıyorum. Belki konulabilir buna daha da eğilinebilir.TÖ2- Var yani çok azda olsa var. Ama hani çok da eleştirel okuma olarak geçmiyor.TÖ4- Böyle sorularda yeterli bulmuyorum tek yönden eleştirmeye yöneliyor.TÖ5- Çok yeterli değil.TÖ7-Etkinliklerde fazla rastlayamıyoruz. Bununla ilgili çalışma kitabındaki etkinliklere biraz daha fazla yer verilmeli.TÖ8- Kısmen diyorum.TÖ9- Çok yeterli değil. Ama siz kendiniz bir şeyler yapmanız gerekiyor.TÖ10- Gelişme var. Eskiden hiç yoktu gelişme var. Yeterli değil belki ama yani gelişme var.TÖ11- Bazı etkinliklerde var. Yok değil ama genel itibarıyla şöyle değerlendirecek olursak bence eksik. Eleştirel okuma için eksikTÖ12- Evet o anlamda çocuğa eleştirel okuma kazandırması noktasında bence çalışma kitabı tüm öğrenciler açısından tüm ortaokul açısından yetersiz kalıyor.

Türkçe öğretmenlerinin Türkçe çalışma kitabındaki etkinlikleri eleştirel okumanın varlığı açısından değerlendirmelerine ilişkin düşünceleri “iki” farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; yeterli, yetersiz şeklindedir.

Türkçe dersi çalışma kitabındaki etkinlikleri eleştirel okuma açısından yeterli gören bir öğretmen görüşü vardır. Bu görüşünde TÖ3 “Sorgulattırıyor ama

öğrenci bunun farkında mı bilmiyorum yani mesela metinle ilgili hep böyle eleştirel sorular var.” ifadesini kullanmıştır.

Türkçe öğretmenlerinin onu Türkçe çalışma kitaplarındaki etkinlikleri eleştirel okuma açısından değerlendirirken “yetersiz” olduğunu ileri sürmektedir. TÖ1“Eleştirel etkinlikle ben çok da karşılaştığımı sanmıyorum. Belki konulabilir buna daha da eğilinebilir.” demiştir. TÖ2’ye göre “Var yani çok azda olsa var. Ama hani çok da eleştirel okuma olarak geçmiyor.” TÖ4’e göre “Sadece orda yazarın bahsettiği düşünceleri eleştirmeye değil de genelde onun dilini, üslubunu metni beğendiniz mi, neresini beğendiniz şeklinde bir eleştiri var. Sadece hani düşüncesine katılıyor musunuz, katılmıyor musunuz çok fazla yok bu daha doğru olurdu. Bence yazarın bu düşüncesine katılıyor musunuz, katılmıyor musunuz da var böyle sorularda yeterli bulmuyorum tek yönden eleştirmeye yöneltiyor her yönden genel olarak metni eleştirmiyoruz da sadece yazarın düşüncesine katılıyor musunuz, katılmıyor musunuz ya da sadece bir acıdan eleştiriyor hep genel olarak şöyle metni eleştirin diyecek bir şey yok.” TÖ5’e göre “Çok yeterli değil. Bazı sorular özellikle bu konuyla ilgili olan sorular çok konunun içinden birebir sormuşlar işte şu metnin karakterleri nelerdir, evet olması gereken sorular belki ama bunları işte siz olsaydınız neler düşünürdünüz, neler yapardınız şeklinde fazla ağırlık verilmemiş etkinlik kitabında diye düşünüyorum.” TÖ7’ye göre “Etkinliklerde fazla rastlayamıyoruz. Bununla ilgili çalışma kitabındaki etkinliklere biraz daha fazla yer verilmeli.” TÖ8’e göre “Kısmen diyorum. Hani şu oluyor metinlerde o güzel sadece. İşte dediğim gibi kesiyoruz mesela bir yerinde metni okuyorken. Hani çocuğa soruyoruz sen bu karakterin yerinde olsan ne yaparsın. Sen bu durumda olsan ne yaparsın ya da metin bundan sonra nasıl gider sizce diye. Hani o zaman mesela metin daha çok hoşlarına gidiyor daha iyi oluyor. Bu tarz etkinlikler daha fazla olabilirdi.” TÖ9’a göre “Çok yeterli değil. Ama siz kendiniz bir şeyler yapmanız gerekiyor.” TÖ10’a göre “Bu senenin 6. Sınıf kitaplarında evet bu daha fazla. Gelişme var. Eskiden hiç yoktu. Yeterli değil belki ama yani gelişme var.” TÖ11’e göre “Bazı etkinliklerde var, yok değil; ama genel itibarıyla şöyle değerlendirecek olursak bence eksik, eleştirel okuma için eksik.” TÖ12 de “Evet o anlamda çocuğa eleştirel okuma kazandırması noktasında bence çalışma kitabı tüm öğrenciler açısından, tüm ortaokul açısından yetersiz kalıyor. Direkt bu kazanımı verecek doğrudan verecek kazanım yok ama

dolaylı olarak kazanımlar arasında serpiştirilmiş vaziyette, hani sezdirilmeden yavaş yavaş verilmiş şeklinde düşünüyorum ben” demiştir.

Tablo 11

Kılavuz Kitabın Öğretmenleri Eleştirel Okuma Yaptırmaya Yönlendirmesi Açısından Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Soru: 6. Türkçe ders ve çalışma kitaplarıyla öğretmen kılavuz kitaplarını eleştirel okuma açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Alt Soru 3. Kılavuz kitabı öğretmenleri eleştirel okuma yaptırmaya yönlendirmesi açısından nasıl değerlendirirsiniz?

Kastedilen	İfade edilen
Yeterli	<ul style="list-style-type: none">• TÖ3- Kılavuz kitap yönlendiriyor.• TÖ4- kılavuz kitaplarda var tek onların etkinliklerini de görebileceğiniz çalışmalar var hani bu metni beğendiniz mi beğenmediniz mi yazarın düşüncesini katılıyor musunuz katılmıyor musunuz var böyle sorulara yer verilmiş zaten kılavuz kitaplarda.
Yetersiz	<ul style="list-style-type: none">• TÖ12- Yönlendiriyor.• TÖ2- Yönlendirmiyor. Hayır yeterli bulmuyorum.• TÖ5- Yeterli değil bence.• TÖ6- Yeterli değil bence. Kılavuz kitabı ders kitabı yeterli midir değil, yeterli değil, eleştirel okuma ile ilgili daha fazla metinlere ve kazanımlara yer verilmesi gerekir.• TÖ7- Dönemde sadece metinlerde birkaç metinde eleştirel okuma yöntemine göre metni işliyoruz oysa iki üç metinde bir eleştirel okumaya yer verilmeli diye düşünüyorum. Yani çok da yeterli olduğunu düşünmüyorum• TÖ8- Yönlendirmiyor çünkü hani kılavuz kitaplar zaten çalışma kitaplarına bağlı. Hani çok fazla yönlendirmiyor. Yani çok yeterli değil bence.• TÖ9- Tabi tabi kazandırır ama daha da yer alması lazım.• TÖ10- Bence öğretmene bağlı onun yönlendirmesi biraz yönlendiriyor olabilir ama öğretmene bağlı yine çok fazla yeterli değil.• TÖ11- Yönlendiriyor. Açıkçası sadece kılavuz kitap ya da sadece ders kitabı çalışma kitabına bağlı kalınarak anlatılırsa çok sıkıntılı, yetersiz

Türkçe öğretmenlerinin Türkçe çalışma kitabındaki etkinlikleri eleştirel okumanın varlığı açısından değerlendirmelerine ilişkin düşünceleri “iki” farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; yeterli, yetersiz

Türkçe öğretmen kılavuz kitabını eleştirel okuma açısından değerlendiren Türkçe öğretmenlerinin üçü “yeterli” olduğunu ileri sürmektedir. TÖ3 “Kılavuz kitap yönlendiriyor ama hep bunu dile getiriyorum. Öğrencinin imkânı olmadığı için çok da yaptığımı söyleyemem derslerde yani genelde değiştirerek yapıyorum.” demiştir. TÖ4’e göre “Kılavuz kitaplarda var, tek onların

etkinliklerini de görebileceğiniz çalışmalar var. Hani bu metni beğendiniz mi beğenmediniz mi, yazarın düşüncesine katılıyor musunuz katılmıyor musunuz, var böyle sorular. Yer verilmiş zaten kılavuz kitaplarda TÖ12 “Yönlendiriyor yer yer bunlar var; ama direk kazanım olarak yok. Kesinlikle söylediğim gibi kazanımlar diğer kazanımların arasına sıkıştırılmış bir vaziyette verilmiş.” diyerek düşüncesini ifade etmiştir.

Türkçe öğretmenlerinin sekizi Türkçe öğretmen kılavuz kitabını eleştirel okuma açısından değerlendirirken “yetersiz” olduğunu ileri sürmektedir. TÖ2 “Yönlendirmiyor. Hayır, yeterli bulmuyorum.” demiştir. TÖ5 de “Yeterli değil bence.” demiştir. TÖ6’ya göre “Yeterli değil. Bence kılavuz kitabı, ders kitabı yeterli midir değil, yeterli değil, eleştirel okuma ile ilgili daha fazla metinlere ve kazanımlara yer verilmesi gerekir.” TÖ7 ifadesinde “Dönemde sadece metinlerde birkaç metinde eleştirel okuma yöntemine göre metni işliyoruz. Oysa iki üç metinde bir eleştirel okumaya yer verilmeli diye düşünüyorum yani çok da yeterli olduğunu düşünmüyorum.” demiştir. TÖ8 de “Yönlendirmiyor çünkü hani kılavuz kitaplar zaten çalışma kitaplarına bağlı. Hani çok fazla yönlendirmiyor. Yani çok yeterli değil bence.” demiştir. TÖ9’a göre “Tabi kazandırır. Ama daha da yer alması lazım. TÖ10 “Bence öğretmene bağlı onun yönlendirmesi biraz yönlendiriyor olabilir ama öğretmene bağlı yine. Çok fazla yeterli değil.” demiştir. TÖ11 de “Yönlendiriyor. Çünkü çoğu metinde biz öğrenciye biz oku bakalım demek yerine burada niye böyle demiş ya da bu nasıl tamamlanabilir ya da ne bileyim bu şekilde yönlendirmeler yapıyor. Açıkçası sadece kılavuz kitap ya da sadece ders kitabı çalışma kitabına bağlı kalınarak anlatılırsa çok sıkıntılı, yetersiz” demiştir.

Tablo 12

Türkçe Öğretmenlerinin Derslerde Eleştirel Okumaya Yönelik Kendilerinin Yaptıkları Etkinliklere İlişkin Bulgular

Soru 6. Derslerinizde eleştirel okumaya yönelik siz neler yapıyorsunuz?	
Kastedilen	İfade edilen
Katılıp katılmama etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ1- Katılıp katılmadığı hakkında sorular soruyoruz.• TÖ6- Tahtaya çıkarıp [...] kitabın katıldığınız yönleri katılmadığınız yönleri.• TÖ9- Çocuklara okuttum, katılıyor musunuz, çoğu katılıyor.• TÖ12- Katılıyorsanız neden, katılmıyorsanız neden şeklinde çocukları sorgulamaya yönelik bir takım etkinlikler yapmaktayım.

Tablo 12'nin devamı

Türkçe Öğretmenlerinin Derslerde Eleştirel Okumaya Yönelik Yaptıkları Etkinliklere İlişkin Bulgular

Olumlu olumsuz düşünce beyan etme etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ1- Konu hakkında ne düşündüğünü hani olumlu olumsuz düşüncesinin ne olduğu, katılıp katılmadığı hakkında sorular soruyoruz.• TÖ7- Eleştirel okumaya yönelik önce bir metni okutuyoruz sonra yazarın düşünceleri ile ilgili öğrencilere çeşitli sorular yöneliyoruz bu olumlu eleştiride olumsuz eleştiri de olabiliyor.
Okuduğunu beğenip beğenmeme etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ4- Neden beğendin, neden beğenmedin yani o şekilde okudukları kitap üzerinden yapıyoruz.• TÖ6- Tahtaya çıkarıp bu kitabın beğendiğiniz beğenmediğiniz yönleri [...] kahramanlarındaki beğendiğiniz davranışlar beğenmediğiniz davranışlar tarzında bu şekilde soruyoruz bu şekilde eleştiri yapıyoruz.
Karşılaştırma etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ2- Derslerimde eleştirel okumaya yönelik farklı nesnelere karşılaştırmaya çalışıyorum.• TÖ8- Kendinizi bununla karşılaştırmın bunun gibi o kitabı irdeleyen inceleyen sorularla dersi işliyoruz.
Özet çıkartma etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ5- Çocuklara özetini çıkarttırıyorum.• TÖ8- Sınavlardan önce kitaplar veriyorum Daha sonrasında hani bunların özetlerini alıyorum.
Doğru yanlış etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ5- Sence bunların yaptığı doğrumu yada doğru değil mi şeklinde kitap okumayla biz bunu yapmaya çalışıyoruz ya da işte [...] sonra yanlış ve doğru olan tarafları sizce nelerdir şeklinde• TÖ12- Kitapta yer verilmediği halde parçada bu doğru mu mudur...
Atasözü, deyim ve özdeyiş etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ10- Atasözlerini deyimleri özdeyişler falan açıklıyoruz orada da eleştiri yöntemini kullanmış oluyoruz.• TÖ12- Parçaların özellikle mesela ana fikrini veya konusunu çıkardıktan sonra onu ifade edecek atasözü veya özdeyişler vecizeler bulup bunlar üzerinden konuşuyoruz.
Sorgulama etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ3- Mesela onun hayatına ait şeylerden verip sorgulamaya çalışıyorum, öyle bir yöntem deniyorum.
Kitap okutma etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ5- Fazla kitap okutmaya çalışıyorum. Yani fazla kitap okursa bu konuda, kendini ne kadar geliştirirse o kadar kendi kendine eleştirel okuma yeteneği de gelişecektir.
Tutarlı olma etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ7- Mesela yazar düşüncelerinde tutarlı mıdır diye öğrencilerin görüşlerini.
Tahmin etme etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ8 Hikâyenin başlığını okuyorum. Hani onlar tahmin ediyorlar. Sizce ne olabilir falan mesela.
Farklı yazdırma etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ9- Siz olsaydınız daha farklı nasıl yazardınız şeklinde, farklı bakış açısı oluşturmasını da sağlıyor.
Yazarın mesajını bulmaya yönelik etkinlik	<ul style="list-style-type: none">• TÖ10- Mesela diyor ki hocam, bu kitaba bunu niye koymuş diyor? İşte bu metni niye koymuş, hani bize buradan vermek istediği mesaj nedir, diyor.
Arkadaşının kompozisyonunu değerlendirme etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ10- Eleştiride bulunursa arkadaşımınkini eleştiriyor. [...]Sonra arkadaşımın okuduğu kompozisyonu değerlendiriyor. Onu değerlendirdiği zaman çünkü diğer arkadaşları da diyor ki sen onları değerlendirdin ama sen neden öyle yaptın dedikleri için.
Neden ilişkisi Bulma etkinliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ11- Kendimiz bir şeyler üretiyoruz. Yani iki ders saati sadece bunun üzerine niye böyle, niye, neden sorularını sorarak bu şekilde sorgulayarak.

Türkçe öğretmenlerinin derslerinde yaptıkları eleştirel okuma etkinlikleri “on dört” farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; olumlu olumsuz düşünce

beyan etme etkinliği, katılıp katılmadığı hakkında düşünce beyan etme etkinliği, karşılaştırma etkinliği, sorgulatma etkinliği, okuduğunu beğenip beğenmeme etkinliği, doğru yanlış etkinliği, özet çıkartma etkinliği, kitap okutma etkinliği, tutarlı olma etkinliği, tahmin etme etkinliği, farklı yazdırma etkinliği, yazarın mesajını bulmaya yönelik etkinlik, arkadaşının kompozisyonunu değerlendirme etkinliği, atasözü, deyim ve özdeyiş etkinliği

“Katılıp katılmama etkinliği” Türkçe öğretmenlerinin dördü tarafından uygulandığı ifade edilmiştir. TÖ1 “Konu hakkında ne düşündüğünü hani olumlu olumsuz düşüncesinin ne olduğu, katılıp katılmadığı hakkında sorular soruyoruz.” diyerek düşüncesini ifade etmiştir. TÖ6 da “Benim genelde yaptığım şey, kitaplar üzerinde yapıyoruz, eleştirel okumayı okuduğunuz kitabı değerlendirin tahtaya çıkarıp bu kitabın beğendiğiniz beğenmediğiniz yönleri nelerdir, işte kitabın katıldığınız yönleri katılmadığınız yönleri bu şekilde soruyoruz, bu şekilde eleştiri yapıyoruz.” demiştir. TÖ9 “Bir köşe yazarının yazısını getirdim. Tabi bu siyasi bir köşe yazısı değil, normal bir köşe yazısı, yani ağaçların kesilmesi, çevreci bir köşe yazısı. Çocuklara okuttum katılıyor musunuz, çoğu katılıyor, yani evet hocam. Ama aynı ağaç kesilmesiyle ilgili farklı bir köşe yazarı okuttum. Çocuklar şöyle bir kaldı. Acaba, şimdi bakın dedim çocuklar, yani bizim burada eleştirel olmamız lazım, ne yapmamız lazım, her okuduğumuz şey yüzde yüz gerçek değil, öncelikle bahsedilen olayı iyi öğrenmemiz lazım şeklinde fikir beyan ettim. O şekilde çocuklara yani bu şekilde kazandırmaya çalıştım.” TÖ12 de “Şimdi okuduğumuz parçaların özellikle ana fikrini veya konusunu çıkardıktan sonra onu ifade edecek atasözü veya özdeyişler, vecizeler bulup bunlar üzerinden konuşuyoruz, onun haricinde kitapta yer verilmediği halde parçada bu doğru mu, katılıyor musunuz, neden.” şeklinde etkinlik yaptığını belirtmiştir.

“Olumlu olumsuz düşünce beyan etme etkinliği”nin Türkçe öğretmenlerinin ikisi tarafından uygulandığı ifade edilmiştir. TÖ1 “Konu hakkında ne düşündüğünü, hani olumlu olumsuz düşüncesinin ne olduğunu, katılıp katılmadığı hakkında sorular soruyoruz.” demiştir. TÖ7 de “Eleştirel okumaya yönelik önce bir metni okutuyoruz sonra yazarın düşünceleri ile ilgili öğrencilere çeşitli sorular yöneltiyoruz bu olumlu eleştiri de olumsuz eleştiri de olabiliyor tabi metnin içeriğine dair bu şekilde sorular yöneltiyoruz öğrencilere.” demiştir.

“Okuduğunu beğenip beğenmeme etkinliği”nin Türkçe öğretmenlerinin ikisi tarafından uygulandığı ifade edilmiştir. TÖ4 “Kendi okudukları kitap üzerinden yola çıkarak yapıyoruz biz. Hangi kitabı okudun? Beğendin mi, arkadaşlarına tavsiye et falan diye, neden beğendin, neden beğenmedin, yani o şekilde okudukları kitap üzerinden yapıyoruz.” TÖ6 da “Benim genelde yaptığım şey, kitaplar üzerinde yapıyoruz eleştirel okumayı, okuduğunuz kitabı değerlendirin tahtaya çıkarıp bu kitabın beğendiğiniz beğenmediğiniz yönleri nelerdir? Kitapların kahramanlarındaki beğendiğiniz davranışlar, beğenmediğiniz davranışlar tarzında, bu şekilde soruyoruz, bu şekilde eleştiri yapıyoruz.” demişlerdir.

“Karşılaştırma etkinliği”nin Türkçe öğretmenlerinin ikisi tarafından uygulandığı ifade edilmiştir. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ2 “Derslerimde eleştirel okumaya yönelik farklı nesnelere karşılaştırmaya çalışıyoruz.” TÖ8 de “Sınavlarda önce kitaplar veriyorum. Genellikle iki kitap veriyorum. [...] Bunlarla ilgili konuşuyoruz. İşte bu karakterin özelliği neydi, neler yaptınız, kendinizi bununa karşılaştırın. Bunun gibi o kitabı irdeleyen, inceleyen sorularla dersi işliyoruz.

“Özet çıkarma etkinliği”nin Türkçe öğretmenlerinin ikisi tarafından uygulandığı ifade edilmiştir. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ5 “İşte bir metni okuyor, sesli okuyor. Ondan sonra çocuklara özetini çıkarttırıyorum. Zaten bu sürekli anlamış mı anlamamış mı daha sonra yanlış ve doğru olan tarafları sizce nelerdir şeklinde sorularla eleştirel düşünme ve eleştirel okumayı bu şekilde basit de olsa yönlendirmeye çalışıyorum.” TÖ8 de “Sınavlarda önce kitaplar veriyorum. Genellikle iki kitap veriyorum. [...] Daha sonrasında hani bunların özetlerini alıyorum. Bunlarla ilgili konuşuyoruz.” demiştir.

“Doğru yanlış etkinliği”nin Türkçe öğretmenlerinin ikisi tarafından uygulandığı ifade edilmiştir. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ5 “Ne anlatılmış, sence bunların yaptığı doğru mu ya da doğru değil mi şeklinde kitap okumayla biz bunu yapmaya çalışıyoruz ya da işte etkinliklere gelecek ama ders esnasında çocuklara çok fazla söz hakkı veriyoruz. Çocuklara

söz hakkı veriyorum. Ben okuyorum, işte bir metni okuyor, sesli okuyor. Ondan sonra çocuklara özetini çıkarttırıyorum. Zaten bu sürekli anlamış mı anlamamış mı daha sonra yanlış ve doğru olan tarafları sizce nelerdir şeklinde sorularla eleştirel düşünme ve eleştirel okumayı bu şekilde basit de olsa yönlendirmeye çalışıyorum.” demiştir. TÖ12 de “Kitapta yer verilmediği halde parçada bu doğru mu mudur, katılıyor musunuz, neden kitapta bunlara çok sık yer verilmemiş, çalışma kitabında katılıyorsanız neden, katılmıyorsanız neden şeklinde çocukları sorgulatmaya yönelik bir takım etkinlikler yapmaktayım.” şeklinde görüş bildirmiştir.

“Atasözü, deyim ve özdeyiş etkinliği”nin Türkçe öğretmenlerinin ikisi tarafından uygulandığı ifade edilmiştir. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ10 “Atasözlerini, deyimleri, özdeyişleri falan açıklıyoruz. Orada da eleştiri yöntemini kullanmış oluyoruz. Zaten bu sözle ne demek istemişler diye soruyorum. Ben, hani bu sözden ne anladınız diyorum.” TÖ12 de “Şimdi okuduğumuz parçaların özellikle mesela ana fikrini veya konusunu çıkardıktan sonra onu ifade edecek atasözü veya özdeyişler vecizeler bulup bunlar üzerinden konuşuyoruz.” diyerek yaptıkları etkinlikleri açıklamışlardır.

Türkçe dersinde eleştirel okuma etkinliği olarak “sorgulatma etkinliği” yapan bir öğretmen görüşü vardır. Bu görüşünde TÖ3 “Mesela onun hayatına ait şeylerden verip sorgulatmaya çalışıyorum. Öyle bir yöntem deniyorum. Başka böyle teknolojidenden falan yararlanıyoruz.” ifadesini kullanmıştır.

Türkçe dersinde eleştirel okuma etkinliği olarak “tutarlılığı bulma etkinliği” yapan bir öğretmen görüşü vardır. Bu görüşünde TÖ7 “Eleştirel okumaya yönelik önce bir metni okutuyoruz. Sonra yazarın düşünceleri ile ilgili öğrencilere çeşitli sorular yöneltiyoruz. Bu olumlu eleştiri de olumsuz eleştiri de olabiliyor tabi mesela yazar düşüncelerinde tutarlı mıdır diye öğrencilerin görüşlerini alıyoruz. Metni okuduktan sonra metnin içeriğine dair bu şekilde sorular yöneltiyoruz.” ifadesini kullanmıştır.

Türkçe dersinde eleştirel okuma etkinliği olarak “tahmin etme etkinliği” yapan bir öğretmen görüşü vardır. Bu görüşünde TÖ8 “Hikâyenin başlığını

okuyorum, hani onlar tahmin ediyorlar. Sizce ne olabilir falan.” diyerek görüşünü ifade etmiştir.

Türkçe dersinde eleştirel okuma etkinliği olarak “farklı yazdırma etkinliği” yapan bir öğretmen görüşü vardır. Bu görüşünde TÖ9 “Okurken mesela derslerde yaptığımız etkinliklerde bir metni okuduğunda ben çocuğa işte diyorum ki bu kitap ya da bu eser yazıldığında şöyle dönemler vardı. O dönemler böyleydi. Bu yüzden böyle yazılmıştır. Siz neler düşünüyorsunuz? Siz olsaydınız daha farklı nasıl yazardınız şeklinde farklı bakış açısı oluşturmasını da sağlıyor.” İfadesini kullanmıştır. Türkçe dersinde eleştirel okuma etkinliği olarak “yazarın mesajını bulmaya yönelik etkinlik” yapan bir öğretmen görüşü vardır. Bu görüşünde TÖ10 “ Mesela diyor ki hocam bu kitaba bunu niye koymuş, diyor. İşte bu metni niye koymuş? Hani bize buradan vermek istediği mesaj nedir, diyor. Bunu buluyoruz.” İfadesini kullanmıştır.

Türkçe dersinde eleştirel okuma etkinliği olarak “arkadaşının kompozisyonunu değerlendirme etkinliği” yapan bir öğretmen görüşü vardır. Bu görüşünde TÖ10 “Eleştiride bulunursa arkadaşınkini [...] sonra arkadaşının okuduğu kompozisyonu değerlendiriyor. Onu değerlendirdiği zaman çünkü diğer arkadaşları da diyor ki sen onları değerlendirdin ama sen neden öyle yaptın dedikleri için bu sefer kendileri şeylerini de düzeltmeye başlıyor. Daha kaliteli ürünler çıkıyor bence.” İfadesini kullanmıştır.

Türkçe dersinde eleştirel okuma etkinliği olarak “neden ilişkisi Bulma etkinliği” ile ilgili bir öğretmen görüşü vardır. Bu görüşünde TÖ11 “Temalarla metinde işledikten sonra biz kendimiz ne yapıyoruz? Kendimiz bir şeyler üretiyoruz, yani iki ders saati sadece bunun üzerine niye böyle hep niye, neden sorularını sorarak bu şekilde sorgulayarak.” ifadesini kullanmıştır.

Tablo 13

Türkçe Öğretmenlerinin Eleştirel Okumayı Öğrencilerin Edinebilmesi İle İlgili Görüşlerine Ait Bulgular

Soru8.	Size göre öğrenciler Türkçe derslerinde eleştirel okumayı edinebiliyorlar mı?
Kastedilen	İfade edilen
Çoğu ediniyor	<ul style="list-style-type: none">TÖ5- Eleştirel okuma becerisi çoğu kazanmış oluyor. Özellikle kitap okuyan kesim kazanmış oluyor. Ya yüzdeliğe, çoğu derken hani atıyorum, %60'ı kazanıyordur.

Tablo 13'ün devamı

Türkçe Öğretmenlerinin Eleştirel Okumayı Öğrencilerin Edinebilmesi İle İlgili Görüşlerine Ait Bulgular

Bazıları edinebiliyor.	<ul style="list-style-type: none">• TÖ7- Bir kısım öğrenciler için evet. Yani öğrencilerin geneline bunu yaymak zor oluyor ama ders kitaplarında bu şekilde eleştirel okumaya yer verdiğimiz için tabii bazı öğrencilerin bu şekilde davranış edindiklerini söyleyebilirim.• TÖ8- Hepsine genelleyemeyiz, bazıları ne yaparsanız yapın olmuyor. Ama bazıları da gerçekten çok istekli oluyor.• TÖ10- Kısmen, hepsi yüzde yüz kazandı diyemem.• TÖ11- Yüzdelemek gerekirse yüzde yirmi diyebiliriz.• TÖ12- Ben ortaokul açısından yani yüzdenin düşük olduğunu düşünüyorum. Düşük bir yüzdeyle edinenler var ama büyük bölümünün edinemediği kanaatindeyim.
Az bir özellik edinebiliyorlar	<ul style="list-style-type: none">• TÖ2- Öğrenciler çok az miktarda edinebiliyorlar diyeyim. Yani tam donanımlı bir şekilde eleştirel bir gözle bakamıyorlar.• TÖ6- Az miktarda da olsa belki çocuk okuduğu metni değerlendirebilir. Ama yeterli değil.• TÖ4- Bizim okulumuzda çok da etkili olduğunu düşünmüyorum. Bizim öğrencilerimiz açısından çokta edinemiyorlar.
Edinmiyorlar	<ul style="list-style-type: none">• TÖ1- Maalesef okuma alışkanlığımız zayıf olduğu için hani normal bir öğrenciye roman hikâye bile okutamıyoruz. Önce bir kitap okumayı sevdirmemiz gerekiyor herhâlde ki belli aşamalardan sonra o eleştirel okuma kullanılabilir.
Hiç edinemeyen, az edinebilen ve tam edinebilenler var.	<ul style="list-style-type: none">• TÖ9- Çok iyi kazananlarda var, çok az kazananlar da var, eleştirel okumadan bihaber olanlarda ister istemez bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar illa ki oluyor.

Türkçe öğretmenlerine göre öğrencilerin eleştirel okumayı edinebilmeleri ile ilgili görüşleri “beş” farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; bazıları edinebiliyor, edinmiyorlar, çoğu ediniyor, hiç edinemeyen az edinebilen ve tam edinebilenler var, az bir özellik edinebiliyorlar, şeklindedir.

Öğrencilerin eleştirel okumayı edinin edinemedikleri ile ilgili soruya “çoğu ediniyor” şeklinde bir öğretmen görüşü vardır. TÖ5'e göre “Eleştirel okuma becerisini çoğu kazanmış oluyor. Özellikle kitap okuyan kesim kazanmış oluyor. Çoğu derken hani atıyorum, %60'ı kazanıyordur. %40 bir öğrenci zaten kitaptan haberi yok, sosyal hayattan, sinemadan, tiyatrodan zaten bu okulda bu çevrede çok fazla haberi olan öğrenci değil, bilinçli öğrenciler eleştirel okuma becerisini kazanmış oluyor.”

“Bazıları edinebiliyor.” şeklinde görüş ifade eden Türkçe öğretmenlerinin sayısı beştir. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ7 “Bir kısım öğrenciler için evet, Yani öğrencilerin geneline bunu yaymak zor oluyor. Ama ders kitaplarında bu şekilde eleştirel okumaya yer verdiğimiz için tabi bazı öğrencilerin bu şekilde davranış edindiklerini söyleyebilirim.” demiştir. TÖ8 de “Hepsine genelleyemeyiz. Bazısı ne yaparsanız yapın olmuyor ama bazısı da gerçekten çok istekli oluyor. İşte bir tane daha verin okuyalım. Hani mesela onların ben kazanabileceğini düşünüyorum.” ifadesini kullanmıştır. TÖ1’e göre “Yüzdelemek gerekirse yüzde yirmi diyebiliriz.” TÖ10 da “Kısmen, hepsi yüzde yüz kazandı diyemem.” demiştir. TÖ12 “Ben ortaokul açısından yani yüzdenin düşük olduğunu düşünüyorum. Düşük bir yüzdeyle edinenler var ama büyük bölümün edinemediği kanaatindeyim.” diyerek görüşünü belirtmiştir.

Öğrencilerin eleştirel okumayı edinin edinemedikleri ile ilgili soruya “az bir özellik edinebiliyorlar” şeklinde üç öğretmen görüşü vardır:

TÖ2’ye göre “Öğrenciler çok az miktarda edinebiliyorlar diyeyim. Yani tam donanımlı bir şekilde eleştirel bir gözle bakamıyorlar.” TÖ4 “Bizim öğrencilerimiz açısından çokta edinmiyorlar.” demiştir. TÖ6 “Az miktarda da olsa belki çocuk okuduğu metni değerlendirebilir ama yeterli değil, yeterli sevide değil.” demiştir.

Öğrencilerin eleştirel okumayı edinin edinemedikleri ile ilgili soruya “edinmiyorlar.” şeklinde bir öğretmen görüşü vardır:

TÖ1’e göre “Maalesef okuma alışkanlığımız zayıf olduğu için hani normal bir öğrenciye roman hikâye bile okutamıyoruz. Önce bir kitap okumayı sevdirmemiz gerekiyor herhâlde ki belli aşamalardan sonra o eleştirel okuma kullanılabilir.”

Öğrencilerin eleştirel okumayı edinin edinemedikleri ile ilgili soruya “hiç edinemeyen, az edinebilen ve tam edinebilenler var.” şeklinde bir öğretmen görüşü vardır. TÖ9 “Çok iyi kazananlarda var, çok az kazananlar da var, eleştirel okumadan bihaber olanlarda ister istemez bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar illa ki oluyor.” diyerek görüş bildirmiştir.

Tablo 14

Türkçe Öğretmenlerinin Eleştirel Okumada Karşılaştıkları Sorunlarla İlgili Görüşlerine Ait Bulgular

Soru 9. Eleştirel okumada karşılaştığınız sorunlar var mı? Varsa bunlar nelerdir?	
Kastedilen	İfade edilen
Açıklama yapamamaları	<ul style="list-style-type: none">• TÖ5- Bunun yaptıkları doğru mudur, yanlış mıdır bana açıklayabilir misin? Açıklayamıyor yada kendi yorumunu katamıyor.• TÖ6- Karşılaştığımız sorunlardan biri duygu ve düşüncelerin ifade etmede zorlanıyorlar.• TÖ9- Çocuklar sınavlara hazırlandıkları için çocuk biraz içe kapanıyor. Çok kendini ifade edemiyor.• TÖ12- Eleştirel okumada çocukların özellikle bir şeye katılıp katılmama hususunda nedenleri açıklamakta sıkıntılar çekiyoruz.
Kesin yargılara sahip olunması	<ul style="list-style-type: none">• TÖ1- Öyle yetiştirildik hani sen bak bu doğru, sen bu doğruyu sorgulama, eleştirme aynen kabul et. Toplum olarak öyle bir şeyimiz de var kesin doğrulara veya yanlışlara sahibiz.• TÖ3 Bu böyle de olabilir mi dediğimde ama kitapta böyle diyor bu kesin doğrudur, diyorlar. Bu yönden bir sıkıntı yaşıyorum.• TÖ2-Konuyla ilgili yani farklı açılardan bakmıyorlar bir şeye, sadece bir yönünü görmeye çalışıyorlar genellikle.
Eleştiri kavramının bilinmemesi	<ul style="list-style-type: none">• TÖ2- Çocuklara sorduğumda eleştirel okumayla ilgili ya da eleştirelilikle ilgili sadece bir iki kelimeyle cevap verebiliyorlar. Kavramı bilmiyorlar, eleştirelin ne olduğunu bilmiyorlar.• TÖ4- Yani biz öğrencilere özellikle eleştirmeyi tam bir kavratamıyoruz kelime hazinesi yönünden çok sıkıntımız.
Derslerde ve ders araç gereçlerinde yeteri kadar yer verilmemesi	<ul style="list-style-type: none">• TÖ6- Tabii var, mutlaka var. En önce sorun zaten bunların yeterince yer verilmemesi.• TÖ7- İki metinde bir üç metinde bir bu eleştirel okuma ile ilgili bir bölümün olması lazım biz buna fazla rastlayamıyoruz. Dönemde sadece iki üç metinle sınırlı olduğu için öğrencinin biraz önce de söyledim, genel anlamda öğrencilerin, eleştirel okuma kabiliyeti kazanmaları bu şekilde zorlaşıyor sorunumuz bu.• TÖ8- Ders kitapları açısından sorular hep aynı. Çocukları farklı düşüncelere yönlendirecek sorular yok çok fazla.
Anlama becerisi yoksunluğu	<ul style="list-style-type: none">• TÖ2- Önce bir anlama yok zaten. Anlama kavramı öne çıkıyor.
Öğretmenin eleştirel okuma bilgisinin yetersizliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ5- Çünkü öğretmenin alt yapısı bu konuda eksik. Nasıl olur acaba eleştirel okuma, onu yaptırmaya çalışıyoruz.
Bilgi eksikliği	<ul style="list-style-type: none">• TÖ11- Bunun tek sorunu, tek sıkıntısı bilgi eksikliği.

Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okumada karşılaştıkları sorunlar “yedi” farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; kesin yargılara sahip olunması, eleştiri kavramının bilinmemesi, anlama becerisi yoksunluğu, farklı bakış açılarının olmaması, açıklama yapamamaları, öğretmenin eleştirel okuma

bilgisinin yetersizliği, Derslerde ve ders araç gereçlerinde yeteri kadar eleştirel okumaya yer verilmemesi ve bilgi eksikliğidir.

“Açıklama yapamamaları” şeklinde görüş ifade eden Türkçe ğretmenlerinin sayısı drtttr. Bu ğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

T5 “ok tıkanıyor çocuklar, yani bir yerde okuyor, dur oğlum diyorum. Ben orda devamını az çok biliyorum kılavuz kitaptan. Sence bundan sonra ne olmuş olabilir? Ya da sence bunun yaptıkları doğru mudur, yanlış mıdır bana açıklayabilir misin? Açıklayamıyor. Ya da kendi yorumunu katamıyor, onu eleştiremiyor.” demiştir. T6 “İkinci bir sorun ise öğrencilerin, maalesef bizde bu çalışma kitaplarının en büyük karşılaştığımız sorunlardan biri, duygu ve düşüncelerin ifade etmede zorlanıyorlar. Bizim test tekniğine dayalı çalışmalarımızdan dolayı ocuk şıkkı işaretliyor sadece, onu en çok yoran şey a ya da b’yi işaretlemek ama orda on beş satırlık yazıyı gördüğünde yazıyı yazmaya zorlanıyor. şendiği için de katılıyorum ya da katılmıyorum deyip sebebini belirtmiyor.” şeklinde ifade etmiştir. T9’a göre “ocuklar sınavlara hazırlandıkları için bu da çocuğu biraz ie kapanıyor. Çok kendini ifade edemiyor.” T12 de “Eleştirel okumada çocukların özellikle bir şeye katılıp katılmama hususunda nedenleri aıklatmakta sıkıntılar çekiyoruz. Bunun da çocukların sesli ve sessiz okumalardaki eksikliğinden kaynaklandığı kanaatindeyim.” ifadesini kullanmıştır.

“Kesin Yargılara sahip olunması” şeklinde görüş ifade eden Türkçe ğretmenlerinin sayısı ikidir. Bu ğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

T1 “yle yetiştirildik. Hani sen bak bu doğru. Sen bu doğruyu sorgulama, eleştirme aynen kabul et. Toplum olarak öyle bir şeyimiz de var. Kesin doğrularda veya yanlışlara sahibiz. Hani kendimizce bilmiyorum düşünce şeyi kullanmıyor muyuz? Kendi szgecimizi kullanmıyoruz herhalde. O yüzden de çocuklarda bu yaygınlaşmıyor.” demiştir. T3 de “Mesela orada yazılanların hepsinin doğru olduğunu düşünüyor bazen. Hatta bazen bana bile soruyor. Kitapta böyle diyor, Siz bana neden böyle diyorsunuz? Bu böyle de olabilir mi dediğimde ama kitapta böyle diyor bu kesin doğrudur, diyorlar. Bu yönden bir sıkıntı yaşıyorum.” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

“Eleştiri kavramının bilinmemesi” şeklinde görüş ifade eden Türkçe öğretmenlerinin sayısı ikidir. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ2 “Çocuklara sorduğumda eleştirel okumayla ilgili ya da eleştirelilikle ilgili sadece bir iki kelimeyle cevap verebiliyorlar. Kavramı bilmiyorlar. Eleştirelin ne olduğunu bilmiyorlar. Değerlendirme açıları yok. Çocuklarda önce bir anlama yok zaten. Anlama kavramı öne çıkıyor. Ama eleştirelilikle ilgili çok fazla bir bilgileri yok.” demiştir. TÖ4 de “Yani biz öğrencilere özellikle eleştirmeyi tam bir kavratamıyoruz. Kelime hazinesi yönünden çok sıkıntımız var.” şeklinde görüşünü belirtmiştir.

“Yeteri kadar işlenmemesi” şeklinde görüş ifade eden Türkçe öğretmenlerinin sayısı ikidir. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ6 “Tabi var, mutlaka var. En önce sorun zaten bunların yeterince yer verilmemesinde.” demiştir. TÖ7 “Eleştirel okumada karşılaştığımız sorunlar şu şekilde oluyor: Yani bunun bir davranış haline getirilebilmesi için biraz önce de söyledim metinlerin iki metninde bir, üç metninde bir, bu eleştirel okuma ile ilgili bir bölümün olması lazım. Biz buna fazla rastlayamıyoruz. Dönemde sadece iki üç metinle sınırlı olduğu için öğrencinin, biraz önce de söyledim, genel anlamda öğrencilerin eleştirel okuma kabiliyeti kazanmaları bu şekilde zorlaşıyor sorunumuz bu.” diyerek görüşünü ifade etmiştir. TÖ8 “Ders kitapları açısından sorular hep aynı. Çocukları farklı düşüncelere yönlendirecek sorular yok çok fazla.” demiştir.

“Anlama becerisi yoksunluğu” da eleştirel okumada karşılaşılan sorun olarak ifade edilmiştir. TÖ2 “Çocuklarda önce bir anlama yok zaten. Anlama kavramı öne çıkıyor.” diyerek görüşünü belirtmiştir.

“Öğretmenin eleştirel okuma bilgisinin yetersizliği” de eleştirel okumada karşılaşılan sorun olarak ifade edilmiştir. TÖ5 “Kitaplarda geçiyor. Etkinlik kitaplarında ya da öğretmen kılavuz kitaplarında diyor ki: Öğrenciye bu metni eleştirel okuma yöntemiyle okutunuz. Şimdi öğretmen zaten eleştirel okuma yöntemini zaten direk he eleştiri nasıl olur, ha şöyle tamam. Çünkü öğretmenin alt yapısı bu konuda eksik. Nasıl olur acaba eleştirel okuma, onu yaptırmaya çalışıyoruz. Biz de öğrenciyi kaldırıyoruz, bir öğrenciyi kaldırıyoruz iki paragrafı

okutuyoruz. Oğlum dur bakalım sen şurada ne anladın, ne düşündün doğru mudur, yanlış mıdır, hadi bakalım bize bir açıkla. Eleştirel okuma herhalde böyledir diye düşünüyoruz. Yoksa bizim de hani bu konuda bilimsel bir veri yok bizim elimizde. Nedir? Budur, diye devam ediyoruz.” demiştir.

Tablo 15

Eleştirel Okumanın Öğretimi ve Geliştirilmesi İçin Neler Yapılması Gerektiği ile İlgili Türkçe Öğretmenlerinin Görüşlerine Ait Bulgular

Soru: 10. Eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için neler yapılması gerekmektedir?	
Kastedilen	İfade edilen
Ders, çalışma ve kılavuz kitabın eleştirel okumaya uygun hazırlanması	<ul style="list-style-type: none"> TÖ1- Parçalarda ona göre hazırlanır. TÖ2- Önce tabi ders kitaplarına girmeli çalışmalara etkinliklere girmeli. Bu şekilde faydalı olabilir. TÖ6- Mutlaka ders kitaplarına ve kılavuz kitaplarına bu konulmalı. TÖ7- Özellikle her metinde olması lazım yani öğrencilerin bu davranışı kazanabilmeleri için eleştirel okuma ile ilgili etkinliklerin fazlalaşması lazım. TÖ9- Bana göre öncelikle metinlerde, özellikle seçenек sunulması lazım kitaplarda. TÖ10- Ders kitapları öğretmenlere seçtirilirse belki uygun olan kitaplar vardır seçilebilir. TÖ11 Yani kılavuz kitaptan daha ziyade öğretmenin seçeceği en azından bir yayın olabilir.
Özel ders ayrılmalı	<ul style="list-style-type: none"> TÖ5 Eleştirel okumanın geliştirilmesi için özel bir ders saati olması gerekiyor. TÖ6- Bir ders saatini bence edebi anlamda ve Türkçe anlamında eleştirel okuma ve değerlendirmeye ayrılmalı ve buda mutlaka bizzat belirtilmeli kitapta. TÖ12- Eleştirel okuma için ayrıca bir ders düzenlense haftada bir saat bile olsa yeterli olacağı kanaatindeyim.
Müfredatın eleştirel okumaya uygun hazırlanması	<ul style="list-style-type: none"> TÖ1- Müfredat da ona göre hazırlanmış olursa rahatlıkla bu konu üzerinde durulabilir. TÖ3 Bence program değişmeli her okulda aynı program uygulanmamalı.
Çocuk düşündürülmeli	<ul style="list-style-type: none"> TÖ5- Başta bir kere derslerde de çocuklara okuduğu kitapla ilgili ya da metinle ilgili soru yönelmek gerekiyor. Onların düşünmesini sağlamak gerekiyor. TÖ9 Çocukları da bu konuda düşündürmeli.
Öğretmenin kendini geliştirmesi	<ul style="list-style-type: none"> TÖ9 Öğretmeninde bu konuda kendini geliştirmesi lazım.
Öğretmenin etkin olması	<ul style="list-style-type: none"> TÖ11- Türkçe dersinin bize bırakılması lazım.
Sosyal alana yayılmalı	<ul style="list-style-type: none"> TÖ12- Eleştirel okuma sadece sınıfla okulla sınırlı kalmayabilir bunu sosyal alanlara da yayıp...
Okumaya özendirme	<ul style="list-style-type: none"> TÖ5- Çocukları okumaya özendirmek gerekiyor.
Çocuğun özgür düşünceli yetiştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> TÖ1- Çocuğa özgür düşünmeyi sağlamanız lazım. Bu ortamın sağlanması lazım. Bilmiyorum hani ailede bu şeyler verilebilir.
Okumaya örnek olunması	<ul style="list-style-type: none"> TÖ4- Velilerin hani okumaya örnek olması lazım onlarla beraber aileleri ile beraber oturup o kitap üzerine yorum yaparak falan ailenin desteği lazım.
Üniversitede eleştirel okuma eğitiminin verilmesi.	<ul style="list-style-type: none"> TÖ1- Özellikle bu eleştirel okuma konusunda üniversitelerde Türkçe derslerinde, eğitim fakültelerinde bu konuya biraz daha ağırlık verilebilir.

Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için neler yapılması gerektiği ile ilgili görüşleri “on bir” farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; ders, çalışma ve kılavuz kitabın eleştirel okumaya uygun hazırlanması, çocuk düşündürülmeli, özel ders ayrılmalı, müfredatın eleştirel okumaya uygun hazırlanması, öğretmenin kendini geliştirmesi, öğretmenin etkin olması, sosyal alana yayılmalı, okumaya özendirme, çocuğun özgür düşünceli yetiştirilmesi, okumaya örnek olunması ve üniversitede eleştirel okuma eğitiminin verilmesidir.

“Ders, çalışma ve kılavuz kitabın eleştirel okumaya uygun hazırlanması” şeklinde görüş ifade eden Türkçe öğretmenlerinin sayısı yedidir. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ1 “Parçalarda ona göre hazırlanırsa müfredat da ona göre hazırlanmış olursa rahatlıkla bu konu üzerinde durulabilir.” demiştir. TÖ2 de “Önce tabi ders kitaplarına girmeli, çalışmalara etkinliklere girmeli. Bu şekilde faydalı olabilir.” ifadesini kullanmıştır. TÖ6 “Mutlaka ders kitaplarına ve kılavuz kitaplarına bu konulmalı.” görüşünü sunmuştur. TÖ7 de “Öncelikle her metinde olması lazım. Yani öğrencilerin bu davranışı kazanabilmeleri için eleştirel okuma ile ilgili etkinliklerin fazlaşması lazım. Etkinlikler her metinde fazlasıyla var 16., 17. ve 18. etkinliğe kadar çıkıyoruz ama eleştirel okuma ile ilgili etkinliklerin sayısı az olduğu için biraz sıkıntı olabiliyor. Yani eleştirel okumanın geliştirilmesi için onunla ilgili etkinliklerin artırılması lazım.” diyerek görüş belirtmiştir. TÖ9 “Bana göre öncelikle metinlerde özellikle seçenek sunulması lazım. Kitaplarda diyelim iki üç tane, bir türle ilgili iki tane, çok olursa kitabın hacmi de büyüyeceği için iki metin veya üç metin olmalı, alternatif sunulmalı. Çocuk onları okuyunca hocam, bu daha doğru söylüyor; fakat ondaki şeyler böyle daha yararlı şeklinde...” diyerek görüşünü ifade etmiştir. TÖ10 “Ders kitapları öğretmenlere seçtirilirse belki uygun olan kitaplar vardır seçilebilir.” demiştir. TÖ11 “Yani kılavuz kitaptan daha ziyade öğretmenin seçeceği en azından bir yayın olabilir. Yani şey değil de milli eğitimin kendi göndermesinden daha ziyade öğretmenin seçmesi, yani farklı şeyler olacak, öğrenci yapıları olacak, yani.” ifadesini kullanmıştır.

“Özel ders ayrılmalı” şeklinde görüş ifade eden Türkçe öğretmenlerinin sayısı üçtür. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ5 “Türkçe dersleri sistemdeki beş saatle bizim bunları çok zor. Ders saati arttırılmalı. Eleştirel okumanın geliştirilmesi için özel bir ders saati olması gerekiyor.” demiştir. TÖ6 da “Mutlaka ders kitaplarına ve kılavuz kitaplarına bu konulmalı artı bence ders saatlerinin birini mesela atıyorum altı tane Türkçe dersleri var. Bir ders saatini bence edebi anlamda ve Türkçe anlamında eleştirel okuma ve değerlendirmeye ayrılmalı ve bu da mutlaka bizzat belirtilmeli kitapta.” diyerek önerisini belirtmiştir. TÖ12 de “Ayrıca bir ders eleştirel okuma için, ayrıca bir ders düzenlense, haftada bir saat bile olsa yeterli olacağı kanaatindeyim.” şeklinde görüş bildirmiştir.

“Müfredatın eleştirel okumaya uygun hazırlanması” şeklinde görüş ifade eden Türkçe öğretmenlerinin sayısı ikidir. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ1“...Parçalar da ona göre hazırlanırsa müfredat da ona göre hazırlanmış olursa rahatlıkla bu konu üzerinde durulabilir.” demiştir. TÖ3 de “Bence program değişmeli, her okulda aynı program uygulanmamalı. Mesela taşımalı gelen öğrenciler için farklı program olabilir. Yani onların bölgesine hitap edebilir.” diyerek görüş bildirmiştir.

“Çocuk düşündürülmeli” şeklinde görüş ifade eden Türkçe öğretmenlerinin sayısı ikidir. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ9 “Çocukları da bu konuda düşündürmeli.” demiştir TÖ5 de “Çocukları okumaya özendirmek gerekiyor. Başta bir kere derslerde de çocuklara okuduğu kitapla ilgili ya da metinle ilgili soru yöneltmek gerekiyor. Onların düşünmesini sağlamak gerekiyor. Sorularla ilgili işte ne anladın, neydi sana göre yanlış tarafı var mıydı bu kitabın? Bu olaylar şöyle gelişseydi sonuç nasıl olurdu? Bana bunları bir söyler misin, şeklinde.” diyerek görüşünü belirtmiştir.

“Öğretmenin kendini geliştirmesi” eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için yapılması gerekenlerden olarak ifade edilmiştir. TÖ9 “Öğretmeninde bu konuda kendini geliştirmesi lazım, gazete okuması lazım, köşe yazarı takip etmesi lazım, hangi yazarın hangi ideoloji ya da görüşe sahip

olduğunu bilip kitabını da ona uygun yazdığının bilincinde olmalı ona uygun olarak çocukları da bu konuda düşündürmeli.” demiştir.

“Öğretmenin etkin olması” eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için yapılması gerekenlerden olarak ifade edilmiştir. TÖ11 “Türkçe dersinin bize bırakılması lazım.” demiştir.

“Sosyal alana yayılmalı” görüşü eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için yapılması gerekenlerden olarak ifade edilmiştir. TÖ12 “Eleştirel okuma sadece sınıfla okulla sınırlı kalmayabilir. Bunu sosyal alanlara da yayıp bir gezi şeklinde bir sergiye götürüp çocuğu bir resmin, tablonun karşısında eleştiri yaptırarak da aynı bir metni okuyup eleştiriyormuş gibi bunun bu şekilde olacağını böyle daha sempatik bir şekilde, daha sevecen bir şekilde verilebileceğini düşünüyor ve inanıyorum.” demiştir.

“Okumaya özendirme” eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için yapılması gerekenlerden olarak ifade edilmiştir. TÖ5 “Çocukları okumaya özendirmek gerekiyor.” demiştir.

“Çocuğun özgür düşünceli yetiştirilmesi” Eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için yapılması gerekenlerden olarak ifade edilmiştir. TÖ1 “Bir kere eleştirel okumada sonuçta bireyler ailede yetişiyor. Ailede yetişen birey 7-8 yaşına kadar anne babanın etkisinde, belki okula gidiyor, kreşe ama belli bir yaştan sonra öğretmen etkisine giriyor. Anne baba ailenin önce bir fikri yapısının şey olması lazım böyle nasıl söyleyeyim, her şeye açık olması lazım. Her şeye illa bu doğru, bu böyle yanlış gibi değil de süzgecinden geçirip ona göre karar veresi lazım. Çocuğa özgür düşünmeyi sağlamanız lazım.” demiştir.

“Okumaya örnek olunması” eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için yapılması gerekenlerden olarak ifade edilmiştir. TÖ4 “Velilerin hani okumaya örnek olması lazım. Onlarla beraber aileleri ile beraber oturup o kitap üzerine yorum yaparak falan ailenin desteği lazım.” demiştir.

“Üniversitede eleştirel okuma eğitiminin verilmesi” eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için yapılması gerekenlerden olarak ifade edilmiştir. TÖ1 “Özellikle bu eleştirel okuma konusunda üniversitelerde Türkçe derslerinde, eğitim fakültelerinde bu konuya biraz daha ağırlık verilebilir. Sonuçta öğrenciyi

yetiştirecek olan öğretmenler. Öğretmenlere belli bir eğitim verilirse eleştirel okuma noktasında onlar da ortaokullarda, okullarda, liselerde neyse eğitime bu konuya biraz daha eğilebilir.” demiştir.

Tablo 16

Eleştirel Bir Okuyucunun Eğitiminde Nelerin (Hangi Faktörlerin) Önemli Olduğu ile İlgili Türkçe Öğretmenlerinin Görüşlerine Ait Bulgular

Soru 11. Eleştirel bir okuyucunun eğitiminde nelerin (hangi faktörlerin) önemli olduğunu düşünüyorsunuz?	
Kastedilen	İfade edilen
Öğretmen	<ul style="list-style-type: none"> • TÖ1- Öğretmen belli bir çabalama içine giriyor. Öğretmen artık yapabildiği kadar değiştirebildiği kadar değiştirebilecek. • TÖ2- Sonra öğretmen, müfredat ve aileler için içine giriyor. • TÖ3- Bence öncelikle öğretmen iyi bir model olmalı. Yani öğretmen yönlendirmeli. • TÖ5- Öğretmen; çünkü aile bilinçli değil zaten. • TÖ6- Burada en önemli faktör bence öğretmen. • TÖ9- Uygulayıcısı öğretmen olduğu için öğretmene çok iş düşüyor. • TÖ10- Dersteyse öğretmen tabi ki. • TÖ11- En önemli faktör öğretmen.
Aile	<ul style="list-style-type: none"> • TÖ1- Ama ailenin önemi kazanıyor burada. • TÖ2- Öğretmen müfredat ve aileler için içine giriyor. • TÖ4- Evde veliye görev düşüyor. • TÖ9- Okula ve aileye çok iş düşüyor bu konuda. • TÖ10- Dersteyse öğretmen tabi ki ama çevresi de hani ailede çok önemli mesela. • TÖ12- Çocuk ilk eğitimini ailede aldığı için aile çok önemli.
Öğrenci	<ul style="list-style-type: none"> • TÖ2- İlk önce öğrencide bitiyor bu iş öğrencinin hani okuması gerekiyor. • TÖ3- Öğrencide ilgili olmalı diye düşünüyorum. Merak olmalı. Araştıracak bir öğrenci olmalı. Tembel öğrenci olmamalı galiba. • TÖ8- Çocukların yaş seviyesi çok önemli.
Müfredat	<ul style="list-style-type: none"> • TÖ2- İlk önce anlaması gerekiyor sonra okuma, öğretmen, müfredat ve aileler için içine giriyor.
MEB	<ul style="list-style-type: none"> • TÖ4- Milli eğitimin destek olması önemli.
Ders Kitapları	<ul style="list-style-type: none"> • TÖ7- Öncelikle ders kitapları. Ders kitaplarının yeniden düzenlenmesi gerekiyor.

Türkçe öğretmenlerinin “Eleştirel bir okuyucunun eğitiminde nelerin (hangi faktörlerin) önemli olduğunu ile ilgili görüşleri “altı” farklı kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; aile, öğretmen, öğrenci, müfredat, MEB ve ders kitaplarıdır.

“Öğretmen” faktörünü önemli olarak görüş bildiren Türkçe öğretmenlerinin sayısı sekizdir. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ1’e göre “Ailede çocuk kendi doğruları olmayınca belli bir düzeyde gidiyor. Belli bir düşünce yapısında gidiyor. Çocuk da okula geldiği zaman işte öğretmen belli bir çabalama içine giriyor. Öğretmen artık yapabildiği kadar, değiştirebildiği kadar değiştirebilecek.” TÖ2 de “İlk önce anlaması gerekiyor. Sonra okuma, öğretmen, müfredat ve aileler için içine giriyor.” demiştir. TÖ3 “Bence öncelikle öğretmen iyi bir model olmalı. Yani öğretmen yönlendirmeli.” şeklinde görüş ifade etmiştir. TÖ5 “Öğretmen; çünkü aile bilinçli değil. Zaten benim okulumun velileri hiç bilinçli değil. Bizim yardımımız, sadece öğretmenin yardımı olur yani.” demiştir. TÖ6 “Öğretmen tabi. Ailenin ben eleştirel okumada çok fazla faktör olacağını düşünmüyorum. Burada en önemli faktör bence öğretmen.” demiştir. TÖ9 “Uygulayıcısı öğretmen olduğu için öğretmene çok iş düşüyor. Öğretmenin kendisini yetiştirmesi, yenilemesi gerekiyor.” diyerek düşüncesini ifade etmiştir. TÖ10 “Dersteysse öğretmen tabi ki; ama çevresi de hani aile de çok önemli.” demiştir. TÖ11 “En önemli faktör öğretmen aslında. Yani program da değil, milli eğitim de değil. Milli eğitim dese bile iş öğretilmekte bitiyor. Öğretmen yani bunun başka bir şeyi yok öğretmen. Ailede görüyorsa tabi farklı bir şey ama görmüyorsa öğretmen önemli bir etken.” demiştir.

“Aile” faktörünü önemli olarak görüş bildiren Türkçe öğretmenlerinin sayısı altıdır. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ1 “Ama aile önem kazanıyor burada.” diyerek görüş bildirmiştir. TÖ2 “İlk önce öğrencide bitiyor bu iş öğrencinin hani okuması gerekiyor. Önce daha çok okuması gerekiyor ilk önce anlaması gerekiyor sonra okuma öğretmen müfredat ve aileler için içine giriyor.” demiştir. TÖ4’e göre “Evde veliye görev düşüyor yani öğrencilerin çevresinde yer alan herkese sorumluluk düşüyor.” TÖ9’a göre “Okula ve aileye çok iş düşüyor.” TÖ10’a göre “Dersteysse öğretmen tabi ki; ama çevresi de hani aile de çok önemli.” TÖ12 “Çocuk ilk eğitimini ailede aldığı için aile çok önemli. Çocuk ilkokulda özellikle okuma alışkanlığını tam manasıyla oturtur ve kazanırsa orta okula geldiğinde belli bir okuma çizgisi olacaktır. Çocuğun daha sonra okuma çeşitlerinde özellikle de bu eleştirel

okumayı çocuğa aşılama çocuğa çok daha kolay olacaktır.” diyerek görüşünü belirtmiştir.

“Öğrenci” faktörünü önemli olarak görüş bildiren Türkçe öğretmenlerinin sayısı üçtür. Bu öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

TÖ2’ye göre “İlk önce öğrencide bitiyor bu iş. Öğrencinin hani okuması gerekiyor. Önce daha çok okuması gerekiyor. İlk önce anlaması gerekiyor, sonra okuma, öğretmen, müfredat ve aileler işin içine giriyor.” TÖ3 “Öğrencide ilgili olmalı diye düşünüyorum. Merak olmalı. Araştıracak bir öğrenci olmalı. Tembel öğrenci olmamalı galiba.” demiştir. TÖ8’e göre “Çocukların yaş seviyesi çok önemli. Onlara öncelikle kitap okumayı sevdirmemiz lazım. Hani onlar kitap okumayı sevmeli, kitap okumalı ki hani eleştirel okumayı arkasından öğrenebilsinler.” diyerek görüş bildirmiştir.

“Müfredat” eleştirel bir okuyucunun yetiştirilmesinde önemli bir faktör olarak ifade edilmiştir. TÖ2 “İlk önce öğrencide bitiyor bu iş. Öğrencinin hani okuması gerekiyor. Önce daha çok okuması gerekiyor ilk önce anlaması gerekiyor. Sonra okuma, öğretmen, müfredat ve aileler işin içine giriyor.” demiştir.

“MEB” eleştirel bir okuyucunun yetiştirilmesinde önemli bir faktör olarak ifade edilmiştir. TÖ4’e göre “Milli eğitimin destek olması önemli”dir.

“Ders Kitapları” eleştirel bir okuyucunun yetiştirilmesinde önemli bir faktör olarak ifade edilmiştir. TÖ7 “Öncelikle ders kitapları. Ders kitaplarının yeniden düzenlenmesi gerekiyor. Ders kitaplarının bu konuya daha fazla önem vermesi gerekiyor. Sadece birkaç metinden ibaret olmaması gerekiyor bence.” diyerek görüşünü ifade etmiştir.

Dördüncü Bölüm

Sonuç-Tartışma ve Öneriler

Bu bölümde araştırma bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlar tartışılmıştır. Öğretmenlere sorulan soruların sonuçları ayrı başlıklar altında sunulmuştur. Son olarak sonuçlar doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın bu bölümünde görüşme formlarından elde edilen bulgular ışığında ulaşılan sonuçlar ve bu sonuca ilişkin tartışmaya yer verilmiştir.

Eleştirel okumanın tanımı

Araştırmaya katılan Türkçe öğretmenleri eleştirel okumanın “değerlendirme yapmak” olduğu şeklinde görüş belirtmişlerdir. Öğretmenler eleştirel okuma yaparken okunan metnin olumlu olumsuz yanlarıyla veya beğenilen beğenilmeyen yanlarıyla tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirebileceğini düşünmektedirler. Türkçe öğretmenlerinden bazıları eleştirel okumanın “sorgulayarak” okuma olduğunu, sorgulayarak okumada söylenenin direk kabul edilmemesi ve doğru mu yanlış mı diye düşünülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bunların dışında Türkçe öğretmenleri eleştirel okumanın “neden sonuç ilişkileri kurma, doğruluğunu araştırma, doğru ve yanlış açısından bakma” şeklinde okuma olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmada elde edilen bu sonuçtaki “değerlendirme yapmak, sorgulamak, yorum yapmak, neden sonuç ilişkisi kurma, doğru yanlış bulma” gibi tanımlamaya dönük kavramlar alan yazında kullanılmıştır. Yıldız (2008) çalışmasında eleştirel okumanın metinde işlenen konuyu olumlu olumsuz yanlarıyla ve tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirerek okuyucuların kendi doğrularına ulaşmalarını sağlamak olduğunu açıklar. Özdemir (2013) eleştirel okumanın en önemli özelliğinin okurun okuduklarını yargılaması, sorgulaması, bir başka ifadeyle kendi aklını kullanarak bir yargıya varması olduğunu belirtir. Öztürk ve Otluoğlu (2005) çalışmasında eleştirel okumanın gerçekleşmesi için okunan metinlerin yaşama dair bilgi ve gözlemlerle değerlendirme yapılması gerektiğini belirtir. Arıcı (2012) eleştirel okumayı okunan metinle ilgili yorumlar, değerlendirmeler yapabilmek olarak tanımlar. Maker ve Lenier (1996) eleştirel

okumayı yazarın söyledikleri hakkında değer yargılarını bulma ve satır aralarını doğru ya da yanlış, iyi ya da kötü, etkili ya da etkisiz, pratik ya da değil şeklinde okuma olarak ifade eder. Adalı (2010) eleştirel okumada metindeki düşüncelerin neden-sonuç ilişkilerinin doğru yapılıp yapılmadığına, dikkat edilmesi gerektiğini belirtir.

Sonuç olarak Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okumanın tanımıyla ilgili temel kavramlardan haberdar oldukları ancak tam olarak eleştirel okumayı tanımlayamadıkları görülmüştür. Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okuma ile ilgili eğitim almamış olmaları bunun bir nedeni olarak söylenebilir.

Eleştirel okurun özellikleri

Türkçe öğretmenleri “bilgili olma, ön yargısız olma, farklı açılardan bakma, tarafsız olma, bilinçli olma, objektif olma” özelliklerini eleştirel okurun sahip olması gereken özellikler olarak belirtmişlerdir. Öztürk ve Otluoğlu (2005) çalışmasında eleştirel/yaratıcı okuma tekniğini kullanan bir öğrencinin eski bilgi ve tecrübeleri ile okunanı değerlendireceğini belirtir. Harnadek (2007) eleştirel okuyucunun özelliklerinin yazarın ya da kendisinin ön yargı ve güdülerinin etkilerinin farkına varması olduğunu belirtir. (URL- 13) eleştirel okuma yapılırken metinde savunulan düşüncenin aktif olarak farklı bakış açılarıyla bilinçli olarak değerlendirildiğini belirtir. MEB (2006) Türkçe Dersi Öğretim Programının yöntem ve teknikler bölümünde eleştirel okumanın amacının konuyu tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirmek olduğu belirtilir. Flemming’e göre (2006) eleştirel bir okuma için ön yargıların, kalıp yargıların fark edilip konuya objektif olarak yaklaşılması gerekir. Bu kavramların dışında Türkçe öğretmenlerince ifade edilen “meraklı olma, esnek düşünen olma, odaklanma, ayrıntıları görme, eleştiriye açık olma, araştırmacı olma, gibi özelliklerin de eleştirel okurun özelliği olduğu söylenebilir.

Eleştirel okumanın önemi

Araştırmaya katılan Türkçe öğretmenleri eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünmektedir. Öğretmenlere göre eleştirel okuma sorgulamayı, gelişmeyi, anlamayı, farklı fikirlere saygılı olmayı sağladığı ve değişik bakış açıları kazandırdığı için önemlidir. (URL- 9) çalışmasında uzun dönemde başarılı

olmak için kişilere eleştirel okuma becerilerinin de kazandırılması gerektiğini belirtmiştir. Karasakaloğlu ve Bulut (2012) çalışmalarında eleştirel okuma becerisinin tüm derslerdeki öğrenmeler için gerekli olduğunu belirtmişlerdir. (URL- 1) çalışmasında eleştirel okumayı bütün becerilerin kaynağı olarak göstermiştir. Sever (2003) eleştirel okuma becerisini demokratik toplumların gereksinim duyduğu, düşünen-duyarlı kişilerin edinmesi gereken bir beceri olarak belirtmiştir. Sonuç olarak Türkçe öğretmenleri farklı nedenler ileri sürseler de eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünmektedir.

Eleştirel okumanın öğrenciler için önemi

Türkçe öğretmenleri düşünmeyi geliştirip araştırmayı sağladığı ve sorgulattığı için eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünmektedir. Şenşekerci ve Bilgin (2008) çalışmasında düşüncenin eğitimle geliştirilebilmesinin ve eleştirel düşünme becerileri kazanabileceğinin mümkün olduğunu yapılan deneysel çalışmaların gösterdiğini belirtmektedir. Sever (2003) çalışmasında eleştirel okuma becerisinin temelini çocukluk yıllarında atılması gerektiğinin önemine değinerek insanların sürekli karşı karşıya kaldıkları yeni bilgilerin doğruluğunu ve geçerliliğini anlamada ve farklı kaynakların tanıklığına başvurmada eleştirel okumaya ihtiyaç olduğu görüşündedir. Özdemir (2013) eleştirel okumanın en önemli özelliğinin okurun okuduklarını yargılaması, sorgulaması, bir başka ifadeyle kendi aklını kullanarak bir varlığa varmasıdır diyerek eleştirel okumanın bireyi bağımlılıktan kurtarıp aydın kimliğine büründürdüğünü belirtir. Kökdemir (2003) yapmış olduğu araştırmada eleştirel düşünme yetisine sahip öğrencilerin akademik başarılarının da buna paralel olarak yükseldiği değerlendirilmiştir. Bunların dışında eleştirel okumanın yaratıcılığa yönelteceği için, lise öğretimine alt yapı oluşturduğu için, özgüveni arttırdığı için ve birbirlerinin fikrine saygı duyan bir toplumun oluşması için önemli olduğu yönündeki görüşlerinin de eleştirel okumanın neden önemli olduğunu açıklar nitelikte olduğu söylenebilir. Sonuç olarak Türkçe öğretmenleri farklı nedenler ileri sürseler de eleştirel okumanın öğrenciler için önemli olduğunu düşünmektedir.

Türkçe Öğretim Programının değerlendirilmesi

Bu konuda görüş bildiren Türkçe öğretmenleri Türkçe Dersi Öğretim Programını eleştirel okuma açısından “yetersiz” olarak görmüştür. Akyol (2011) yaptığı araştırmada 2005 Türkçe Öğretim Programının eleştirel okuma becerisini kazandırma konusunda yetersiz olduğu sonucuna varmıştır. Duran (2013) yaptığı araştırmada Türkçe dersi (6-8. sınıflar) öğretim programında ortaokul öğrencilerine yönelik eleştirel okumayla ilgili yeterli sayı ve nitelikte kazanım olduğu sonucuna varmıştır.

Türkçe öğretmenlerinin çoğunluğunun programı eleştirel okuma açısından yetersiz görmesini alan yazında destekleyen bir görüşün olmasıyla beraber öğretmenlerin görüşüyle çelişen bir araştırma sonucu da vardır. Türkçe öğretim programının eleştirel okuma açısından yeterliliği ile ilgili farklı görüşlerin ortaya çıkmasının nedeni öğretim programlarının öğretmenler tarafından incelenmeyip ders kitaplarındaki etkinliklerle programı değerlendirmiş olmaları olabilir.

Ders kitabındaki okuma metnlerinin eleştirel okuma açısından değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan Türkçe öğretmenleri Türkçe dersi kitabının eleştirel okuma açısından “kısmen uygun” olduğu yönünde görüş bildirmektedir. Öğretmenlere göre eleştirel okumaya uygun metinlere daha fazla yer verilmelidir. (URL- 2) çalışmalarında da eleştirel okuma becerisinin iyi kurgulanmış metinler ile geliştirilebileceğini belirtmiştir. Karadüz (2010) çalışmasında yazınsal metnin işlevinin, okutmak, duygulandırmak, düşündürmek ve okuyucunun sonuç çıkarmasına fırsat vermek olduğunu belirtmiştir. Karasakaloğlu ve Bulut (2012) çalışmalarında Türkçe derslerinde okutulacak metinlerin öğrencilerin eleştirel okuma becerilerini geliştirici nitelikte olması gerektiğini belirtmiştir. Sonuç olarak Türkçe öğretmenleri ders kitaplarının eleştirel okuma açısından geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Çalışma kitabındaki etkinliklerin eleştirel okuma açısından değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan Türkçe öğretmenleri çalışma kitabındaki etkinliklerin eleştirel okuma açısından “yetersiz” olduğunu düşünmektedir. Kurnaz (2013)

yaptığı araştırmada bütün Türkçe ders kitaplarında yer alan tema değerlendirme sorularının %16'sının hatırlama, %52'sinin anlama, %14'ünün uygulama, %16'sının analiz, %1'nin değerlendirme ve %1'inin de yaratma basamağında olduğu belirlenmiştir. Şengül (2005) metne dayalı sorular üzerine yaptığı araştırmada, alt seviyedeki bilişsel süreçleri etkin kılan bilgi ve kavrama basamaklarından daha üst düzeydeki basamaklara doğru gidildikçe, sorulan soruların büyük bir oranda düştüğü ve soruların bilişsel alan basamaklarına göre dağılımında kitaplar arasında da önemli farklılıklar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Küçük (2008) incelediği kitaplardaki 84 tema değerlendirme sorusunun, %26'sının bilgi, %57'sinin kavrama, %11'nin uygulama, %3,5'nin analiz ve %2,3'nün sentez düzeyinde olduğunu belirlemiştir. Durukan (2009) yedinci sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metni anlama soruları üzerine yaptığı inceleme sonunda; üst düzey düşünme gerektirecek soru oranında artış olduğunu ancak metni anlama sorularının bilgi ve kavrama alt basamaklarında yoğunlaştığı ve uygulama basamağında hemen hemen hiç soruya rastlanmadığı bulgusuna ulaşmıştır.

Kılavuz kitabın öğretmenleri eleştirel okuma yaptırmaya yönlendirmesi açısından değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan Türkçe öğretmenlerinin görüşüne göre kılavuz kitabın öğretmenleri eleştirel okuma yaptırmaya yönlendirmesinin eleştirel okumanın öğretimi açısından “yetersiz”dir.

Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabının ders işlenişinde temel kaynak olduğunu düşünürsek Türkçe öğretmenlerinin önemli bir kısmının kılavuz kitabı yetersiz görmesi eleştirel okumanın öğretimi açısından önemli bir sorun olarak görülebilir.

Türkçe öğretmenlerinin derslerde eleştirel okumaya yönelik kendilerinin yaptıkları etkinlikler

Türkçe öğretmenleri derslerinde eleştirel okumaya yönelik etkinlikler yapmaktadır. Türkçe öğretmenleri eleştirel okumaya yönelik “katılıp katılmama, olumlu olumsuz düşünce beyan etme, okuduğunu beğenip beğenmeme, karşılaştırmalar yapma, özet çıkarma, doğru ve yanlışları bulma etkinliği, sorgulama, tahmin etme, neden ilişkisini bulma etkinlikleri yapmaktadır. Yıldız

(2008) metindeki görüşlere katılıp katılmama etkinliğini, metinde işlenen konuyu olumlu, olumsuz yanlarının bulunmasını, duygu, düşünce ve olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurulmasını eleştirel okuma etkinliği olarak göstermiştir. Maker ve Linear (1996) çalışmasında metindeki olumlu ve olumsuz noktaların belirlenmesini, birkaç sözcükle konunun özetlenmesini, metnin doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmesini eleştirel okuma etkinliği olarak göstermiştir. Okuma Becerileri Dersi Programında (2011) metinde beğenilen veya beğenilmeyen bölümlerin nedenleriyle beraber belirlenmesi eleştirel okuma etkinliklerindedir. Doğanay (2007) eleştirel okuma için karşılaştırma yapılmasını gerekli görmüştür. (URL- 6) metinlerin okunmasında özet çıkarma etkinliğini önermiştir. Özdemir (2013), Adalı (2010), İşeri (1998) sorgulamayı eleştirel okuma etkinliği olarak göstermişlerdir. (URL- 3) çalışmasında tahmin etmenin eleştirel okuma etkinliği olduğunu belirtmiştir. Bu etkinliklerin dışında Türkçe öğretmenlerince yapılan atasözü, deyim ve özdeyiş etkinliği, tutarlı olma etkinliği, yazarın mesajını bulmaya yönelik etkinlik, arkadaşının kompozisyonunu değerlendirme etkinliğinin de eleştirel düşünmeye yönelik olduğu için eleştirel okuma etkinliği olduğu söylenebilir. Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okumaya yönelik doğru etkinlikler yapmasına rağmen etkinliklerin öğretmenlere göre çeşitlilik ve farklılık kazanmasının nedeni olarak eleştirel okumayla ilgili eğitim almamış olmaları gösterilebilir.

Eleştirel okumayı öğrencilerin edinebilmesi

Araştırmaya katılan Türkçe öğretmenlerinin görüşüne göre eleştirel okumayı ortaokul öğrencilerinin yeterli düzeyde edinemediği söylenebilir. Benzer bir şekilde Ünal (2006) da yaptığı çalışmada ortaokul öğrencilerinin eleştirel okumayı yeterli düzeyde edinemediği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca MEB (2013) PISA 2012 ulusal ön raporu sonuçları da öğrencilerin eleştirel düşünme becerisini edinememiş olduklarını göstermektedir.

Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okumada karşılaştıkları sorunlar

Araştırmaya katılan Türkçe öğretmenleri öğrencilerin açıklama yapamamalarını, kesin yargılara sahip olmalarını, eleştiri kavramını bilmemelerini, anlama becerisi yoksunluğunu, bilgi eksikliğini ayrıca derslerde ve ders araç gereçlerinde eleştirel okumaya yeteri kadar yer verilmemesini,

öğretmenin eleştirel okuma bilgisinin yetersizliğini eleştirel okuma çalışmalarında sorun olarak görmektedirler. Güleriyüz (2004) öğrencilerin eleştirel okuma yapabilmesi için sözcük dağarcığının yeterli düzeyde olması, anlamı gerçek yönüyle kavrayabilme ve sunulan konudan sonuçlar çıkarabilme becerilerine sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Sonuç olarak öğretmenlerin hepsinin eleştirel okuma yöntemini uygularken farklı sorunlarla karşılaştığı söylenebilir. Sorunların farklılaşmasının nedeni öğretmenlerin öğrencileri farklı sosyal çevreden gelen ve başarı düzeyleri farklı okullarda çalışmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi

Türkçe öğretmenlerine göre eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için ders, çalışma ve kılavuz kitabın eleştirel okumaya uygun hazırlanması, eleştirel okuma için özel ders ayrılması, müfredatın eleştirel okumaya uygun hazırlanması, çocuğun düşündürülmesi, öğretmenin kendini geliştirmesi, öğretmenin etkin olması, eleştirel okumanın sosyal alana yayılması, okumaya özendirilmesi, çocuğun özgür düşünceli yetiştirilmesi, okumaya örnek olunması, üniversitede eleştirel okuma eğitiminin verilmesi gerekmektedir. Gürkaynak ve diğerleri (2008) çalışmalarında ders kitaplarına eleştirel okuma, eleştirel düşünme becerilerinin yerleştirilmesini ve ders kitabı okuma ölçütlerinde eleştirel düşünme becerisine yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Türkçe öğretmenlerinin görüşüne göre eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için öncelikle ders, çalışma, ve kılavuz kitabın eleştirel okumaya uygun hazırlanması ve eleştirel okuma için ayrı bir ders oluşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Eleştirel bir okuyucunun eğitiminde nelerin (hangi faktörlerin) önemli olduğu

Araştırmaya katılan Türkçe öğretmenlerinin çoğu eleştirel bir okuyucunun yetiştirilmesinde önemli bir faktör olarak “öğretmeni” göstermiştir. Bazı öğretmenlere göre “aile” eleştirel okuyucunun yetiştirilmesinde önemli bir faktördür. Türkçe öğretmenleri bunların dışında öğrenci, müfredat, MEB ve ders kitaplarını eleştirel okuyucunun yetiştirilmesinde faktör olarak görmektedir. Aşlıoğlu (2008) öğrencilerin eleştirel okuma becerisi kazanmaları ve bu beceriyi

geliştirmeleri konusunda da en önemli faktörün öğretmen olduğu sonucuna varmıştır. Sadioğlu ve Bilgin (2008) de yaptıkları araştırmada eleştirel okumanın kazanılmasında ailelere önemli görevler düştüğünü sonucuna ulaşmıştır.

Türkçe öğretmenlerine göre eleştirel okuyucunun yetiştirilmesinde öğretmenin ve ailenin dışında öğretmenlerin görüş olarak ifade ettiği “öğrenci, müfredat, MEB ve ders kitapları”da bir değişken olarak eleştirel okuyucunun yetiştirilmesinde faktör olduğu söylenebilir.

Öneriler

- Araştırmada ulaşılan sonuçlardan hareketle geliştirilen öneriler aşağıda belirtilmiştir.
- Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okuma açısından yetersiz gördüğü Türkçe ders kitapları eleştirel okuma açısından daha nitelikli hale getirilebilir.
- Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okuma açısından yetersiz gördüğü Türkçe dersi çalışma kitaplarında eleştirel okumaya daha fazla yer verilebilir.
- Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okumaya yönlendirmesi açısından yetersiz gördüğü Türkçe Dersi öğretmen kılavuz kitapları eleştirel okuma yöntemiyle daha fazla metin işlenmesini sağlar hale getirilebilir.
- Ortaokullarda eleştirel okuma için ders oluşturulabilir.
- Türkçe öğretmenlerine eleştirel okuma konusunda eğitim verilebilir.
- Ortaokullardaki kütüphanelere farklı bakış açılarıyla yazılmış kitaplar kazandırılabilir. Buralarda eleştirel okuma ile ilgili etkinlikler yapılabilir.
- Eleştirel okuma konusunda aileler bilinçlendirilebilir.
- Türkçe ders kitapları eleştirel okuma açısından incelenebilir.
- Eleştirel okuma becerisi ile eleştirel düşünme becerisi arasındaki ilişki araştırılabilir.
- Eleştirel okumanın başarıya etkisi araştırılabilir.

Kaynaklar

- Acat, B. (2000). *Dilin işlevselliği yaklaşımına göre hazırlanmış Türkçe öğretimi programının temel dil becerilerinin kazanılmasına etkisi* (Doktora Tezi). Yök Tez Merkezi. (98550)
- Adalı, O. (2010). *Etkileşimli ve eleştirel okuma teknikleri* (1. Baskı). İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Akar, C. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde eleştirel düşünme becerileri* (Doktora Tezi). Yök Tez Merkezi. (211666).
- Akarsu, B. (1998). *Wilhelm VonHumboldt'da dil-kültür bağlantısı*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Aksan, D. (1975). *Ana dili*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Aksan, D. (1999). *Anlam bilim – anlam bilim konuları ve Türkçenin anlam bilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2003). *Her yönüyle dil (Ana çizgileriyle dil bilim)* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akyol, H. (2006). *Yeni programa uygun Türkçe öğretim yöntemleri* (1. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Akyol, H. ve Kırkkılıç, A. (Ed.). (2009). *Okuma, ilköğretimde Türkçe öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akyol, H. ve Temur, T. (2008). Ses temelli cümle yöntemi ve cümle yöntemi ile okuma-yazma öğrenen öğrencilerin okuma becerilerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 79-95.
- Alan, Y. (1994). *Lisan ve insan*. İzmir: Kaynak Kitaplığı.
- Alperen, N. (2001). *Türkçe okuma ve yazma eğitimi rehberi*. Ankara: Alperen Yayınları.
- Arıcı, A. F. (2005). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin okuma durumları (beceri-ilgi-alışkanlık-eğilim)* (Doktora Tezi). Yök Tez Merkezi. (162923)

- Arıcı, A. F. (2008). *Okuma eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Arıcı, A. F. (2012). *Okuma eğitimi* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aşılıoğlu, B. (2008). Bilişsel öğrenmeler için eleştirel okumanın önemi ve onu geliştirme yolları. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 1-11.
- Ateş, S. (2013). Eleştirel okuma ve bir beceri olarak öğretimi. *Turkish Journal of Education*, 2(3), 40-49.
- Başaoğlu, N. ve Mutlu, B. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin eleştirel düşünme eğitimine uygunluğu. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(3), 983-998.
- Baştürk, M. (2004). *Dil edinim kuralları ve Türkçenin ana dili olarak edinimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Baymur, F. (1944). *Okuma metodumuzu ıslah etmeliyiz*. İstanbul: Tan Matbaası.
- Bayraktar, M. (2012). *Şematik öğrenme modelinin eleştirel okuma becerisini geliştirmeye etkisi* (Doktora Tezi). Yök Tez Merkezi (319989).
- Beck, I. L. (1989). Reading and reasoning. *Thereading teacher*. 42 (9), 676-682.
- Belet, Ş. D. (2011). Eleştirel okuma becerisinin geliştirilmesinde hikâye anlatma yönteminin kullanımı: Öğretim deneyi uygulaması. *Bilig*, 59, 67-96.
- Beydoğan, H. Ö. (2003). Öğretim sürecinde düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 157-165.
- Beyer, B. (1991). *Teaching thinking skills: A handbook for elementary school teachers*, Allyn And Bacon. Boston:
- Bloom, B. S. (2012). İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme (Çev: D. A. Özçelik). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Bodur, H. (2010). *İlköğretim ikinci sınıf hayat bilgisi dersinde içerik temelli eleştirel düşünme öğretiminin öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerine etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi (261090).
- Bradshaw, A.C., Bishop, J. L., Gens, L. S., Miller, S.L. & Rogers, A. R. (2002). The relationship of the worldwide web to thinking skills. *Education Media International*, 5, 28-56

- Calp, M. (2005). *Özel öğretim alanı olarak Türkçe eğitimi* (2. Baskı). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Chance, P. (1986). *Thinking in the Classroom: A Review of Programs*. New York: Instructors College Press.
- Craver, K. V. (1989). Critical thinking: Implications for research. *School library media. Quarterly*, 18(1), 13–18.
- Cüceloğlu, D. (1993). *İyi düşün doğru karar ver*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Çam, B. (2006). *İlköğretim öğrencilerinin görsel okuma düzeyleri ile okuduğunu anlama, eleştirel okuma ve Türkçe dersi akademik başarıları arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi (188851).
- Çifçi, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinlemeyi etkileyen faktörler. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 255-286.
- Çotuksöken, B. (2000). *Felsefi söylem nedir?*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Demirel, Ö. (2003). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (Ed.). (2007). *Eğitimde yeni yönelimler*. Ankara: PegemA Yayıncılık
- Demirel, Ö. ve Gül, Ş. M. (2006). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Ö. ve Şahinel, M. (2006). *Türkçe öğretimi*, Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Devoogd, G. (2008). Critical comprehension of social studies texts. RHI: promoting active citizenship. *New York: Random House Inc*, 2(2), 21-25.
- Diren, E. (2010). *Türkçe öğretim programı 8. sınıf okuma alanı kazanımlarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Ankara İli Örneği) (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi (278071).
- Doğan, Y. (2008). İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin dinleme becerisini geliştirmede etkinlik temelli çalışmaların etkililiği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 32-45.

- Doğanay, A. (2007). Üst düzey düşünme becerilerinin öğretimi. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (1994). *Okuma becerisi ve ilgisi üzerine psiko - sosyal bir araştırma* (1. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Duran, E. (2013). Türkçe dersi öğretim programlarında eleştirel okuma. *JASSS*, 6(2), 351-365.
- Durukan, E. (2009). 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinleri anlamaya yönelik sorular üzerine taksonomik bir inceleme. *Millî Eğitim Dergisi*, 37(81), 84-93.
- Dutoğlu, G. ve Tuncel, M. (2008). Aday öğretmenlerin eleştirel düşünme eğilimleri ile duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişki. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 11-32.
- Ediskun, H. (1999). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Ergin, M. (2002). *Türk dil bilgisi* (1. Baskı). İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Fisher, A. (2007). *Critical thinking: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Flemming, L. E. (2005). *Reading for thinking (fifth edition)*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Gadamer H. G. (1989). *Truth and Method* (Çev: Weinsheimer ve D. Marshall) The Continuum Publishing Company: New York,
- Gadamer H. G. (1995). *Hermeneutik (yorum bilgisi) üzerine yazılar*. (Çev: D. Özlem). Ankara: Ark Yayınevi.
- Genç, S. Z. (2008). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(1), 125-269.
- Göçer, A. (2011). Yazma eğitimi. İçinde M. Özbay (Ed.) *Yazma çalışmalarını değerlendirme*. (s. 195-236). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarımızda Türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.

- Güleryüz, H. (2004). *Yaratıcı beyin gücü ve okuma yetişiği (1. Basım)*. Ankara: Tekaç Yayıncılık.
- Günay, D. (2003). *Metin bilgisi (1. Baskı)*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Gündüz, O. ve Şimşek T. (2011). *Anlama teknikleri - I uygulamalı okuma eğitimi el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Güneş, F. (2000). *Okuma-yazma öğretimi ve beyin teknolojisi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Gürkaynak İ., Üstel F. ve Gülgöz, S. (2008). *Eleştirel Düşünme (3. Baskı)*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Gürses, R. (1996). Okuma anlama üzerine. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu Bülteni*, 28(9), 98-103.
- Harnadek, A. E. (1978). *Critical reading improvement: A program for self-instruction*. New York: McGraw-Hill.
- Hensley, L. G. (2002). Teaching group process and leadership: The two-way fishbowl model. *The Journal for Specialists in Group Work*, 27(3), 273 – 286.
- İpşiroğlu, Z. (1997). *Düşünmeyi öğrenme ve öğretme*. İstanbul: Afa Yayınları.
- İşeri, K. (1998). *Okuma ediminin eğitimsel işlevi*. Ankara: TÖMER Yayınları.
- Kaplan, M. (2002). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Karabay, A. (2012). *Eleştirel okuma-yazma eğitiminin Türkçe öğretmeni adaylarının akademik başarılarına ve eleştirel okuma-yazma düzeylerine etkisi (Doktora Tezi)*. Yök Tez Merkezi (330154).
- Karadüz, A. (2010). Dil becerileri ve eleştirel düşünme. *Turkish Studies*, 5(3), 1566-1593.
- Karasakaloğlu, N. ve Bulut, B. (2012). Kurmaca metinlerin eleştirel okuma becerisini geliştirme aracı olarak kullanılması. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 95-109.

- Karatay, H. (2011). *Okuma eğitimi kuram ve uygulama*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Karatay, H. (2011). *Süreç temelli yazma modelleri: Planlı Yazma ve Değerlendirme*. İçinde M. Özbay, (Ed.). *Yazma eğitimi* (s. 21-40). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (1995). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kaya, H. (1997). *Üniversite öğrencilerinde eleştirel akıl yürütme gücü* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- King, A. (1995). Designing the Instructional process to enhance critical thinking across the curriculum: Inquiring minds really do want to know. *Using Questioning to Teach Critical Thinking, Teaching of Psychology*, 22(1), 13-17.
- Koçyiğit, S. (2003). *İlköğretim 1. Kademedeki öğrencilerin okuduğunu anlama becerisinin öğrencilere kazandırılmasının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi (123195).
- Korkmaz, Z., Ercilasun, A. B., Zülfikar, H., Parlatur, İ., Akalın, M., Gülensoy, T. ve Birinci, N. (2001). *Yükseköğretim öğrencileri için Türk dili ve kompozisyon bilgileri* (5. Baskı). Ankara: Yargı Yayınları.
- Kökdemir, D. (2001). Psikolojiye giriş ve genel psikoloji derslerinin içeriğinin değiştirilmesi hakkında bir eleştirel yaklaşım. *Türk Psikologlar Derneği Türk Psikoloji Bülteni*, 1(3), 20-31.
- Kurnaz, H. (2013). *Ortaokul Türkçe dersi öğrenci çalışma kitaplarındaki tema değerlendirme soruları üzerine bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi (333802).
- Kurt, A. A. ve Kürüm, D. (2010). Medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme arasındaki ilişki: Kavramsal bir bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 20-34.

- Küçük, E. E. (2008). İlköğretim 6. sınıf Türkçe çalışma kitabındaki soruların eleştirel düşünme açısından incelenmesi. *e-Journal of New World Scines Academy Social Scienes*, 3(3), 492-504.
- Maker, J. & Lenier, M. (1996). *Academic reading with active critical thinking*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Maker, J. & Lenier, M. (1996). *Academic reading with active critical thinking*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- MEB, (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB, (2013). PISA 2012 ulusal ön raporu, Ankara: MEB Yayınları.
- Melanlıoğlu, D. (2012). Dinleme becerisine yönelik ölçme değerlendirme çalışmalarında üst biliş stratejilerinin kullanımı. *Electronic Turkish Studies*, 7(1), 120-135.
- Nas, R. (2003). *Türkçe öğretimi (Eğitim fakültesi öğrencileri ve sınıf öğretmenleri için)* (1. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Nesterova, S. (2004). *Hans-georg gadamer'in hermeneutiğinde bir anlama modeli olarak diyalog* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi (141365).
- Orhan, Ö. (2007). *İlköğretim vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinde eleştirel okuma tekniğinin kullanımın değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi. (211671).
- Öz, F. (2001). *Uygulamalı ilk okuma yazma öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Öz, F. (2003). *Uygulamalı Türkçe öğretimi (2. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özbay, M. (2005). *Bir dil becerisi olarak dinleme eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özbay, M. (2007). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II* (2. Baskı). Ankara: Öncü Basımevi.
- Özbay, M. (2009). *Anlama teknikleri: II dinleme eğitimi*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Özbay, M. (2010). *Türkçe Öğretimi Yazıları*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Özbay, M. (2011). *Anlama teknikleri: I okuma eğitimi*. Ankara: Öncü Basımevi.

- Özçelik, D. A. (1998). *Eğitim programları ve öğretim (Genel öğretim yöntemi)*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Özdemir, E. (1991). *Metin okuma ve inceleme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları
- Özdemir, E. (2013). *Eleştirel okuma* (9. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, O. (2008). *Eleştirel düşünme*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Özden, Y. (2008). *Öğrenme ve öğretme*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Özensoy, A. U. (2012). *Eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler dersiyile ilgili öğrencilerin görüşleri* (Doktora tezi). Yök Tez Merkezi. (290639)
- Özmutlu, P., Gürler, İ., Kaymak, H. ve Demir, Ö. (2014). Ortaokul öğrencilerinin eleştirel okuma becerilerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Turkish Studies*, 9(3), 1121-1133.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2005). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller* (3. Baskı). Ankara: PegemA Yayınları.
- Patton, Q. M. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. London: Sage Pub.
- Paul, R. & Elder, L. (2006). *The international critical thinking reading & writing test (2. edition)*. CA: The Foundation of Critical Thinking.
- Pirozzi, R. (2003). *Critical reading, critical thinking*. New York: Addison-Wesley Educational Publishers Inc.
- Porzig, W. (2003). *Dil denen mucize* (2. Baskı). (Çev: V. Ülkü,). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Reigeluth, M. ve Moore, J. (1999) *Cognitive Education and the Cognitive Domain*. Associates: Hillside, NJ.
- Resnick, L. B. (1987). *Edeucation and learning to think* . Washington DC: National Acedemy Press.

- Sadioğlu, Ö. ve Bilgin, B. (2008). İlköğretim öğrencilerinin eleştirel okuma becerileri ile cinsiyet ve anne-baba eğitimi arasındaki ilişki. *İlköğretim Online*, 7(3), 814-822.
- Seferođlu, S.S. ve Akbıyık, C. (2006). Eleřtirel dűřünme ve öđretimi. *Hacettepe Üniversitesi Eđitim Fakűltesi Dergisi*, 30, 193-200.
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Kűk Yayıncılık.
- Sever, S. (2004). *Tűrkçe öğretimi ve tam öğrenme* (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- řahinel, S. (2007). *Eleřtirel dűřünme*, (E-Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- řengűl, M. (2005). *İlköđretim 8. sınıf Tűrkçe ders kitaplarındaki metinlere dayalı olarak hazırlanan sorular üzerine bir inceleme* (Yűksek Lisans Tezi). Yűk Tez Merkezi. (188409).
- řenřekerci, E. ve Bilgin, A. (2008). Eleřtirel dűřünme ve öđretimi. *Uludađ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakűltesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 125-132.
- řentűrk, M. (2009). *İlköđretim programının eleřtirel dűřünmeyi geliřtirmesine iliřkin öđretmen gűrűřlerinin belirlenmesi* (Yűksek Lisans Tezi). Yűk Tez Merkezi. (227490)
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, (2006). *Tűrkçe dersi öğretim programı* (6, 7, 8. Sınıf). Ankara: MEB Basımevi.
- Tanrıűđen, G. (1998). Tarih metinlerini anlayarak okuma stratejileri: “karşılıklı öğretim” uygulaması. İçinde S. Özbaran, (Ed.). *Tarih öğretimi ve ders kitapları* (s. 349-356). İzmir: Dokuz Eylűl Yayınları.
- Tazebay, A. (1995). *İlkokul 3. ve 4. sınıf öđrencilerinin okuma becerilerinin okuduđunu anlamaya etkisi* (Doktora Tezi). Yűk Tez Merkezi. (43328).
- TDK, (2005). *Tűrk dil kurumu sűzlűđű*. Ankara: TDK yayınları.
- Temizkan, M. (2009). *Metin tűrlerine gűre okuma eđitimi* (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Temizyürek, F., Erdem, İ. ve Temizkan, M. (2007). *Konuşma eğitimi*. Ankara: Öncü Basımevi.

Temur, T. (2010). Dinleme metinlerinden önce ve sonra sorulan soruların üniversite öğrencilerinin dinlediğini anlama beceri düzeyine etkisi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 303-319.

Topçuoğlu Ünal, F. ve Sever A. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okumaya yönelik öz yeterlilik algıları. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(6), 33-42.

Ural, M. (1986). *Türkçe eğitimi ve öğretimi kılavuzu*. Ankara: MEGSB Yayınları.

URL- 1:

<http://www.ericdigests.org/pre9218/critical.htm> (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2014).

URL- 2:

<http://www.readingonline.org> (Erişim Tarihi:02 Nisan 2014).

URL- 3:

<http://www.ericdigests.org/1994/literature.html> (Erişim Tarihi: 18 Mart 2014).

URL- 4:

<http://www.egitirim.gen.tr/site/arsiv/49-15/258-ikram-ana-dili.html>, (Erişim Tarihi : 11 Şubat 2014).

URL- 5:

<http://earged.meb.gov.tr/pdf/pisa2009rapor.pdf>. (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2014).

URL- 6:

<http://www.alamo.edu/sac/history/keller/accditg/ssct.htm>Erişim Tarihi: 21 Mart 2014).

URL- 7:

<http://www.aare.edu.au/01pap/kon01173.html>. (Erişim Tarihi: 25 Mart 2014).

URL- 8:

http://www.criticalreading.com/critical_reading.htm (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2014).

URL- 9:

<http://www.coloradocourseware.com/pdf/EnhancingCriticalReadingSkills.pdf>. (Erişim Tarihi: 05 Nisan 2014).

URL- 10:

<http://www.criticalthinking.org/files/SAM-HowtoRead.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Mart 2014).

URL- 11:

<http://www.mmu.ac.uk/tips/downloads/Criticalreading.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2014).

URL- 12:

<http://www.freeinquiry.com/critical-thinking.html> (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2014).

URL- 13: http://web.cn.edu/kwheeler/reading_basic.html (Erişim Tarihi: 05 Nisan 2014).

Uygur, N. (2003). *Kültür kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uysal, A. (1998). *Sosyal bilimler öğretim yöntemlerinin düşünme gücünün gelişmesindeki rolü* (Yüksek lisans tezi). Yök Tez Merkezi (71567).

Ünal, E. (2006). *İlköğretim öğrencilerinin eleştirel okuma becerileri ile okuduğunu anlama ve okumaya ilişkin tutumları arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi (188864).

Ünalın, Ş. (2006). *Türkçe öğretimi* (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Vygotsky, L. S. (1998). *Düşünce ve dil*. (Çev. S. Koray). İstanbul: Kuram Yayınları.

- Weir, C. (1998). Using embedded questions to jumpstart metacognition in middle school remedial readers. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 41(6), 458–67.
- Yalçın, A. (2002). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. Ç. (2005) *Türkçe ve Türk dili öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerilerinin incelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi. (187241)
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, C. (2003). *Ana dili öğretiminde çağdaş yaklaşımlar ve Türkçe öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Yıldız, C. (Ed.). (2008). *Yeni öğretim programına göre kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Ekler Listesi

Ek-1: Öğretmen Görüşme Formu

Değerli öğretmenim,

Türkçe öğretmenlerinin eleştirel okuma ile ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla bir araştırma yapıyorum.

Bu konudaki düşüncelerinizi, uygulamalarınızı ve önerilerinizi paylaşmanız durumunda eleştirel okumanın öğretimine katkıda bulunacaksınız. Bu görüşmede ifade edeceğiniz görüşlerin tümü gizli tutulacaktır. Görüşmelerin yazıya kolay geçirebilmek için izin verirseniz sesli kayıt yapılacaktır. Görüşmemiz yaklaşık 30 dakika sürecektir. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Muhammet F. TOSUN

Kişisel Bilgiler

1. Cinsiyetiniz:

Kadın Erkek

2. Görev Yaptığınız Okul Türü:

3. Meslekteki Kıdeminiz:

4. Branşınız:

5. Mezun Olduğunuz Yüksek Öğrenim Kurumu:

Eğitim Fakültesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Diğerleri (Belirtiniz).....

6. Öğrenim Düzeyiniz:

Önlisans

Lisans

Yüksek Lisans

Doktora

Görüşme Soruları

1. Size göre eleştirel okuma nedir?
 2. Sizce eleştirel bir okuyucuda hangi özellikler bulunmalıdır/bulunur?
 3. Bir Türkçe öğretmeni olarak eleştirel okumanın önemli olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
 4. Öğrencileriniz (ortaokul öğrencileri) için eleştirel okuma önemli midir? Neden?
 5. Mevcut Türkçe Dersi Öğretim Programını eleştirel okuma açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?
 6. Türkçe ders ve çalışma kitaplarıyla öğretmen kılavuz kitaplarını eleştirel okuma açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Ders kitabındaki metinleri eleştirel okuma açısından

- Çalışma kitabındaki etkinlikleri eleştirel okuma açısından
 - Kılavuz kitabı öğretmenleri eleştirel okuma yapmaya yönlendirmesi açısından
7. Derslerinizde eleştirel okumaya yönelik siz neler yapıyorsunuz?
 8. Size göre öğrenciler Türkçe derslerinde eleştirel okumayı edinebiliyorlar mı?
 9. Eleştirel okumada karşılaştığınız sorunlar var mı?

Varsa bunlar nelerdir?

10. Eleştirel okumanın öğretimi ve geliştirilmesi için neler yapılması gerekmektedir?
11. Eleştirel bir okuyucunun eğitiminde nelerin (hangi faktörlerin) önemli olduğunu düşünüyorsunuz?

Özgeçmiş

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı- Soyadı : Muhammet Fethullah TOSUN

Doğum Tarihi: 11.04.1979

Doğum Yeri : Menemen

Adres : Kız Meslek Lisesi Demirci / Manisa

E- posta : mf_tosun@hotmail.com

Öğrenim Durumu

1999-2003 Celal Bayar Üniversitesi Demirci Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği
Bölümü Lisans Eğitimi

2012-2014 Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Eğitimi

İŞ DENEYİMİ

2003, MEB, halen Türkçe öğretmeni

